

Acerca de este libro

Esta es una copia digital de un libro que, durante generaciones, se ha conservado en las estanterías de una biblioteca, hasta que Google ha decidido escanearlo como parte de un proyecto que pretende que sea posible descubrir en línea libros de todo el mundo.

Ha sobrevivido tantos años como para que los derechos de autor hayan expirado y el libro pase a ser de dominio público. El que un libro sea de dominio público significa que nunca ha estado protegido por derechos de autor, o bien que el período legal de estos derechos ya ha expirado. Es posible que una misma obra sea de dominio público en unos países y, sin embargo, no lo sea en otros. Los libros de dominio público son nuestras puertas hacia el pasado, suponen un patrimonio histórico, cultural y de conocimientos que, a menudo, resulta difícil de descubrir.

Todas las anotaciones, marcas y otras señales en los márgenes que estén presentes en el volumen original aparecerán también en este archivo como testimonio del largo viaje que el libro ha recorrido desde el editor hasta la biblioteca y, finalmente, hasta usted.

Normas de uso

Google se enorgullece de poder colaborar con distintas bibliotecas para digitalizar los materiales de dominio público a fin de hacerlos accesibles a todo el mundo. Los libros de dominio público son patrimonio de todos, nosotros somos sus humildes guardianes. No obstante, se trata de un trabajo caro. Por este motivo, y para poder ofrecer este recurso, hemos tomado medidas para evitar que se produzca un abuso por parte de terceros con fines comerciales, y hemos incluido restricciones técnicas sobre las solicitudes automatizadas.

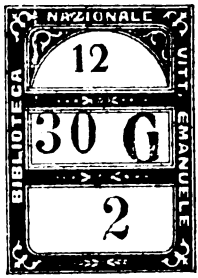
Asimismo, le pedimos que:

- + *Haga un uso exclusivamente no comercial de estos archivos* Hemos diseñado la Búsqueda de libros de Google para el uso de particulares; como tal, le pedimos que utilice estos archivos con fines personales, y no comerciales.
- + *No envíe solicitudes automatizadas* Por favor, no envíe solicitudes automatizadas de ningún tipo al sistema de Google. Si está llevando a cabo una investigación sobre traducción automática, reconocimiento óptico de caracteres u otros campos para los que resulte útil disfrutar de acceso a una gran cantidad de texto, por favor, envíenos un mensaje. Fomentamos el uso de materiales de dominio público con estos propósitos y seguro que podremos ayudarle.
- + *Conserve la atribución* La filigrana de Google que verá en todos los archivos es fundamental para informar a los usuarios sobre este proyecto y ayudarles a encontrar materiales adicionales en la Búsqueda de libros de Google. Por favor, no la elimine.
- + *Manténgase siempre dentro de la legalidad* Sea cual sea el uso que haga de estos materiales, recuerde que es responsable de asegurarse de que todo lo que hace es legal. No dé por sentado que, por el hecho de que una obra se considere de dominio público para los usuarios de los Estados Unidos, lo será también para los usuarios de otros países. La legislación sobre derechos de autor varía de un país a otro, y no podemos facilitar información sobre si está permitido un uso específico de algún libro. Por favor, no suponga que la aparición de un libro en nuestro programa significa que se puede utilizar de igual manera en todo el mundo. La responsabilidad ante la infracción de los derechos de autor puede ser muy grave.

Acerca de la Búsqueda de libros de Google

El objetivo de Google consiste en organizar información procedente de todo el mundo y hacerla accesible y útil de forma universal. El programa de Búsqueda de libros de Google ayuda a los lectores a descubrir los libros de todo el mundo a la vez que ayuda a autores y editores a llegar a nuevas audiencias. Podrá realizar búsquedas en el texto completo de este libro en la web, en la página <http://books.google.com>

M

~~Vittorio Emanuele III~~

Vittorio Emanuele III

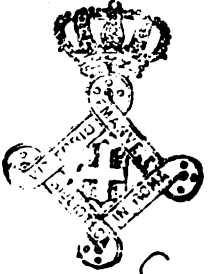

ALBANI SPI- nasati Aquitani Iure- COVSULTI POLITICORVM LIBRI

I I

De POLITISMO *aduersus haereses.*

DE ARTE IVRIS.

S. Andrea della Valle.

PARISIIS

*Ex officina typographica Michaëlis Vascosani, in
uia quæ est ad diuum Iacobum, sub Fontis insigni.*

M. D. XLVII.

1. The first part of the document discusses the importance of maintaining accurate records of all transactions. It emphasizes that this is essential for ensuring the integrity of the financial statements and for providing a clear audit trail.

2. The second part of the document outlines the various methods used to collect and analyze data. It describes how different types of information are gathered and how they are processed to identify trends and patterns.

3. The third part of the document focuses on the results of the analysis. It presents the findings in a clear and concise manner, highlighting the key areas of concern and the potential implications for the organization.

4. The fourth part of the document discusses the conclusions drawn from the analysis. It provides a summary of the overall findings and offers recommendations for how the organization can improve its performance and address the identified issues.

5. The fifth part of the document provides a detailed breakdown of the data. It includes tables and charts that illustrate the various components of the analysis and how they relate to the overall findings.

6. The sixth part of the document discusses the limitations of the study. It acknowledges the potential weaknesses of the data and the methods used, and provides a clear explanation of how these limitations may affect the results.

LVDOVICI GRENAEI IN

supremo Parisiorum Senatu aduocati carmen

ad optimum quenque ciuem.

SI *lustres oculis, benigne CIVIS,*

Hanc caeli faciem suis apertam

Semper luminibus, simulque caelo

Quicquid clauditur, & mouetur ipso

Expendas, tacitusque, diligensque:

Mirari poteris stupens, ferantur

Quo cuncta ordine, qua regantur arte.

Certis scilicet ut putes teneri

Mundum legibus, iisque sempiternis:

Vt iusto dominum Deumque rerum

Hac nutu regere, & mouere credas.

Hinc leges hominum potentiorum,

Et ius, quo populusque ciuitasque

Omnis stat, placida fruens quiete,

Certis aurea Regibus poeta

Suum sceptrum Iouem hinc dedisse tradunt.

Hinc Sparta potuit iouis Apollo,

Et Creta Iuppiter dedisse fingi.

Hinc & Socratici λόγοι perennes

*M anant & medium rigant Platonem.
Q uos multi ueteres nouique legum
C onfulti studio sequuntur omni.
P ro se quisque, suo quidem labore
C ontendens hominum genus inuare,
I n mores aliquid politioris
C onfert muneris, omnibus uidendum:
Q uod Respublica maxime iuuetur
H ac sane ratione. Et id secutus
A lbanus tuus, hos duos libellos
S ed doctos Iupiter, piósque mittit
I n uulgus: quibus explicatur omnis
I uris principium, usus, atque finis.
V erum istud nihil non noui quod affert.
Q uis non hoc nomine uolt magis probari?
T u uerò fruere, approbáque Lector.*

ELENCHVS CAPITVM LIBRI

Primi, qui est De politismi authoritate
aduersus hæreses.

- POLITICEN κατ' ἄριστον, idest, per excellentiam di-
ctam esse sapientiam. Cap. I.
Sine uera religione πολιτεία, idest, uerum Reipub. genus nul-
lum esse Cap. II.
De origine & successu legum. Cap. III.
De ἀνομιᾷ καὶ δυσνομίᾳ, idest, bonarum & malarum legum con-
stitutione. Cap. IIII.
Libertatem Euangelicam nõ uitam ineffrenem, sed ἐν δουλίᾳ es-
se, idest, animi sedationem & securitatem. Cap. V.
Causam legum & fructum perpetuum esse. Cap. VI.
De quadruplici iustitia, & Politica sanctitate. Cap. VII.
De uita actiua & contemplatiua. Cap. VIII.
De apolidibus, idest, uagabundis populis, Cap. IX.
De urbium auspicijs. Cap. X.
ἐν τρυφῇ, idest, rectam quandam rerum ordinationem perne-
cessariam esse. Cap. XI.
De bonorum æquatione. Cap. XII.
An bellare litigareque fas sit. Cap. XIII.
De magistratu eique debita obedientia. Cap. XIIIII.
Quid Ciuitas & Respublica sit & quotuplex. Cap. XV.

A iij

E L E N C H V S C A P I T. L I B R I

Secundi, qui est de arte iuris.

AN Ius sit ARS.	Cap. I.
Ius artem artium maximam & perfectissimam esse.	Cap. II.
Quid sit ius perpetuum, seu incommutabile, & quae illius genera.	Cap. III.
παράπτλα, id est praenotata ad religionem.	Cap. IIII.
παράπτλα ad Pietatem.	Cap. V.
παράπτλα ad Gratiam.	Cap. VI.
παράπτλα ad Vindicationem.	Cap. VII.
παράπτλα ad Observantiam.	Cap. VIII.
παράπτλα ad Veritatem.	Cap. IX.
De δικαιολογία, id est, legalium questionum constitutione.	Cap. X.
De statu legali ἐπιτῶν καὶ ἀγορίας. i. dicti & sententiae.	Cap. XI.
De statu iuris ex ἀμειβολία, id est ambiguitate.	Cap. XII.
De statu antinomico, id est legum contrapositionum contentioso.	Cap. XIII.
De statu iuris ratiocinatio.	Cap. XIII.
De iure non scripto.	Cap. XV.

INDEX ORDINE LITERARIO RERVM

et uocum insignium in hisce Politicis contentatarum.

ABDERITAE à muribus fu	re pollicitus	40
gati. Fo. 25	Baldus nomotheta Papiensis	6
Acilius sapiēs cognomēto. unde lo-	Bellum pium	34
cus pandectarum emendatus, ubi	Bellū per antiphrasim dictū. ibidē	
perperam legeretur Attilius	Bellum cum gruibus et colūbis	25
Aequitas triplex	Bonus iudex quis	62
Ἐραφοι ius	Boni ciuis officium	21
Ἀρεθοδικαιοι	Bonorum uera æquatio	30
Ἀραρχία	Brachmanes	29
Ἀρεθιδφοι 71. Ἀρεξ	Britannorum polygamia	30
Aurorum aurcorum ius		
Antinomia quàm male à quibusdam	C	
usurpetur.	κακοσοπία, et inde restitutus locus	
Antiochi interdictum	iurisconsulto	78
Antiquæ leges saniores	Calingi uix decenniū uiuunt	41
Aporitici philosophi	Canonica illatio	48
Ἄποροι	Capernaum ciuitas Christi	23
Ars quid sit	Capitatio	49
Ars duplex	Garthagines duæ	69
Ars scelerū medicinalis iudiciū	καεσία	50
Artes dictæ q̄ uirtutū magistræ.	Giceronis quinq; libri de legibus	2
Aristotechnes deus	Circūcisoria lex oīm antiquissima.	5
Ἀρεχία	Ciuitas quid	37
Aurum coronarium	Ciuicæ coronæ ius	59
Ἀυτάρεξ	Ciuitas effæderata	38
Ἀρεσίας pæna	Cleonis sententia de dysnomia	8
Baylardus de quantis lege respōde-	Critolai libra	41
	καρμύρα	31

A iij

I N D E X

<i>Commoda disciplinae publicae</i>	7	<i>Episcopatus bonum opus</i>	35
<i>Cælibatus pœna</i>	49	<i>Eryctheus Athenarum extructor.</i>	26
<i>Coditores urbiu Saturni & Dij.</i>	25	<i>Essæorum confusio</i>	29
<i>Corpus humanum harmonicum.</i>	29	<i>Excessus tres Rerumpubl.</i>	38
<i>Constitutio iuridicialis</i>	63	<i>Execrandum larium sacrum</i>	4
D			
<i>Darij notum ad iustitiam</i>	4	<i>Exitus rebellium infelix</i>	36
<i>Democriti & Democriti</i>	11	<i>Exemplaris iustitia</i>	16
<i>Denicales feriae</i>	47	<i>Eumenides iudiciorum Dea</i>	54
<i>Derbices decrepitas parentes obso-</i>		<i>Εὐταξίας commoda</i>	29
<i>nabant.</i>	44	<i>Eunomia requisita</i>	8
<i>Διατόια</i>	64	F	
<i>δικαίωμα θεῶν</i>	44	<i>Feriarum tres species</i>	46
<i>δικαιολογία</i>	63	<i>Fiducia formula</i>	53
<i>Deus Sabaoth</i>	34	<i>Flauij actionu cõpositoris p̃mia.</i>	58
<i>Dictum legis</i>	64	<i>Florentinorum nomothetes P. Ca-</i>	
<i>Diuina reipub. regula</i>	63	<i>strensis.</i>	6
<i>Diffinitio</i>	65	<i>Fœciale ius</i>	48
<i>Diuinae prouidentia lex</i>	11	<i>Fœciales uiginti</i>	34
<i>Domitia lex</i>	45	<i>Postis Thyanaei iudicium</i>	31
<i>Domitiani lex de uino</i>	72	<i>Formata iustitia</i>	16
<i>Duae causae legum ferendarum</i>	12	<i>Fortuna legum author</i>	41
<i>Δυστομία</i>	17	<i>Fortuna artis amica</i>	43
E			
<i>Edictum Claudij Caesaris.</i>	46	<i>Fulminatrix legio Christiana</i>	34
<i>Ἐγκλημα</i>	54	<i>Fulgur postularium.</i>	46
<i>Effectus multiplex legis</i>	14	<i>Furti & rapinae impunitas</i>	3
<i>Ἐπιχειρήματα probationes septem</i>	62	<i>Furtum etiam immobilium</i>	54
<i>Epaminodæ pro ciuibus cura.</i>	35	<i>Furtum conceptum lance</i>	55
<i>Ἐπιχειρήματα expositio</i>	67	G	
		<i>Garamantes</i>	30
		<i>Gallicus Hercules</i>	29
		<i>Germani</i>	

INDEX

<i>Germani apolides</i>	22	<i>Iulianus apostata</i>	19
<i>Genera iuris sex</i>	45	<i>Ius ciuile quid</i>	41
<i>Genutia lex de fœnore</i>	49	<i>Iudices legum mystagogi</i>	32
<i>Gratiarum templū media urbe</i>	51	<i>Ius incommutabile</i>	44
<i>Gratiæ ius tripartitum</i>	ibidem	<i>Iurisconsulti diffinitio</i>	41
<i>Gymnosophistarum cōmunitas</i>	29	<i>Ius oppositorum magister</i>	42
H		<i>Ius Salycum</i>	6
<i>Habis Hispanorum legislator</i>	5	<i>Iustitia politica sanctissima</i>	16
<i>Hadriani Imp. epist. de Christia.</i>	20	<i>Iustitia dei filia cur dicta</i>	42
<i>Halymetus de officio Iurisconsulti.</i>		<i>Ius ceu hydra</i>	41
64.		L	
<i>Heliogabali uectigal</i>	49	<i>Lacedæmonij brachilogi & poly-</i>	
<i>Hermodori exulis honor Ro.</i>	58	<i>nomi.</i>	78
<i>Heroica Traiani uox de p̄cipe.</i>	36	<i>Lælius sapiens cognominatus.</i>	2
<i>Homo ab ἰουρία dictus</i>	23	<i>Leænæ fœminæ constantia</i>	61
<i>Hominis origo diuina</i>	44	<i>Latitare</i>	66
<i>Honorarium aduocatorum</i>	58	<i>Leges agrarie</i>	30
<i>Horatia lex</i>	35	<i>Leges arancarum tela</i>	8
<i>Horæ quasi hortæ dictæ</i>	16	<i>Leges lege regendæ</i>	42
<i>Hypocentaurus uisus.</i>	57	<i>Leges ciuitatum duces</i>	7
I		<i>Leges perpetuæ</i>	43
<i>Imperium magna bellua</i>	36	<i>Leges quare inuentæ</i>	33
<i>Illex</i>	9	<i>Leges temporanæ</i>	43
<i>Interpunctiones iuris</i>	68	<i>Legiferalia sacra</i>	5
<i>Inauguratio urbium</i>	26	<i>Legirupa</i>	15
<i>Indictio</i>	49	<i>Legum multitudo morbus Reip.</i>	63
<i>ἰουρία</i>	30	<i>Lex naturalis</i>	12
<i>Ita utimur, symbolum iurisconsulto-</i>		<i>Lex humana</i>	ibidem
<i>rum.</i>	65	<i>Lex corona Reip.</i>	6
<i>Iubilei libertas</i>	11	<i>Lex quid</i>	5

I N D E X

<i>Lex imperfecta quæ</i>	14	<i>Muscarum depopulatio</i>	25
<i>Liburnis communes uxores</i>	30	<i>Mutiani iuriconsulti lapsus & hinc emendatus ff. locus</i>	47
<i>Libertas Cynica</i>	9	<i>Mutua seruitus Regnum</i>	35
<i>Libertas habenarum iustitia</i>	18	<i>Mutui originatio</i>	51
<i>Luciana lex de ludis</i>	46	N.	
<i>Lustrici dies</i>	<i>ibidem</i>	<i>Napæorum inhospitalitas</i>	4
<i>Lycurgi institutum de non describendo iure.</i>	48	<i>Natalis urbium festus</i>	26
M		<i>Naturæ duo principia</i>	54
<i>Machildæ leges</i>	6	<i>Necessitudinum gradatio</i>	49
<i>Magistratus onus magisquam honor.</i>	35	<i>νήπιος</i>	11
<i>Magistratum officium</i>	48	<i>Neptunus & Apollo cur pœnates.</i>	26.
<i>Mahumetis azoara</i>	6	<i>Neuri à serpentibus pulsæ</i>	25
<i>Mandrorum fœmina septennes concipiunt.</i>	41	<i>Nexus</i>	52
<i>Massagetarum uxores communes</i>	30	<i>Nili fluenta limosa & noxia</i>	65
<i>Mauri regibus sacrificabant</i>	3	<i>νόμος lex à mente</i>	75
<i>Medicorum stipendia</i>	58	<i>Nomophilaces magistratus</i>	7
<i>Mediterranea uita potior</i>	27	<i>Nouendiales feriæ</i>	46
<i>Mars Tyrannus</i>	39	<i>νοθεία</i>	54
<i>Methodos</i>	63	<i>Numaria lex</i>	56
<i>μετὰ τὴν τὴν ἰαω.</i>	55	<i>Numæ distributio</i>	30
<i>Metropolis</i>	38	<i>Numeriani Cæsaris oratoricæ studium.</i>	58
<i>Mysia Cereris horreum</i>	56	<i>Numerus testium</i>	61
<i>Myson unus ex septem</i>	66	O	
<i>Mos alter demon</i>	14.	<i>Oblationis ius</i>	48
<i>Mulctarum quartæ delatoribus.</i>	56	<i>Obligationum tria genera</i>	51
<i>Muri urbium unde sancti</i>	25	<i>Oculus Iustitia hieroglyphice</i>	61
<i>Murrhina</i>	47	<i>Officium Senatus</i>	48

INDEX

<i>Omnia in natura certa</i>	44	<i>Prædes</i>	53
<i>Omne sui similitium αλωρ</i>	22	<i>Prædonum uita-honorata</i>	27
<i>Oraculum in dynomicos</i>	7	<i>Primæua ecclesia possedit loca</i>	24
<i>Ordo uetus iudiciorum quando su-</i>		<i>Prima atas uita secunda Reip.</i>	20
<i>blatus.</i>	60	<i>Proculiani Iurifconfulti unde</i>	74
<i>ορμου</i>	10	<i>Proprietas possessionum natura tē-</i>	
<i>Oppida ab ope</i>	26	<i>stimonio.</i>	31
<i>Oppia lex</i>	75	<i>Psalliani 19 Pomænia</i>	26
<i>Oppilij Macrimi constitutum</i>	48	<i>Populi communionē usi</i>	30
<i>Optimo iure prædia</i>	73	<i>Purgatoria iustitia</i>	16
<i>Otrietes à scolopendris abacti</i>	25		
<i>οψμαθια</i>	62	Q	
P		<i>Quæstio iuris aut facti</i>	64
<i>παραδειματικη πονα</i>	56	<i>Quæstio iuris quadruplex ibidem</i>	
<i>Pantaleonis Mytheci ars</i>	42	<i>Quæstoriae leges</i>	49
<i>Papinianus sapiens dictus</i>	2	<i>Quibus ciuitas magna fiat</i>	7
<i>παπατομια</i>	71	<i>Q. Curtius de alea damnatus</i>	56
<i>Parilia festa</i>	26	<i>Q. Latorij lex de minoribus</i>	50
<i>Pascua in Censorijs tabulis</i>	48	<i>Q. Metelli lex de matrimonio</i>	49
<i>Paupertini</i>	22	<i>Q. Papyrij lex de sacrandō</i>	45
<i>Perfectio compositionis</i>	51	<i>Quinta uestigal</i>	46
<i>Persarū legati lactacē ferebāt.</i>	48	<i>Qui serui hominum Euangelio</i>	37
<i>Pharisæi maledici</i>	33	<i>Quomodo leges inuentæ</i>	33
<i>φιδαρχια</i>	35	R	
<i>Pigneri capiones 52 Politeia</i>	3	<i>Recutita cerimonia</i>	15
<i>Politica lectio principe digna</i>	2	<i>Regnum millenarium</i>	38
<i>Politica mundi compositio</i>	27	<i>Regum coronæ spinosa</i>	35
<i>πολιτικοι</i>	2	<i>Regum disputatio</i>	40
<i>Politismus christiano dignus.</i>	35	<i>Reipublicæ harmonia</i>	28
<i>Populi pastor rex</i>	ibidem	<i>Reip. genera tria</i>	38
		<i>Respublica quid</i>	38

I N D E X

Religentes	45	Talionis difficultas	56
Religionis ius bipartitum	ibidem	Temerarium tributum	49
Repromissio	52	Templum iustitiæ	18
Restipulatio	ibidem	Templum maiestati	37
Rhetorum stipendia	58	θεοαγία	1
Romanorum patria potestas	4	τέθμος	78
Rumorum probatio	61	τιμωρία	54
Rupitias	54	Thorath	14
S.		Themis collega Iouis & unde.	
Sabbatheus fluvius	15	16. 40.	
Sacrum quid	45	Tricones	68
Sacra priuata quid Iuriscōsulto.	46	Tyrannis	38
Sagminis insurandum	48	V.	
Sanctiones	14	Vades	53
Sapientiæ finitio	1	Vandalica factio	39
Sapientis αὐθρομία	9	Vastatio belluarū urbium causa,	25
Sarabaitæ	22	Veritas nuda	60
Sarracenorum duo genera	ibidem	Vetus Christianorum mos	11
Scauolæ ars iuris	45	Vicesima uectigal	49
Scopus legum	ibidem	Vindices	53
Seruilia lex	58	Vinum Aegypti frigidum	43
Scytharum impolitia	22	Volcatus Scauolæ præceptores in-	
Seruitus principum	36	de emēdatus Pōponij locus.	55
Sycophantia	3	Vrbum	26
Solennis politices prælectio	2	Vrbare	ibidem
Stipendiaria ciuitas	38	Z.	
Stipulationis originatio	52	Zenonis hæresis	22
T.		ζήτημα τομικόν	64
Tabellionum origo	61	Zoroaster legislator.	5

F I N I S.

VI

Legato apud S. P. Q. RO

MANVM REGIO, GEORGIO
ARMENIACO ECCLESIAE
CATHOLICAE CARDI-
NALI DIGNISSIMO,

I. ALBANVS SPINASATVS
IVRISCONSULTVS

S. P. D.

VEMADMODVM qui *lyrtium astus*,
Euripi turbines, cateraque maris pericula sunt
experti, SANCTISSIME LEGATE,
accuratius naufragiorum declinandorum ratio-
nes ora primum soluentibus recensere solēt: quod
ita sit humanitatis tacito iure comparatum, ut eos impensius be-
neuolentia prosequantur, quibus tentandos pares casus intelli-
gant: Ita qui tam uarijs philosophiae stadijs uita suae cursum tra-
ducunt, illos insito quodam foederis sensu completi uidentur, qui
similium disciplinarum curricula capebant, eosque sunt praema-
nere soliti, quid undique praepeditum, quid salebrosum, aut tutū
sit. ne forsitan incauti praecipites in praerupta & imperuia bara-
thra quaedam labantur. Sic enim ille rerum omnium parēs Opt.
Max. Deus unumquemque sibi similibus deuincit ac conciliat:
quemadmodum & inquit Homerus:

ὅς ἀνὰ τῶν ἰσμοίων ἀγρ. θὸς ὅς τῶν ὁμοίων.

Ego uero quum à maioribus nostris etatem quæ sine literarum
& eruditionis cultu degatur, mortem potius aut hominis uiui se
pulturam quàm uitam iudicari meminissem, hisque studijs addi-
ctus nonnullos philosophiæ locos diris quarundam Harpyarum
uestigijs fœdatos comperissem, non potui non classicos nostræ
professionis *αλοδ'αρε'ς* de tanta periculi ratione diligentius cõ-
monere. Etenim cum sapientiæ quidam ueluti campus ita descri-
ptus sit, ut literis Hebræis monumentorum Theologicorum glo-
ria, Physicorum Græcis, Latinis autẽ Politicorum potissima laus
omnium peritorum testimonio tribuatur: nuper autem mezobar-
barica quorundam Anabaptistarum secta legum ac iuris ciuilibus
totiusq; Politices uim & authoritatem infringere, funditusq;
delere conata sit, iamq; quibusdam Cynicæ libertatis præstigijs
in multorum animos influxerit, adeoque præcipuam maiorum no-
strorum palmam, diuinamq; nominis Latini gloriam in discrimẽ
adduxerit, operæpretium me facturum sum arbitratus, si tanti
furoris ac delyr iprefellendi compeffendiq; negotium pro Repu-
susciperem. argumetosum plane, implicitum & cathenatũ opus,
& quod olim P. Nafica Marcelloq; C O S S. quum in hanc ur-
bem Carneades Academicus cum Diogene Stoico, & Critolao
Peripatetico Legatus ab Atheniensibus missus esset, magnisque
dicendi uiribus in controuersiam iura iustitiæq; reuocaret, uel
Catonem illum Censorium audiẽtẽ commouerit. Sed illo meher-
cule ponderosius operosiusq; longe mihi textitur negotium. nam
is commentitijs tantum & Academiæ more ad plausum fictis ar-
gutiolis egregium sese disputatorem uenditabat: hi uero & seria
ratione & Diuinorum Oraculorum testimonijs freti, uehemẽtis-
sime pugnant: & quod ille ad inanem ostentationem breui mo-
mẽto simularet, hi ad uerum pietatis cultum constantissime pro-
fitentur. Quo autem acriores illorum impetus, eo quidem mihi
durior

durior paratur conditio. Verum cum ut Heraclytus Ephesius di-
 ctitabat, non minus ciues pro legibus pugnare deceat, quàm pro
 mœnibus ciuitatis: quòd absque legibus nullo modo ciuitas incol-
 lumis esse possit, absque mœnibus possit: & non minorem Reip.
 nauet operam, qui excubias præstet, ac ciuibus iuris, pietatis &
 iustitiæ munia tueatur, quàm qui districtis gladijs, hastis ac cly-
 peis inuitatur. subiui quidem audacius hoc onus (si onus dicendũ
 est quod cum uoluptate feras) non minus mihi difficile, quàm o-
 mnibus commodum atque necessarium. frustra namq; suas magi-
 stratus instruant Aulas, in cassum Prætor sua depingat alba, ne
 quicquã miniatas uermiculatásq; rubricas suas lurreconsulti di-
 stingant, si non salua illesaq; sit ipsius politismi radix & scatu-
 rigo: si ad tetrum & horridũ illud impolitice chaos reducti fue-
 rimus: in quo nemo ius norit, impune quis fas nefasq; conjun-
 dat, legum ac sapientiæ studium ulro quisque derideat ac Po-
 liticen ipsam solio suo pulsam indigne calumniatur, quæ tam ue-
 nusto uirtutum charitumq; comitatu per urbes ac ciuitates ha-
 tetenus incedere sueta sit. Quamobrẽ beatulis istis cãdidatis glo-
 riosas forensium musarum dissertationes concedamus: suas ha-
 beant sibi iurisprudentes formularum pompas. nos pro illorum
 quiete, pro communi salute confragosas Reipu. partes obeamus.
 At quum tam arduo adeoq;, ut aiunt, Achilleo labori singulare
 quoddam Palladium eligendum sit, cuius præsidio tot sectatorũ
 insultationibus obstistere possimus: unus tu mihi uisus es doctif-
 sime Pontifex, qui tantis superesse queas auspicijs, qui cen sum-
 morum ingeniorum flos delibatus à Pientissimo Galliarum Re-
 ge delectus sis, qui cum hoc tuæ diuinæ eloquentiæ caduceo in
 hoc totius orbis sacratissimũ antiquissimumq; consilium delega-
 rere, qui tam præclare in hoc amplissimo imperij domicilio præ-
 stantissimi Monarchæ uicibus perfungaris, tantaq; uirtutis tuæ

gloria hoc commune populorum omnium asylum Latium imple-
ueris, ut nihil iam sit nomine tuo memorabilius, nihil eximius istis
eruditionis & ingenij tui dotibus celebrius, nihil testatius, nihil
admirabilius. Testis est diuinæ sapientiæ tuæ Veneta Respubl.
cui tantum tui desyderium reliquisti, ut discessu tuo quasi Cato-
ne suo uideatur orbata. Testis omnis Italia, quæ se nihil hac æta-
te heroico splendore tuo magnificentius uidisse confiteatur. Te-
stis S. P. Q. Romanus, qui tam insignis & insolita legationis
gaudio purpuræ, Laticlauijque dignitatem tibi publico decreto
detulerit. Tuum est igitur, maxime uirtute uir, qui ad omnia
Reipub. componenda negotia diuino quodam consi-
lio factus uideare, hæc de Rep. lucubrationes
animo candido suscipere, & ab omni li-
uore fartas tectasq; tueri. iam uero
cum πολιτικὸς λόγος & instituto
nostro uideatur accommoda-
tius, si dialogismo rem
exequamur, dispu-
tatores nostros
si placet au-
diamus.

Albani Spinafati Politi-

CORVM LIBER PRIMVS.

De politismi autoritate.

DISPV TATO RES, CIVIS ET PEREGRINVS.

Politiceν κατ' Ἡοxλw dictam esse sapientiam. Cap. I.

C I V I S.

PERIVCVNDVM quidem urbano defessis opere, hac ruris aura nonnunquam exhilarari, curisque pro tempore defungi: nam quis non amittat vires, ut aiunt, qui semper teditur arcus? nec mirum, quod Africanum et Lælium ciues ornatissimos

tradunt, cum rus ex urbe secederent, usque adeo ad omnem animi remissionem, ludumque descendisse, ut uagas etiam littoribus conchulas, calculosque lectitarent. Sed eccum peregrinum, quid fodes noui? **P E R E G R I N V S.** Nihil ad eum incola inueterascunt enim omnia, atque adeo quidquid antiquius, quo propius a ueritatis ortu, primæuæque sapientiæ sobole fuit, eo libentius attendimus. **C I V I S.** Equidem si nihil ex hoc seculo probas lepide uiator, ignosce, ut placeant plerique perisse nolint. Num uero tu quispiam es à Messanij philosophi farina, qui animum hominibus deesse putes, quo minus id ætas hac politula cernat, quod syluestris illa quondam gætium ruditas aduerterit? Anicularum est ista fabula, solas sapuisse tritauias. uerum dum ad urbem pergimus, hoc unum si placet, paulisper excutiamus. An tibi sapientia non uidetur diuinarum, humanarumque rerum cognitio, ut omnium dogmata perhibuit? **P E R E G R I N V S.**

B

ALBANI POLIT.

Imò uero semper ita mihi persuasi, ita sentio, illudq; uerissimum credo, quod Socrati ferunt ab Indo quodam affirmatũ, uix. quẽ-
quam res humanas posse pernoscere, qui non apprime coniunctã
diuinarum quoque notionẽ habeat. CIVIS. At hercle si uera
sunt ista, minus uanum est hoc seculum, quàm ueternum ac ran-
cidulum illud tuum, quod uel præcipua quidem sapiẽtiæ tessera
c. qui sine. 26. *θεοσεβία* scilicet, id est, uerus Dei cultus, cognitioq; diuinitatis la-
q. 2. d. 1. de sũ-
ma trinit. C. tuerit. Vnde non in sacris solum, sed & publicis in legibus habe-
mus insanos & helleborosos censendos esse, qui non rite diuinis
sunt initiati.

Quid enim tenere bonum aut uerum queant,

Qui non tenent summæ caput,

Veri bonique fomitem & fortem Deum,

Quem nemo nisi in CHRISTO uidet?

Si modo tecum Diui Paulini uersiculis iocari licet. PERE-
GRINVS. Ego uero festiue ciuis, de recondita illa & pe-
nitus abstrusa religionis sapientia minime loqui uolui. Verum
quum ciuitatibus ac rebus publicis (quas πολιτείας uocant phi-
losophi,) nihil sit honore plenius, nihil humani generis societate
cernatur illustrius: illam florentem, præpotentẽque ciuilem so-
cietatis moderatricẽ, gubernatricẽq; sapientiam (quam Græci
πολιτικὴν nominant) primæuis illis hominibus eo facilius defe-
rebamus, quo maior certe iuris æquitatis ac totius dignitatis
quæ in Rep. uersari debet, in illis extitit peritia: eaque præstite-
re diligentia, ut non rerum gestarum solum gloriã omni posteri-
tati præriperint, sed nec illorum doctrinam longis interuallis
assequi queamus: itaque propter summam ueterũ admirabilẽq;
politice. politice peritiã, summãque prudentiæ ciuilem commoditatẽ,
egregiam morum ac uirtutum ciuiliũ laudem & authoritatẽ,
qui primi apud Græcos philosophiæ disciplinis insignes extite-
re (quos

re (quos iam Academicos, Stoicos, alioue cuiusdam uici aut particulae urbis nomine uocamus) primum, ut Orator Arpinas refert, uniuersarum rerum publicarum nomine πολιτικοί sunt appellati. Quin etiam Septem illi Graeciae ἑπτά, nec exquisitioribus philosophiae disciplinis instructi fuisse referuntur à Dicaearcho, qui inter Peripateticos historiae peritissimus est habitus, sed homines alioquin egregie cordati, officijque ciuilibus perdiligentes, qui suis ciuibus consilia, leges, honesteque uiuendi documenta proponerent. Eodemque sapientiae cognomento Septem Romanos donatos ob regundae Reip. prudentiam fuisse reperio, nempe P. Sempronium, S. Catum, L. Acilium, Catonem, Laelium, Nasicam, Papinianum. Quapropter & ipsi Iuris ciuilibus auctores per αὐτοματίας huius disciplinae facultatem ueram esse philosophiam asseuerant, quemadmodum & Horatius sensit:

Fuit haec sapientia quondam

Pubblica priuatis discernere sacra prophanis,

Concubitu prohibere uago, dare iura maritis,

Oppida moliri, leges incidere ligno.

Ideo ueterum illorum summum semper circa huius publicae disciplinae professionem fuit studium, impensissimusque labor. Apud Ptolomaeum Philadelphum Aegypti regem, Demetrius Phalereus princeps, in ciuilitatis ratione peritissimus, hoc sapius commendasse fertur, ut in scriptos de regnandi ratione libros Rex sibi pararet ac lectitaret. nam quae amici non audent monere principes, ea in libris esse perscripta. Sic apud Persas filios principum scribit Plato à totius regni peritissimis, lectissimisque magistris quatuor, ante regiae fores institui, ac summa cura informari, cum parendi, tum honeste imperandi exemplis. Apud Lacedaemonios uero (quos omnium Graecorum ἀναδιδίξας fuisse constat) cautum erat, ut Dicaearchi Tropolicum, quem is liberum de Spar-

Lucium Aciliū pro P. Atilio restitue Pa-
ragr. deinde.
de orig. iur.
ex Laelio Ciceronis, & libro 3. de legibus.

Politica lectio
rege digna.

Solēnis politici-
ca praesentio.

ALBANI POLIT.

tiatarum Rep. conscripsit, aduocata quotannis concione, in publico recitarent, omnesque iuuenes auditum conuenirent. Quanto autem Roma in pretio fuerit semper Ciuiliſ ſapiētia, documēto est, quod nunquam non hominū clarissimorum domus disciplinis floruerunt. Quin etiā Octauius Augustus ex omnibus utriusque linguae authoribus studiosius excerpere solitus est, quae ad antiquior id est Reip. curationem pertinerent. Atque Aurelius Alexander Imperator clarissimus, cum Graecorum doctrina delectaretur, fere semper decem illos Platonis de Politia libros lectitasse laudatur: cum uero Latinos legeret, nihil magis quam sex illos de Repub. libros Ciceronis euoluebat, ut quemadmodum Reip. status beate dirigi posset, à Græco philosopho perciperet, uti autem à maioribus suis administratus fuisset, à ciue suo cognosceret. Nos uero iam pudeat. Quotus enim quisque nobilissimam banc utilissimamque sapientiae partē profitetur? cum uel ignauia diuinos illos sex de Rep. libros amiserimus, atque eiusdem authoris illorum quinque de legibus duos postremos totius Iurisprudētia fontes obliuionis tenebris reliquerimus? Quis ciuium officia curat? quis magistratuum studia docet? quis Reipubl. inclinationes, urbium descriptiones addiscit? itaque religionis ac Theologiae notionem excipio, hodiernam sane politicen antiqua cateroqui longe minorem esse putamus.

Quinque Ciceronis libri de legibus.

Sine uera religione *πολιτικὴ* nullum esse. Cap. II.

C I V I S.

SOLEM tu quidē è mundo tollis aduena charissime, qui religionis sapiētiā à Repub. semoueas. siquidem ex hoc politicis in monumentis expressum atque testatum habemus, religione magis quam ullis hominum uiribus cōtineri Rempubl. E
cuius

c. in quolibet. 228. 8.

enim animus ea lege hominibus ex altissimo domicilio cæli demissus, ut hunc terrarum globum colendo, cælestis patriæ uirtutes & ordinem cõtemplantes imitemur, modo, ratione atq; constantia. Itaque quod de Indo referebas, hoc quidem in communibus Indorum institutis conscriptum esse clarissimus Aristotelis auditor Aristoxenus prodit, absque uidelicet diuina regula, eaque ab ipso Deo monstrata, nihil unquam priuatim aut publice recte administrari posse. Quapropter illam quam tu Idolicis illis maioribus præcipuam arrogabas politicen, nullam, aut imperfe Etam fuisse consequens est. Quam si aliquatulam concesserimus, hodiernam multo præstantiorẽ fateare necessum est: cum humanæ solertia, uel, ut tu mauis, sapientiæ magistra atque alumna sit experientia. quemadmodum ipsa apud Afranium ait in comœdia quæ Lex dicitur:

Diuina regula Reipub.

Vsus me genuit, mater peperit memoria,
 Zoia me uocant Grai, uos sapientiam.

Quod si ueterum Rerumpublicarum euoluere monumẽta uelis, quid multis illorum institutis impudentius, ne dicam imprudentius? Quid Aegyptijs tetrius? qui quadrupedem illum Apim, obscæneq; repentem crocodilũ pro numine uenerarentur, ac si liberos ab hoc rapi contingeret, magnopere gauderẽt, qui gratam Deo escam se genuisse gloriarẽtur? quibus etiã (ut Saluius Aristoteles refert) omnia furta licita & impunita fuerint? at si Felẽ aut Ibim Deum scilicet pennatũ, uel imprudens quis uiolasset, nulla pœna ueniret recusanda, sed reus mortis, uarijs tormẽtis ab uersa turba obrueretur. Si uero πολιτικὴ est recta, iure parẽdi imperandiq; dispositio. Hic plane nulla fuit, ne quidem πολιτικῆς umbra: nisi forte Thessalos πολιτικῶδες fuisse atque prudentiores censeas, qui tanquam è cauea brutum pro Deo Ciconiam adorarint: aut Syros, qui pisces pro diuino cælestique

Politia quid.

ALBANI POLIT.

Declaratio
Pauli ad Ro-
ma. cap. 1. ibi
uolatilium &c.

sanctuario religiosissime coluerint: aut Phryges, Pisidas, & Arabes, qui tanquam numinibus auibus ominosis supplices deuotique fuerint. Persarum autem impietatem, quis cum homidierna comparet modestia? quibus legitimum erat, ut ait Lactantius, horrendum, matribus filiabusque misceri: nobiles autem ac patricij, uitae necisque potestatem in plebeios quosque obtinerent, & eos ad bellum sequi pedites tanquam perenni seruitio addictos cogerent, nec donis aut stipendijs aliquando fultos, quin uiuis solidas cutes uel particulatim extraherent: Reges uero suos Deos haberent, atque adorarent? Nisi forte iustiores Maurorum ritus existimas, qui non ut alij uiuis Regulis, sed iam mortuis quolibet sceleratis sacra ceu Dijs litarēt, teste Cypriano. Sed Athenas ueniamus, unde leges ethnicismi natae & in omnes terras feruntur distributae, illasque praetereamus, quibus non solum cognatas thoro sibi coniungere necessum fuisse comædijs sat est diuulgatum, sed & sorores quoque uxores fieri legitimum fuisse testis est Probus Aemilius. Quis legem illam commendabit, qua truncandi capitis (ut scribit Festus) poena in eum esset com-

Declaratio. l.
fustibus. ex
quibus caus.
inf.

stituta, qui tantulam ex alieno ficum sustulisset? unde iam in omnibus linguis *ovro qærlæ* pro calumnia sit peruagatissima? Lacedaemoniorum uero legem quid attinet commemorare? qua necessitas etiam maneret, furtis pueros assuescieri, ut Xenophon scribit, ad hoc etiam magistratu constituto, cuius monitis ductuque discerent ingeniosius furari, cum foris lignando, tum intus suffurando, dummodo quibusdam quae uel lege expressa essent, abstinerent. Samijs quoque par furtorum impunitas memoratur à

Furti & raptas.
pinae impunitas.

Plutarcho: quemadmodum & Calicibus raptis uiuere probatissimum conditorum suorum auctoritate, id ipsumque Thracibus honoratissimum est habitum, & nobilitatis argumentum, dum latrocinijs interim adipati, ociari iudicarent æquissimum. quod non

ἐπιτιμωτάτῳ modo, sed & odio supplicioque sit dignissimum. Porro Carthaginensium decreta quis nostris anteponet? qui iustissimum profiterentur Idolo Saturni filios impuberes imolare, ceteri uero Pœni Herculi quotânis humana sacrificarent uictima: unde apud Ennium,

Pœni soliti suos sacrificare puellos.

Proinde Tauriscytarum, Napæorum, illisque uicinatorum populorum leges uix te probaturum existimem, qui aduenas imolare soliti fuerint, illorumq; capita templi ualuis prefigere legitima uenationis esse sacrificia rati. sane quâlibet philetbnicus sis, illâ Aethiopiâ cæterorûq; antropophagorû politia minime laudaris, quorû usitatissimi fuerit cibi humana uiscera: aut deterrimâ illâ Bactrianorum insaniam, qui canes humanis carnibus ad usum belli pascerent, senescentes homines illis obijciendo. At uero gentium commedatissimum ὀλίθημα Romanorum forsân obijcias.

quasi uero compitalibus in ludis Maniæ deæ, matri Larium pro Execrandum hospitale familiarum pueros mactare non fuerint soliti: quod ad sacrû Lariû.

extremum penè Reip. tēpus perstiterit. siquidem DCLVII. urbis anno Cn. Cornelio Lentulo, P. Licinio Crasso Coss. Senatusconsultum factum est, ne homo imolaretur, palâmque in tempus siluit prodigiosi sacri celebratio, in quo religiosissimum habebatur hominē occidere. Num uero singulare iniquitatis & impolitiae exemplum patria potestas illorum fuit, cum XII. tabulis sit institutum (ut inquit Halycarnasæus) ut siue necare, siue uerberare, siue rustico operi damnare innoſcentem inauditum pot.

Declaratio
paragr. 1. in-
ſit. de patr.
pot.

& indefensum filium, siue uendere, patri in omne tēpus potestas esset? uel ad tertiam usque auctiōnem, ut si semel nundinatus à patre filius, ab hero clementiore manumissus foret, iterum genitoris uenalitium, ut ante mancipium fieret? nec nisi post tertiam auctiōnem à truculentia tutus esset? quo quid inmanius? quid

ALBANI POLIT.

Christus uera
iustitia.

ἀρετικῶν τῶν ἑσθ' à pietatis Christianae pulchritudine remo-
tius? atqui T. Caius Iuriscōsultus id proprium ius Romanorum
esse dicit. credo, quod (ut ait Euripides) omnibus hominibus
profecto filij sunt anima. Atque celebratissimum sit de intolle-
randa iniustitia dictum, πῶς τ' ἀρελογίας ἄφρον φέρει, id est, an-
te defensionem ferre iudicium. Ita plane ante Christi iustitiā re-
ligionemq; nihil huic mundo præter Cymmerias tenebras ua-
gatum est. est enim ille iustitiæ uia, omnisque sapientiæ lumen.
Quod ἑ Darius ille Monarcha Cyri filius ingenue confessus
est. Cum enim uitæ finem instare sentiret, ita precatus dicitur:
O domina, si qua es usq' iam iustitia. exoptatam quidem sibi te-
stans iustitiam, nullibi tamen gentium cum annos L X. laudabi-
liter imperasset, inuētam. nimirum ipsa est Christus, ut est apud
Paulinum:

Hic ueritatis lumen est, uita uia,
Vis, mens, manus, uirtus patris:
Sol æquitatis, fons bonorum, flos Dei:
Namque argumentum mutuum est,
Pietatis esse Christianum, ἑ impij
Non esse Christo subditum.

De origine ἑ successu Legum. Cap. III.

P E R E G R I N V S .

NAE TV uideris urbane uir ex professo uelut è dogma-
te Monetariano, legum omnium imperium totius sane politismi
summum apicem reuellerè. at memor esto diuinum humana fra-
gilitati subsidiū leges esse, quas merito religio sit laceffere. quo-
niam, ut aiebat Sotacus ille sapientissimus, Lex deus est: hāc ue-
nerare. Cum autem, ut ex Diuo Paulino recitabas, Deus fons bo-
norum

norum sit, & legum quoque condendarum ad humanae quietis
 tuitionem causam esse, consentaneum demonstratur. Enimuero Lex quid
 lex nihil est aliud, ut eleganter Tullius diffinit, quam rectè &
 à numine diuino tracta ratio, imperans honesta, prohibensque
 contraria. meritoque legisferum Deum sanctissimus uates Esaias ^{Esaiæ 33.}
 cognominauit. quoniam (ut ex Demostheme referunt Iuris au-
 thores) Lex inuentum atq; donum diuinum est. Et quidem si di- ^{l. 2. ff. de leg. b.}
 ligentius seculorum lustra, clarorumque populorum constituta
 uolueris percurrere, omnium antiquissimam legem circuncisoria
 fuisse comperies, quæ quondam à Deo Optimo Maximo post ter-
 rarum eluuiens anno CCCCLXXII sit Abrahamo san-
 cita. Itaque ius hoc circumcidendi præputij sibi uideri per anti-
 quum Herodotus testatus est: quoniam Colchos non aliunde ab
 Aegyptijs oriundos certius colligi posset, quam quod Aegypti
 more circumciderentur, & olim iam Aethiopes illud institutum
 in mores suos communi commercio transtulisse dicerentur. quam- ^{Circunciso-}
 quã Sefostorim antiquissimū in Aegypto legislatorem Aristote- ^{ria lex omnium}
 les asserere uoluerit. Sed pluribus medijsfidius seculis præpu- ^{antiquissima.}
 tialem legem fuisse superiorem argumentum est, quod Moses
 coeuius fuit Amasis qui Pharaon est appellatus ipsius Sefostoris
 filius à circuncisoria uero lege ad Mosaicam nomothesium,
 CCCXXX recensentur anni. unde plane colligitur Sefo-
 storias leges haud ita multo Mosæis extitisse uetustiores. & si-
 quidem haud scriptas condidisse leges ipsum Sefostorim, sed sine
 scripto aliquo similes edicti iudicamus introduxisse: quoniam
 Solinus aliique non pauci Cretenses primos gentium iuncto lite-
 ris iure usus asserant. post Iosuem autem Mosæ successorum Mi-
 nos extitit, primus Cretæ Rexq; legislator. ex quo perspicuum
 est Mosæ descriptas primum dedisse leges: ut uerissima memo-
 ratuq; dignissima uideatur Eusebij Cæsariensis sententia.

C

ALBANI POLIT.

e. legimus.
37. distinct.

asserat quicquid prisca legum latores promulgarint, id totum à Mosæo iure seu Mosi diuinitus demisso, tanquam simiolos imitatores & mutuos esse. Nec uero illepide scientias omnes exordiū sumpsisse Ambrosius, aliique nō pauci à lege illa diuina collegerunt. Equidem ante Saturnū cum principū arbitria pro legibus haberentur, & omnia sub manu Regia essent, nullis gētes legibus instituebantur, cū & mater omnium malorum auaritia, propter humani generis raritatem adhuc hebes esset. ideo dicit Poeta:

S aturni gentem haud uinco nec legibus æquam,
S ponte sua ueterisq; Dei se more tenentem.
P rimus ab ætherio uenit Saturnus olympo.
I s genus indocile & dispersum montibus altis
C omposuit, legesque dedit, scilicet Italiae.

Legisferalia
sacro.

Ipsam porro Saturnū ac Minoem, ipsamque legisferam Siculorum Deam Cererē, cui sacra *Ὀμιοποιεῖν*, id est legisferalia sunt nuncupata: ac Mercuriū qui Thebis, Zoroastrum qui Persis, Herculem qui Celtis, Phoronæū qui Argiuis, Amphitū qui Heniochis apud Colchos, Habidē qui Hispanis iura condiderūt, Mosæis sanctionibus multo fuisse posteriores uidere licet: quod Saturnus totaq; illa Deorum cōmentitorum ætas trecētos circiter annos Troica bella præcessisse memoratur: à Mosi uero seculo ad excidiū Troianum circa octingentos annos intercessisse fastis ecclesiasticis proditum est. Exemplo itaque Mosi primi Nomothetæ: ceteri

Leges à Deo. penē legum constitutores ad quoddam cælitum numen legislatio-
nes suas referre conati sunt. Sicut Lycurgus altero post Troicæ
ruinas æuo, Lacedæmonē legibus instituens, circa primā Olympiaden, leges suas ad Delphicum Apollinem retulit. Sicq; postea
Salon Athenis leges ferens, eas quoq; Palladis insigniuit auctori-
tate. & Numa primus qui legibus urbem fundauit Romanam,
Terre Nymphæ sanxit numine, aliq; plerique omnes ad cer-

tam

tam semper legiflationes suas retulere caelestem uim: ita ut praecclare Diuus Iacobus asserit, unus semper est tantum legislator, *Iacob. 4.* nempe Deus, quamuis uarios legum constitutores genus humanum nanciscatur, ut Scytas legibus Zamolxis Pythagoreus erudit, huius uero condiscipulus Zaleucus Locris leges dedit: Androdamus Calcidensibus qui sunt in Thracia, Phaleas Carthaginiesibus, & Phormio Philosophus Ilys, Hippodamus Milefius, Charondas Catanensis suis ciuibus, ceterisq; illi mari punico uicinis, Phido Chorinthijs, atque Chorinthius Philolaus Thebanis, Epirotis uero suis Arisbas, & insignis ille Parmenides Eleatis suis ciuibus. Huius uero discipulus Melissus Samijs, & Archita Tarētini discipulus Eudoxus Cnidijs, Aristonimus autem Platonicus Arcadibus, alijque alijs philosophante passim Graecia. Ad exploranda cuius instituta Olympiade sexagesima profectus A. Manlius, Posthumius Albus, & Sulpitius Camerinus leges quas XII. Tabularum uocant, Romam translatas proposuere: quibus exolescentibus, collabentēque Quiritum ditione (ut ob uolubilem inconstantemq; Rerum publ. conditionem nouis semper edictis & consilijs est opus: sicque leges humanas Deus, Augustino teste, per huius seculi moderatores humano generi tribuit, atque uelut illorū organo ac praeconio promulgat) *c. quo iure. s. distinct.* anno post Christum CCCCXXII uiguerunt in Gallia Franci, quibus Vcastius, Zocastus, Bisgatus & Solocantus nobile ius Salycum sanxerunt, quod propter admirabilem aequitatis moderationē etiam in Graeciam penetrauit. Gothos uero paulo post partam de Romanis uictoriam, Henricus illorum Regis frater legibus excoluit. Cui aetati successit Iustinianus, qui Byzantijs longe lateque regnantibus iura conscripsit, legumq; suarum materic à summi numinis liberalitate collectam fuisse professus est: quem secutus est Mahumetes, qui Scenitis & Mauris

ALBANI POLIT.

Mahumetis
azoare.

Machilde
leges.

à Byzantiorum iurisdictione desciscētibus inauspicatissimas Alchorani quas uocat azoaras, singulari commento persuasit. Columbam enim ad aurem educatam Dei iussa sibi insuffiantē Spiritum Sanctum esse Sergij monachi consilijs predicabat. Tum & Venetjs libere sese tollentibus Glauco Fontanus & Caluus πολιτικὴ τὸν αἰῶνα iura quadam dedere. Dein Hobertus Hortensis fuit, qui pollutibus Longobardis non illaudatas leges, quas Machildas nominarunt, digessit. Sic demum Papiēsibus Baldus Perusinus philosophus nomothetes extitit, huiusque discipulus Paulus Castrensis inclyta Florentinorum Reipublicæ, ut alios mittam, quos haud ita uetus seculum diuina quadam generis humani procuratione pro politiarum uicissitudinibus tulit. Quorū si paulo duriora, diuersaque uideantur instituta, in causa fuisse dissimiles temporum casus, uariæque rerū discrimina, sed ut plurimum nobis incognita, censeas. Est enim sæpenumero, ut Flaccus dicebat,

Ipsa utilitas iusti prope mater & æqui.

Quamobrem licet de legibus homines iudicent, cū eas instituit, tamen cum instituta fuerint & confirmata, de illis minime licet ferre iudicium, sed secundum ipsas est opus iudicare. ne igitur (ut præclaro symbolo Pythagoras ille Samius monebat) coronā carpsis: nempe legem ipsam summum sacrosanctū atque diuinum Reipub. decus & ornamentum ne subsannaris. est enim omnis insuperos solertia misera, & uelis, ut ita dicā, remisq; fugienda.

Lex corona
Reipub.

De Eunomia & dysnomia.

Cap. IIII.

CIVIS.

ABSIT gratæ comes, ut de Politismi legumq; dignitate quicquam detractem: nam uel ad sidera laudibus efferendā patius puo: quū & ille sapientissimus inter Hebraeos habitus Salomon

lomon summam sibi sub Sole sapientiam uideri prædicarit, qua Ecclesiast. 9.
 quis oppressam, nutantem & afflictam ciuitatem periculorū im-
 munem redderet: meritoq; leges πολιων νόμος, id est, ciuitatū
 duces, Aristides ille iustus appellatus cognominarit. nã, ut Tul.
 lius pereleganter dicebat, Lex uinculum est publicæ dignitatis, Leges Reip.
duces.
 hoc fundamentū libertatis, fons æquitatis, mens & animus, &
 consilium, & sententia ciuitatis posita est in legibus, ut que cor-
 pora nostra sine mente, sic ciuitas sine lege, suis partibus ut ner-
 uis ac sanguine, membrisq; uti non potest. Verūtamen & quã-
 dam esse in rebus publicis prauam ac peruersam legum disposi-
 tionem non es nescius, quam Græci δυσνομίαν appellant, quã sa-
 ne nostrorum decretorum pulchritudini æquitatiq; postponen-
 dam citra quodquam dogmatis delirium existimamus: nam &
 de legibus iniquis nūcupatim inscriptum librum Theophrastus
 composuit, ceu argumentum hac in philosophiæ parte cognitu
 per necessarium, maximeq; celebrandum. Qua de re Socrates in
 libris de Repub. peius esse tradit errare circa legislationē ac po-
 sitionem, quàm homicidium perpetrare: quòd lapsus eiusmodi in
 numerorum uitam per multa secla præcipitē in ruinam trahat.
 Meritoque Nomophilaces magistratus fuerunt in Græcia con-
 stituti, qui an bene uel male leges euaderēt, in annos recognosce- Nomophila-
ces.
 rent, notatis, obseruatisq; negotiorum euentis castigarent. Ideo
 prudenter aduersus Leptinæ legem Demosthenes Atheniēsibus
 denunciatur studiose curandū, ut omnes leges rectissime sint cōstitu-
 tæ: maxime uero, per quas ciuitas parua, magnaue fiat. nã offen- Quibus ciui-
tas magna
fiat.
 dunt improbæ leges, uel ciuitatem illam quæ tuto coli putetur.
 Cuiusmodi leges illæ sunt, quæ bene agentibus honores, con-
 tráque facientibus pœnas rependant. Si enim omnes prout san-
 ciuntur legibus pœnas ueriti male facere desierint, aut merita
 præmia consequētes probe agere perstiterint, quid obesse potest,

ALBANI POLIT.

Oraculum in
dysnomicos.
Esaie 10.

cur maxima non euadat ciuitas, omnēsque boni sint, improbus uero nullus? Sed quantis, quāque detestandis terroribus in malorum legum & constitutionum authores, Deus apud Esaiam inuehitur? Væ illis, inquit, qui condunt leges iniquas, & præscribentes iniustitiam constituerunt, quo in iudicijs pauperes opprimantur, & uis fiat causis tenuium hominū, ut sint uiduæ præda, orphanosque diripiāt. quid in die supremæ calamitatis, quæ iam uos manet, facietis? ad cuius confugietis auxilium? ubi tandem gloriam uestram nisi sub uinculis, & cum misere cesis reponetis? Super his omnibus non est Dei furor auersus, sed iam iam extēta manus. Quo circa uides quā acri, incensōque fulmine legum uiligatoribus, atque tortoribus iustitiæ ille interminetur, calū qui numine torquet. nec mirum, quum Ethnicorum & à Dei notitia seiunctorum dysnomiam, legēsque perabsurdas, & ut ita dicam, illeges eluserimus. Nam rectam iuris, legūque cōstitutionem, quam ueteres *δυσνομία* dicunt, quis nisi plane uecors & insanus quærat reprehendere? cuius beneficio libero uitæ spiritu fruimur, fortunas & opes obtinemus, tutōque somnū ipsum capimus, & qua non minus quā cibo, hisque nostræ salutis quotidianis elementis carere possimus. Quantum autē *αρμυνη* illa iuris dissolutio conuehit, tantum iucunditatis eunomia suppeditat, ut luculenter Solon dicebat:

Commoda publice discipli-
ne.

ὅς καὶ πλεῖστα πόλις δυσνομία παρήξει
Εὐνομία δ' ἄδικον καὶ ἄρτια πάντα ἐκφραίνει.

Quam legum improbitas urbes offendere solet,
Tam paria concinnaque facit eunomia cuncta.

Quamobrem cum nihil Reip. melius sit, quā leges recte positæ, grauisima debet apud omnes esse recti iuris & legum sanarum cura. Ad rectam porro legum cōstitutionē, monuit Isocrates ut prius exquiramus in summa iustas & utiles sibi; cōsentaneas:
dein

dein, ut sint quæ quàm minimas quæstiones, solutiones autem quàm fieri possit celerrimas Reip. præsent. nihil enim legû professioni uitiosius, quàm cæcis quæstionibus, & tanquã Dedaleis ambagibus illarum implicari ductu. Quapropter & ipse Christus tenebriones istos iuris, ac cõfusus legum disciplinae proclamatores acerbius cõdènavit. Veb uobis, inquit, Legisseriti, quia cum sciètiæ clauem tulistis, ipsi non introistis: & eos qui introibant, impedistis. Quo etiam laborarüt uitio leges illius Antiochi magni Asiæ Regis, qui capitali plectèdum supplicio sanxit, Si quis Mosaicum uolumen, prophetarumue libros haberet, nìue Deorum simulachra ueneraretur. & illa Sophoclis quam Athenis rogauit, Ne quis philosophus studiorü gymnasia regeret. & si quæ similes, quibus iustitiæ lux, ueritatisq; uia præcluditur. faciles enim & perspicuas oportet omnibus esse leges. nam cum omnium uitam præcepta legum constringant, omnibus esse præptas & cognobiles decet. Ideo Seneca legè breuem esse debere monebat, uelut uocem diuinitus emissam, quo facilius teneatur & obediatur. alioquin leges quamlibet rectas & probas in dysnõmiam cõuerti posse constat. nam, ut ait Aristoteles, habere bonas leges, non id est si recte sint positæ, nec eis pareatur. una itaque recta legum est censenda constitutio, ut ait philosophus, legibus parere, id est æquo ut iure in pauperes ac diuites seruetur. Qua de re similes telis arancarum fieri leges conquirebatur. Leges arancarum tele. Anacharsis unus ex septem sãphis, quod quemadmodum illas muscæ grandiores facile præteruolent, minuscule uero teneantur irretitæ, ita in praua Rep. potentiores, gratiæque multorum freti homines omne ius fãsq; impune perrumpant, pauperes legum uinclis pœnisque illaqueentur indigne.

Quid tristes quærimoniæ, ait Flaccus,
Si non supplicio culpa reciditur?

ALBANIPOLIT.

Quid leges sine moribus
Vanæ proficiunt?

Cleonis uera
sententia.

Idcirco dignum animaduersione uidetur, quod apud Thucydidē
Cleon protulit, melius agi cum ciuitate quæ malis legibus dum
modo constanter utatur, quàm cum ea quæ bonis sed inconstāter:
utilioremque imperitiam esse cum modestia, quàm peritiam cum
immodestia: ac tardioris ingenij homines commodius plerunque
Remp. administrare, quàm solertioris. nam isti cum sapientiores
legibus uideri, tum semper in Reip. consultationibus dicendo cu-
piunt, tanquam alia seges nulla sit amplior in qua uires ingenij
ostentent: unde magnis sæpius incommodis afficiuntur Respubl.
Illi uero simpliciores suæ diffidentes imperitiæ, nõ abnuunt se le-
gibus imperitiores esse: & cū inualidiores sint, quàm ut ornate
dicentis orationē refellant, ex æquo potius & bono Iudices quã

cōcor. parag.
de presidib.
prouinc.

concertatores sunt: ideo plerumque illis prospere cedit. Altera
uero proba legum est constitutio, ut ne quid scelesti iuris statua-
tur, sed ut leges ex uirtute sint positæ, iustæ, honestæ, possibiles,

c. erit 4. di-
stin.

ut ait Isidorus secundum naturam & consuetudinem loco tempo-
rique congruētēs, utiles, necessariæ, manifestæ, pro cōmuni com-
modo conscriptæ. ideo enim Lycophon uetus philosophiæ secta-
tor, legem diffiniebat communem conuentionem & uelut sponsio-
nem quandam cuique iuris sui inter ciues obtinendi: istaque ra-
tione legum adinuēta fuit scriptio, ut cum omnibus semper una
eademq; uoce loquerentur. ius enim semper est quæsitum æqua-
bile, quòdque omnibus esset commune, neq; enim aliter esset ius.
Sed ò beatam ac nunquam satis commendatam Christianissimi
politice, quæ tam perfectam iuris moderationem tótque iusti-
tiæ numeris cumulatam eunomiam sit affecuta. cuius radijs tot
dysnomiæ monstra fusa, fugata, deletaque fuerint. Nimirum ab

Ephes. 2.

stellanti illo cælorum regno πολιτῶμα nostrum trahimus, ut
Tharsensis

Tharsensis Apostolus testatur, accepta scilicet internūcio Christi diuina Euangeliorum hieronomia. Is est Christus, ut apud Claudianum:

*Vox summi sensusque Dei quem fudit ab alta
Mente pater, tantique dedit consortia regni.*

Per ipsius itaque Christi tesseram ciuitatisque concessionem, accessum ad Dei Opt. Maximi Regiam habemus, Diuorum ciues & ipsius Dei familiares ac domestici sumus. Quin, ut est apud D. Iobānem, non solum ciues, sed Sotheris nostri triumpho de tenebrarū ducibus parto, omnes Reges ac antistites euasimus. per me licet itaque legum & politices authoritatem diuinā ac semper augustam asseras. uerum quod tandem bone uir Monetarium est dogma, cuius nos uisus es insimulare?

*Libertatem Euangelicam non uitam ineffrenem,
sed diuulsa esse. Cap. V.*

PEREGRINVS.

Noua quædam est hæc perditorum & opiniosorum hominum (quos Catabaptistas alij uocāt) hæresis, qui Thoma Monetario Thuringio duce atque authore, ceu Corybantes importunis gregibus collecti, aliquot populis concionando, pestilentissimas furoris sui tædas submiserunt, omnes in nescio quam tetram fœdāque libertatem uendicandos, sermocinati, ne quicquam inter pios ualere leges, tribunalia, iudiciāque summam esse religionis fœditatem, magistratus & imperia prorsus euāgelio contraria: Priuatorum opes omnes omnibus communes: Tributa ac uetigalia Christianorum opprobria: Leges ac Iurisprudētiæ Academiæ Tartareas officinas esse. Denique ab omni hominum consilio, cōstitutione solutos & auctōrius ita esse debere, ut solo quisq; af-

D

ALBANI POLIT.

illux. flatu diuino uitam regat, quod sibi inspirari & inferuescere senserit, legis censendum loco atque sit, ut apud Plautum in iure Illex, hoc est uiuens sine lege, sine iure, labes populi. CIVIS. Horrendam sane factionem, haud ita tamen recentem & inauditam commemoras. in eandem etenim mentis effrenationem, ut ethnicos multos praeferam, è nostris quondam condescendere Cberinthiani, Manichæi, Pepusiani, & Chiliastæ alijsque, quorum iam diu fracta & explosa est sententia, omniumque sapientum consensu reprobata. quod enim tempus satis tutum, quis satis munitus reperiatur locus, qui mechorum latronum ac sicariorum furorem & audaciã à fortunis nostris, à liberis ac cõiugibus, atque à ceruice nostra possit arcere, si quod cuique collibuerit id numinis instinctu tanquam illius Arabicae columbae susurris facere credendum sit? At qui subtiles isti ex Paulo clamitant: Quæ spiritu dei aguntur, non subiiciuntur legi, quoniam ubi spiritus domini, ibi libertas: & spiritus ubi uult, spirat. Quam uero libertatem illi accipient? num ineffrenem & exlegem degendi conditionem? quod si hanc interpretentur libertatem, ut omnino uelint uiuendi licentiam, atque facultatem quamlibet scelerate faciendi, quæ pax, quæ iucunditas ac uitæ securitas constabit, cum uoluntatem quisque suam dominari contenderit? ac euestigio contrariam certatim innumeri proposuerint? nam

Velle suum cuique est, nec uoto uiuitur uno.

Equidem quoquo momento mille nasci dissidia, necesse ac strages opus erit. uerum si placet istis undique ratiocinari ubi nec spiritus domini erit, ibi nec libertatem à lege esse necessum est. cum autem incertæ sint hominum uoluntates, solusque Deus earum sit scrutator, tutius sane sit certæ legi quam incertæ gerere morem. itaque libertatem aliam intelligant opus est. Quod si uoluntates sentiant illam quam cum multis philosophis Antisthe-

*Sapientis
in Græcia.*

nes

ues Atheniensis assererat, qui sapientem esse dicebat αὐτῷ -
 x, id est, sibi sufficientem, atque uiuere non quidem secun-
 dum leges ab alijs hominibus positas, sed iuxta uirtutis normam
 sentiens, quid non ideo faciendum aut uitandū, quia leges id ue-
 tent aut imperent, sed quia ratio dicet hoc esse honestum, id ue-
 ro turpe? neq; enim uirtutem coactam perfectam esse uirtutem?
 sit hæc quidem acceptior ac uēdibilior interpretatio, si forte tā-
 ta omnes sanctimonie fidei ac sapientie facultate freti sint, ut
 nullis legum monitis, nullis magistratuum consilijs opus uidea-
 tur: uerum cum corpora nostra Adami protoplasti uitio tāquam
 fermento infecta (ut est mali corui malum ouum) ad peccandum
 natura prosapie suæ imitatrice ferantur procliuiora: nec plane,
 uel prudētissimi prauas cupiditates & affectiones, quas Greci
 ἰσχυρὰς dicūt, prohibere possint, ut Chrysostomus attestatur, præ-
 stat equidem certa probata, constitutāque regula, quam propria
 appetitione gubernari. Qua de re Aristoteles qui legem, inquit,
 dominari uolunt ciuitati, uidētur iura, Deūmque dominari uel-
 le. qui uero hominem dominari forte statuunt, hi addunt, & fe-
 ram: siquidem huiusmodi quiddam est cupiditas. nam & excan-
 descentia magistratus ipsos, & uiros quālibet bonos deprauat:
 uerum lex mens est appetitione uacans. Et hercle cū apud Apo-
 stolum duplex homo statuatur, interior nempe animus, atque ex-
 terior, scilicet corpus istud quod cernimus: totidē quoque seruitu-
 tis ac libertatis genera colligimus, ut corporis libertas, aut ser-
 uitus sit hominis status captiuitate, postliminio, manumissione,
 cæterisque iuris formulis introductus: mentis uero seruitus intel-
 ligatur contracti sceleris sollicitudo ac noxa, quæ noctes diēsque
 quasi furialibus igniculis male sibi consciam mentem exest, &
 excruciat. à qua perturbatione cum Christi seruatoris ergo libe-
 rati, sempiternæq; felicitatis pollicitatione sumus erecti, in li-

c. hac ratione.
 31. quest. 1.

2. Corinth. 4.

ALBANIPOLIT.

Roma. 8.

Galat. 5.

1. Petr. 2.

bertatem quidem uindicati sumus, uidelicet ἀπαρξίαι, id est statum, quo mentis perturbatione, sempiternarumque tenebrarum metu uacui sumus, cetero qui membris istis ac corporibus serui-
 mus legibus ac magistratibus. Itaque Paulus eleganter interpre-
 tatur: Lex, inquit, Spiritus uitæ per Christum, me liberum à iure
 peccati, mortisq; reddidit. Ego mente quidem seruius legi Dei:
 carne uero legi peccati. & Vos in libertatem uocati estis, tantum
 ne libertatem in occasionem detis carni: Caro enim aduersus spi-
 ritum concupiscit, spiritus aduersus carnem. is est enim omnibus
 aculeus ac fomes naturæ relictus à Deo, ut sine peccatorum uesti,
 ceu sine pelle nascatur nemo: ut in ipsis, uel sanctissimorum ui-
 rorum membris residuam Paulus, qui etiam supra sidera subla-
 tus fuit, conqueratur. Quod non uolo, inquit, hoc facio, cōsentio
 legi quòd bona sit: non tamen illud ego iam ago, sed inhabitans
 in me peccatum. noui enim quod non inhabitet in me, hoc est, in
 carne mea bonum. ex quibus patet in omnibus quamlibet iustis
 & pijs propensionem, ac stimulum peccandi reliquum esse, meri-
 toque corpora nostra, etiam num serua, & legibus esse subiecta.
 Quod diuus quoque Petrus docuit: Subiecti estote omni huma-
 næ creaturæ propter dominum, siue Regi quasi præexcellenti, si-
 ue Ducibus tanquam ab eo missis ad uindictam malefactorum, lau-
 dem uero bonorum: quia sic est uoluntas Dei, ut stolidorum in-
 saniam beneficientes obmutescere faciatis, quasi liberi ac non ue-
 lut prætextum malitiæ libertatem habentes, sed sicut serui Dei.
 Nec uero minus liberi, quòd serui Dei dicamur, uideri debemus,
 cum seruire Deo regnare sit: & ut ait Propertius,

Libertas nulla melior maiorue potestas,

Quàm seruire Deo.

Seruit autem Deo, qui legem illius obseruat, id est, generis huma-
 ni charitatem cum diuina copulat & conseruat. quum igitur illi
 uociferantur

*nociferatur, Qua libertate Christus uos liberauit, state: nec rursus inugo seruitutis implicemini: ubi Spiritus, ibi libertas. ista quidem de animi securitate & imperturbata alacritate, ac altera quadam *ἀδουσία*, quam Democritus appellabat, intelligendū est: hoc est de quadam confidentia, securitate, & animi quasi tranquillitate, secundū quam animus æternæ beatitudinis spe tutus, nullis tyrānorum minis ac imperijs, nullo tormētōrū terrore deuinctus, nullo tartaræ mortis metu, aut alia perturbatiōe quatitur, aut percellitur: ipsam etenim *ἀδουσία* Democritus summū esse bonū asseruit: non autē ad corpoream libertatem, quæ admodum illeges isti somniant, est referendum. sunt enim hæc *ἰουδαϊκά*, celsioraque quàm ut de fece carnis hauriant. Nam & *ιουδαϊκὸν* iubileum apud Hebræos, quinquagesimo quoque anno in eiusmodi religiosa tranquillitatis & libertatis symbolum exitisse celebratum prodidere theologi, quo scilicet debitores à creditoribus laxabantur, seruique in libertatem asserebantur, ut promissam tandem, expectatamque primæuæ culpæ remissionem, & tāquam manumissionem à conseruatore Christo latam iri præsentirent. Nunquam autem nascente Christianorum ecclesia uisum, ut libertatem euangelicam legum excidium ac magistratuum interitionē intelligerent. Quin arctiores illius fuisse leges hodiernis comperias. nam, ut est apud Lampridiū, cum Alexander ille Mæmea natus Imperator, præcigatores puinciarū, id est rationales creare, præfectōsue delegare uelet, illorum nomina proponebat, populū hortans, ut si quis contrā criminis quippiā haberet, obijcere liceret, si manifeste probaret: si nō probasset, capitis penam subiret: graue dicēs esse, cū id Christiani facerēt in sacerdotibus promovendis, non fieri in prouinciarum rectoribus. hoc in facendis sacerdotibus, in deferendis sacerdotijs, aut magistratibus obseruatur: nihil sane minus. haud ergo libertas Christia-*

Democriti.
ἰουδαϊκά.

ιουδαϊκὸν iubileum liber-
tas.

Vetus Chri-
stianorū mos.

ALBANI POLIT.

na dissoluta, exlex & inordinata uita uenit interpretanda: cum recens & ab Euangelistarum ore pendens ecclesia, duriores nostris ac rigidiores leges, constitutionesq; habuerit ac coluerit. Quis uero (ut apostolorum gesta subiceam) non seuerissimas tulisse leges Clementem Petri successorem, quos canonicas dicunt, cognouit? ut ceteras illorum constitutiones quae in quotidiano sunt usu praeteream. Sane si rerum omnium uniuersitatem diligentius circumspectas, cuncta legum imperio, praescriptoq; fieri, & quasi quadam legum mente dirigi uideas. Vnde legum genera uetus Academia quatuor fecit, quibus omnia quae subter & supra sint, teneri colligat. Prima θεός νόμος, id est diuina lex, est quam Plato diuinam prouidentiam appellat, quae omnium mortalium & immortalium est regina, teste Pyndaro: quippe quae summi rectoris & domini sit numen, uoluntas & consilium, ut Tullius de finibus ait, qua Deus uel supra caelos caelestem hierarchiam disponat, & diuos illos indigentes ius regum nunc quoque nactus regit, quemadmodum Psaltes attestatur: Deus stetit in synagoga deorum: in medio autem deorum deos diiudicat. ideo & Euridides ait:

Diuina lex.

Psalms. 81.

Ἄλλ' οἱ θεοὶ δύνουσι καὶ τὰ κέρα κροῦν

νόμος. νόμος γὰρ τῶν θεῶν ὑψίστη.

At dii ualentes, lexque Diuis imperans.

Etenim uel ipsos censemus lege Deos.

Lex fati.

Huic igitur legi mens quoque sapientum ac Christianorum est subdita, quemadmodum & omnia illi rerum parati & creatori subiecta sunt. Alteram esse uolunt quam νόμος uocant ius sublimis numinis efficax, partilibus praesidens fati, ut ait Ammianus, quae uelut terrenorum arbitra causarumq; suarum disceptatrix urnam sortium temperet, accidentium uices alternans: statutumque intra mundi claustra rerum ordinem continuo quasi filo consequentium explicet, incepta nostra interdum alio quam quo

quo tenderent exitu terminans. à qua lege omnis anima intellectualiter uiuēs exempta sit ac libera (ut Diadochus Proclus definit) eaque ratione pœnis legibúsq; delicta sunt subsistenda: cū mentium impetus liber, propria moderari uoluntate possit, illi tantum rerum terrestrium status subiectus est: unde apud Nasonem,

Siue ita nascenti legem dixere Sorores,
Et data sunt uitæ fila seuera meæ.

Tertiam naturalem legem statuunt, qua rerum creatarum uires *Lex naturalis* in opus proprium per certa media tendunt, quæ conuexos celorum fornices, ordinatissimaq; stellarū emblemata, tot cursus maris, tanta terrarum suspēdia regat: de qua diuina apud Salomō- *proverb. s.* nem sapientia, Quando (inquit) certa lege gyróq; uallabat abyssos: cum sursum æthera stabiliēbat, & librabat fontes aquarum: cum circumdabat terminum mari, & legem ponebat aquis ne transilirent fines suos, & fundamēta terræ appēdebat. sui quoq; cum eo artifex. hac autem lege non homines solum (ut aiunt iuriscōsulti) sed omnia quæ cælo, terra, mariq; nascātur, censentur:

Quid enim terrisq; poloq;
Parendi sine lege manet? ait Statius.
Habent & numina legem,
Seruit & astrorum chorus & uaga seruit
Luna, nec iniussa toties redit orbita lucis.

Postremam legis speciem humanam intelligunt prudentiam, quæ *Lex humana.* ex bonorum malorumq; delectu recti sit præceptio, prauiq; depulsio, iuris & iniuriæ regula, societatisq; ciuiliis compositio. Cuius quidem legis proprium sit (ut ait philosophus) honestos & bonos reddere ciues, à qua quidem, etsi liberos animos esse cōstet, corpora tamen illi serua esse necessum est. Itaque huius munus ad eò moleste ferre Monetarianos, & commune subsidium imbecillitati humanae postponere, satis admirari non possumus.

¹.Timo.2.

Cum (apostolo teste) lex bona sit, si quis ea probe utatur: sciens quod iusto non ponitur, sed iniustus. Quapropter cum vitæ securitas, libertasq; legum, consiliorumq; politicorum rationibus cõtincatur, idque leges ipsæ communes profiteantur libertatē vitæ nostræ lumen esse: Politicam constitutionem non modo summum orbis bonum, sed nimirum audebo uel solum dicere.

l.1.parag.0-
ptamus. C. de
of.praf.prat.
af.

Causam legum & fructum perpetuum esse. Cap. VI.

PEREGRINVS.

ATQVI factionis istius non obscurus scriptor Scaplerus, fautoresq; non illiterati legem (apostolo teste) clamitant πῦδα-
τωγία tantum ad Christi iustitiam fuisse: ad Iohannem usq; baptisten perstitisse legem. nam ubi fides Christi adoleuit, & plenum iustitiæ iubar illuxit, iam legum tutelam, custodiamq; remotam, & uelut egena infirmaque elementa leges euauisse.

Gala. 3.
Ro. 7.
Matth. 23.
Lu. 16.

CIVIS. Imò uero continuatam perpetuatamq; legis auctoritatem à Christo concedent, si uerbum illius esse confiteantur.

Omnis plantatio quam non plantarit pater meus, eradicabitur. nam cum lex Dei sit inuentio, atque plantatio, ut quæ in monte Syna digito Dei quasi caelesti signaculo sculpta fuerit: à contrario sequitur, legem reuulsam non iri. maxime uero, cum & is ipse alibi protestetur se non uenisse ad dissoluendam, sed ad adimplendam legem. Et quidem dignius uidetur admiratione, quòd & homines literati tanto delirio suffragentur. num enim perpetuæ sunt habendarum implorandarumq; legum rationes? quum (ut Demosthenes diffinit) νόμοι ἂν δίκαιοι καὶ καλοὶ, καὶ συμφέροι βύλιονται, καὶ ἕτερον ζήτησι, καὶ ἐπιθετοὶ ἀρετῆ, κοινὸν ἕτερον πλεοναγμία ἀπιδείχθη πᾶσι ἴσοι καὶ ὅμοιοι: καὶ ἕτερον ὅτι νόμος: leges inquit,

Due cause le-
gum.

quod iustum, honestum & utile sit, cupiunt, idq; ipsum quaerunt. post uero quàm inuenerint, id commune praeceptum exponunt omnibus

omnibus æquabile, ac per simile, & hoc est lex. Subinde uero duas legum sciſcēdarum esse causas memorat; unā ne quod prauum sit committatur: alteram ut delinquentes castigati, cæteros exemplo reddāt meliores. quas quidem causas cum perpetuas esse uideamus, cur non perpetuatam legum uim dicere liceat? cur onus Aethna grauius legem isti arbitrētur? Quis enim (dicebat Iob) Iob 23. à sorde mundus? nemo me hercule nemo, & si solius diei uita sit illi. Quod si dixerimus (ait diuus ille Boanerges) quòd peccatū 1. Ioh. 1. non habemus: ipsi nos seducimus, & ueritas à nobis abest. quod ethnicus quoque poëta Ascræus confitetur:

ὄς πῶ μὲν κακότητα καὶ ἰλασθὶ ἔστι ἰλλῶν

μυθίας. λῶν μὲν ὀδός, μαλάκ' ἔγγυθι νεκῶν

Mortales uitium penitus labuntur in omne.

Nam uia perfacilis, quæ iam nascentibus hæret.

In tanta uero scelerum ubertate, cum tāta sint quidam arrogantiā, tātisq; ceruicibus, ut inter tot legum retinacula, tot iudiciorum formidines, tantam gehennæ interminationem, quiduis audeant perpetrare. pudorem ac temperantiā diligit, qui leges honeste uiuendi magistras, splendore conatur spoliare? uirtutem ac fidem sanctā ducit, qui coniugum ac liberorum impietatem admittat? religionis cultum ac propagationem charam habet, qui tantam impudentiam cum tanta modestia commutandam, nullos sacrorum ritus sanciendo concionetur? Ast forte Cynici Diogenis argumento, libertini isti fulciuntur: qui ita iurisconsulto cuidam ratiocinabatur, inutiles sibi uideri leges, ut quibus boni non egerēt: mali uero nihilo fierent deteriores. cuius anteriorem rationem uideatur & Xenocrates confirmasse, quem dictitasse ferunt, quæ cæteri metu legum solerent inuiti facere, illa uere philosophantes sponte sua facere, soloq; officij studio conceptam uirtutis notionem obseruare: postremam autem Antisthenes cō-

E

ALBANI POLIT.

Leges etiam
iusto necessa-
riae.

minire possit, qui coactam uirtutem haudquaquam uirtutē esse perfectā affirmaret. Sed infirmis plane rationibus philosophaster nitebatur. nam etsi iustis & sapientibus quantum ad se attinet, non sint leges necessariae, quoniam sapiens est sibi lex, qui uirtutum summum culmen adeptus, quae uirtutis sunt, sapit & colit, & in eo legē superat, quod ea instructrice nō opus habeat: & ut ait Aristoteles, ea nullo imperante faciat, quae uulgus metu legum: attamen ad sui tuitionem illis sunt utiles ac necessariae: malis uero maxime salutare, quod cum formidine poenae peccare timeant ac fugiant, uita suae consulant: ita utrisque sint auxiliares. Siquidem legibus freti homines, aduersus cuncta sceleratorum & inimicorum tela ualēt obsistere, & ad hunc usum constitutae leges sunt, ut tuta sit bonorum innocentia, improborum uero coerceatur audacia. Ideoq; monebat Salomon: Custodiens legem, est filius intelligens: deserentes legem, laudabunt impium, & custodientes legem, prouocantur in illos. Aurem auertens, quo minus legē audiat, oratio eius quoque abominatio. Quid enim tanto studio dignum? quid in rebus humanis tam gratum, quam legum authoritas? quae diuinās humanāsque res optime, ut ait Iustinianus, inter se componat, omnem profliget iniquitatem, uirtutem collustret, bene beatēque uiuendi libertatem, rationēque suppeditet. Quapropter illud Orphei uatis carmen iure commendatur,

c. 3. dist. 11.

Prouerb. 26.

Vos qui uirtutem colitis, uos ad mea tantum
Dicta aures adhibete, animosque intendite uostros:
Contra, qui sacras leges contemnitis,
Hinc uos effugite procul, miseri procul ite profani.

Nec uero bonis uiris tantum ad uirtutum suarum praesidia leges prodesse, uerum pluribus etiam modis ad beatam uita conditionem conducere sacrorum interpretes ostenderunt. Primo

Primus effe-
ctus legis.

cum

cum iucundissimus sit scientiæ fructus : per legem enim agnitio peccati. unde apud Salomonē: Lucerna est mandatū, & lex lux, & uia uitæ, increpatio disciplina. Ideoque & Thorat Hebrais Prouerb. 6. lex appellata fuit, quod Thorati, id est instituit & erudit. est enim rationi scilicet infirmæ faci, tãquam sol quidam legalis disciplina, ut eã dirigat, & quasi uentus oppressam confirmet. nam, ut ait Paulus, concupiscentiam nescissemus peccatum esse, nisi lex dixisset, Non concupisces. Hinc scite Gregorius, Lyranúsque legem cum speculo compararunt: ut enim speculum naeuos labeſq; nobis ut eluamus refert: nihilo secius tamen ipsum nitidum est: ita lex etsi scelera cuncta recinat, omnia representet supplicia, nõ nisi melior est ac pretiosior: reddit enim nos summissiores, implorandæq; diuinæ misericordiæ capaciores. Secundo ad quam Secundus legis effectus. uitæ securitatem conferunt leges, quoniam qui legitima ratione uitam transigere sibi sit cõsciũs, certior sit (ut ait Apostolus) quod per eam uiuet. unde Baruch ait, omnes qui legem tenent, peruenient ad uitam: qui uero dereliquerint eam, in mortẽ. Baruch 4. Quocirca ait Ambrosius: Lex mortis carnales occidit, id est incredulos: sed quia ad fidem prouocat, eadem credentes reformans eos gratiæ, ac preparãſ ad uitam, à legis dominio liberat: quin, ut iustus labor honoribus & præmijs decoratur, ita uitia supplicijs mulctatur. Hinc sanctiones dictæ sunt leges, seu extremae legum partes, quibus aduersus eos pœnæ constituuntur qui contra fecerint: adeo ut Macrobius illam inter leges imperfectam dici asserat, in qua deuiantibus nulla pœna sanciat. Tertius Tertius legis effectus. est legis effectus, ad exemplum honestatẽque publicam retinendam, ut aiunt Pontifices. etsi enim quis sanctissimus, totusque, ut ueteres dicebant, *ἀνίσχυρος*, id est diuino afflatus spiritu sit, tantumq; legi mentis subditus, cui legem terrenam negligere liceat: non tamen expedit, ut dicere solet Paulus. quia multis infir-

ALBANI POLIT.

mis & inconstantibus in fide, circa negotia humana dissentis & implicatis, honestæ uitæ efficacissimū institutionis specimen exemplum præbere debeat. quemadmodum & ipse Christus cum à Cæsare Augusto lata lex esset Censoria, ut recensio fieret, & ipse nomen profiteri, in tabulariumq; publicum redigi uoluit: nec in ciuitatis ingressu persoluere portorium recusauit. Omnes etenim leges ab uniuersa uirtute (ut ait Aristoteles) sunt constitutæ. Siquidem lex præcipit uiuere secundum omnem uirtutem, & unumquodq; uitium prohibet. Vniuersalis autem uirtutis effectiue sunt leges illæ quæcunq; ad publicam sciscuntur institutionem: ac profecto leges ad beatam & honestam hominum uitam, & ad ciuitatum incolumitatem inuentas esse constat: eosq; qui primum illas sanxerunt, populis ostendisse susceptis illis, beatos honestosq; uicturos. Est & quartus legis fructus, ut cupiditates ac mentis permotiones legum auctoritate domitas habere consuescamus: nam cum nimia licentia, ut dicebat Comicus, deteriores fiamus: consuetudine uirtutis habitum imbibere, obtemperantiãq; facilem parare debemus. nempe ut Heraclytus dicebat, ἦθος αἰθεράν τε δαίμων ἐστὶν, id est morum habitus quidã homini genius. Ut igitur pueris magistri committere solent, ut nucellis ludant, ne alioquin instabiles nonnihil suppellectilis frangant: ita & homines legum officijs intenti, cacodæmonum æstus deteriore uæ fugiunt. quod commodissime dixit Mantuanus:

Quartus legis effectus.

Mos alter dæmon.

Sæpius à placitis mens est arcenda, diuq;
 S eruitio duranda graui: nam prona sequaxq;
 In peiora ruit: nisi lara retraxerit usus.
 Ast ubi iam legis patiens, assuetaq; uinculis
 Sessoni parere potest, quo iusseris ibit:
 Quo uirtus, quo sancta uocant oracula uertet.
 Postremum legis fructum obediẽtiæ decus esse nobiscum: inuicidissima

fima siquidem thura superis litamus, cum in gratiam & amorem iubentis & imperantis summæ legis, id est diuinæ, legibus obsequimur. nam ut aiunt sacra, melior est uictimis obedientia. 1. Reg. 15.
hinc Christus, qui habet, inquit, mandata mea, & seruat ea, ille est qui diligit me. & si quis diligit me, sermonem meum seruabit. Ioan. 14.
Cui enim quis obedit, illius & seruus est, Apostolo teste: non est autem seruus maior domino, nec delegatus delegante potentior. Rom. 6.
*Cum uero legem ille non soluerit, nec nos illius clientelas derogare legum dignitati conuenit: cum legum tuendarum, colendarumq; sempiternæ causæ emolumenta q; quotidiana sint. Sed iam Legituparum istorum (ut Plautus loquitur) argumentis, commē- Legitupa-
tisq; respondeamus. Nudam illi pædagogiam ad Christum legē fuisse, iam uero cassum & mendicum rudimentū cauillantur existere. Cedo, quam hi legem intelligant? nam si morum instituta, optimèque uiuendi præcepta uolunt abrogari, ut ante de plantationis diuinæ firmitate monuimus, stabilita potius credendū est: alioquin nulla salutis sit reliqua spes, si uirtutis contemptū, officij & innocentiæ oppressionem permiserimus: si leuissimorū quorumq; temeritati, audacia, periurio, uastationi cuiusque uita salusq; concedatur: & nisi legum habenis, furorem, iracundiam, ac libidinem sceleratorum coerceamus, euangelicisq; oraculis morigeros efficiamus. At quis euangelio leges abrogari sentiat, cum Moëis legibus sanguine pene tinctis, seueriores à Christo sancitæ sint? an non coniugibus repudiij libertatem euangelium abstulit? sempiternaq; uinculi lege subdidit? quid? apostolus num 1. ad Timot. 2.
nouam mulieribus seruitutem induxit, ut in ecclesia taceant? ut 1. Corint. 14.
illas sumptuarias omittā leges, ne auro, gemmis, ueste q; pretiosa induantur: ut q; uelato sint capite? Quod si rituales ac recutitas ueterum institutiones deletas ac cassas existiment, id quidem Recutita ceremonie ceu mī mille.
facile cōcesserim. Quemadmodum enim māmilla nutricis, inquit*

ALBANI POLIT.

Chrysoſtomus, cum omne ſuum expleuit officium, puerumq; ad firmiorem ætatis modum adduxit: parentibus iam inutilis uideatur, qui paruulo neceſſariam prius iudicabant: illamque iam grandiuſculo, mille proſequuntur ludibrijs: nec uerbis modo faciunt horribilem, ſed amaris etiam ſuccis oblinunt, ut ineptum pueri deſyderium, quod ſermone compeſcere nequeant, ijs commẽtis extinguant: ita legem illam Cerimoniarum euangelium obſcurare ac reiſcere uidetur. quia iam ad lucem & pulchritudinẽ doctrinæ uentum ſit, ad quam illa conducebat: non quidem quòd illa mala ſit (nam & fatidica noſtræ religionis teſtimonia cõfirmat, incunabulorumq; fidei memoriam replicat & cõſeruat) ſed ut iam iam adultos & ab illa abecedaria inanitate remotos, ad ſolidam euangeliorum hæronomiam illiciat. Itaque naturæ miraculis declaratum eſt, Sabbatharias illas cerimonias eſſe deletas: cum Iosepho, Plinioq; teſtibus, fluuium in Iudæa fuiſſe certum ſit iuxta Raphanam urbem, quem ideo Sabbathæum incolæ uocarent, quòd per integros ſex dies alueo pleno flueret, ſeptimo ceu mox ſitientibus fontibus, hiantes ripas, aridumq; linq̄eret alueum, aded ut ſicco pedi trãſitum præberet. quæ quidem iam dudum uelut myſterijs illis legis, & prophetiarũ expletis & exoletis ſunt intermiſſa. Quapropter à ſimbriatis & ſuperſtitioſis Iudaïſmi iuribus quamlibet ſeſe liberos iſti uenditent: cæterarum legum præſtantiam eleuare quæſo ſuperſedeant.

Sabbatæum
fluuium.

De quadruplici iuſtitia, & politica iuſtitia ſanctitate. Cap. VII.

QVOD autem tribunalia ab iſtis pſeudolenteris uilipèdi iudicia, ciuilemq; iuſtitiam uitupetari narras, ueterẽ plane cantilenam, multisq; iam theatris exploſam recinunt. Etenim apud
Græcos

Græcos Thrasymachus Chalcedonius uir eloquentissimus, iustitiam hanc politicam inter mala cōnumerare dudum tentauit: & ad huius exemplum Philus in libris de Repub. Ciceronis eādē assertionem exquisitis quibusdā rationibus excitauit: ut Manicheorum, aliorumq; de hac re dissertationes omittam. Cuius opinionis leuitas, quoniam à multis philosophis theologisq; confutata est, pauciores iam orationem desiderat: tātum monendi sumus, iustitiæ quatuor esse genera: quemadmodum Aegyptius ille philosophus Plotinus in libro de uirtutibus distribuit: qua percepta distinctione, perfacilis sit erroris Monetariani confutatio. Vnam exemplarem nempe ille describit, alteram politicam, tertiam purgatoriam, postremam quam iustitiam formatam dicūt. Exemplaris est, à qua ceu Archetypo, reliquæ tres quæ sunt apud homines, proficiuntur: quæ in ipsa mente diuina consistit, & à pereñni, sempiternaq; operis sui continuatione non flectitur. de qua sapiens Iudæus inquit: Scire iustitiam, uirtutem & uoluntatem Dei, radix est immortalitatis. hinc Origenes nihil aliud esse Deum, quàm uiuentem iustitiā perhibuit. Qua de re ueteres ethnici Deam Themidem collaudarūt, ius, fasq; custodientē: quam ideo in cubili, solioq; Iouis, id est uigoris uiuifici collocabant, ceu cum summo diuinitatis testimonio: illiusq; tres esse filias nomine Horas cæli ianitrices Homerus tradidit, tanquam iustitiæ uiribus ascensus, & additus ad cælum pateat. Quas quidem horas quasi hortas, Antistius Labeo denominat, ab hortado, quòd semper ad bene beateq; uiuendum cohortentur. Porro iustitia politica illa est, qua boni ciues ciuilibus societatis cultum, charitatēq; suum cuique tribuendo, sceleráque corrigendo tuētur. de qua scite Salomon, iustitia exaltat populum: & miseros populos iniuria facit. quamobrem pontifex Gregorius summum in rebus humanis bonum esse colere iustitiam, ac sua cuiq; iura seruare tra-

Exemplaris
iustitia.

Sapient. 15.

Tres horæ
quasi hortæ.

Iustitia poli-
tica.

Proverb. 14.
c. cū deuotissi-
mam. 12. q. 2.

ALBANI POLIT.

didit: est enim hac una uirtus, quae mundum ipsum omni scelerū immundicie purget atque liberet, ut ipse testatur Hesiodus:

Iustitiae sacra iura domant genus omne malorum.

Purgatoria iustitia. Altera est purgatoria iustitia interioris scilicet hominis, uirtus, qui diuini capax est, solumq; animum beet & expiet, qui se religionis suffimentis lustrare, & corporis contagione mundare decreuit, quae quidem pia Christi fide quasi diuino congiario conce-

Hebr. 11. ditur. etenim iustitia dei (ut tradit apostolus) per fidē Iesu Christi in omnes, & super omnes eos qui credunt: iustificantur autem

Rom. 3. gratis per illius gratiam, redemptione quae est in Christo, quem praeposuit Deus reconciliatorem per fidem interueniente ipsius sanguine, ad ostensionem iustitiae suae propter remissionem praeteritorum peccatorum, quae Deus tollerauit, ut iustitiam suam ostenderet hac in re, ut ipse sit iustus & iustificans. ita purgatoriam quoq; iustitiam à Deo tantum impetrari Pyndarus sensit.

Formata iustitia. *Ἐξαρτηθεὶς ἔσται ὁ κόσμος ἀπὸ τῶν δικαιωμάτων αἰσθητῶν ἰσχυρῶν.* Iustitia proinde Formata dicitur animi iam purgati, defecati, & ab omni huius mundi aspergine deterfi perfectio. qua quis iam expiatus, cum diuina mente sociatur, ut perpetuum cum illa factus probe agēdo conseruet: neque enim perfecte iusti sunt, qui tantum legem

Rom. 12. auscultant, ait Paulus, sed qui legem factis exprimunt. unde Pythagoras quoque iustitiam ita absoluendam autumauit, *δικαιοσύνην ἀσκήσειν ἕως ἵνα λόγῳ τε* commouens, id est ut opere sermonēque illam exerceamus. Id denique diuus Iohannes praedi-

1. Iohan. 3. cabat. Is iustus est, qui exercet iustitiam: quisquis autem iustitiam non facit, ex Deo non est. Hoc discrimen cum per se quidem eximium uidetur, tum ad istius disputationis conciliationem accommodatissimum. Siquidem cum sectarij tui Politicam iustitiā animaduersionemque iudicialē euangelica libertate tolli cōtendūt: quoniam Deus dixerit, *Mihi uindictam, & ego retribuam:*

& ideo

Et ideo iudicia, iusq; iurandū uetari, et à iudice deferri nefas: quia scriptum sit, Ne resistamus malo, ac nequaquā iurādū. atq; cum uaticinetur Abacuch, Iustum sola fide uicturum, nullis iuris Abacuch. 2. ac iudiciorum praesidijs ad pie iusteq; uiuendum opus esse. Illa quidem ita distincte sunt accipienda, ut iustum fide uiuere, idest sola purgatoria iustitia intelligas intus abluigi uiuificari. quod autem uindictam malique resistantiam interdici produnt, id ad formatam et particularem priuati cuiusq; iustitiam referamus: ne priuata auctoritate ultionem expetamus: neu quotidianis colloquijs execrari, detestarique consuescamus: quia uir multum iurans, replebitur iniquitate. uerum ad Politicam iustitiam nihil eiusmodi referendum est, quam omnis sacrorum commendet auctoritas, omnis ratio probet ac fulciat. hinc Moses admonuit iudices, ne timeant ab ullo homine, quia iudiciū Dei est: nō enim lex, Deutero. 1. non iudex delinquentes punit, (ut iuris periti declarant) sed ipsum delictum publica satisfactione culpam expiat, et tanquam gl. 1. cū probatio. C. de prob. debitum dissoluit. Quinimo Deus ipse iudicis personam peragit, ut Psaltes diuinus attestatur: Latabitur, inquit, iustus, Psal. 57. quum uiderit uindictam: manus suas lauabit in sanguine peccatoris, et dicet, homo, si utique est fructus iusto, utique Deus Nu. 25. est iudicans in terra. Phinees equidem Iudæum contra leges, institutaque maiorum se Madianitæ immiscentem interfecisse traditur, et illi reputatum est ad iustitiam. Enimuero cum inter cætera animantia unius hominis natura ita cæcata sit ac deprauata (quod iam sæpe sumus testificati) quomodo in pace societateque uiuatur tuto, moderatèque degatur, Politica iustitia mortalibus est peruenecessaria: bruta namque inter sua genera sempiterna concordia uersantur, uni animali simile sibi homo uenenum, ferrum, insidias struit atque dstringit. uerum, ut Luuenalis deplorat,

Serpentum maior est concordia: parcat

ALBANI POLIT.

Cognatis maculis similis fera, quando Leoni
Fortior eripuit uitam leo? quo nemore unquam
Expirauit aper maioris dentibus Apri?

Vnus prob dolor, homo ab uniuersa natura sanctitate desciscit,
& tanquam ex homine humanitatem exuens, in omnia præcep-
ta flagitia fertur: adeò, ut Patus Thraseas philosophus Patauinus
dicere quondam fuerit solitus: qui uitia odit, homines odit: quo-
niam omnibus sit familiaris error ueteris illius Atis soboles fla-
gitiosa. Ad temeritatē itaq; reprimendam, extirpandamq; scele-
rum perniciem, tribunalia diuinitus, iudiciaq; sunt cōstituta. hoc
enim Dei oraculum refert esse Hieremias: Facite iudicium & ius-
titia, & liberate ui oppressum de manu calumniatoris. Idemq;
beatus ille Samuel hortabatur: iudica iustitiam, & uindica pau-
perē & inopem. Adde quod & id nominatim Apostolus doceat:
Auferte malum de medio uestri. tum & formula iudiciaria da-
ta. Peccantem publicitus corripere, quo ceteri timorem habeant.

Hiere. 22.

Prouerb. 31.

1. Timo. 5.

C. ut clericorū
de ui. & hon.

Accusationē admittere noli, nisi sub duobus aut tribus testibus.
Equidem dignum quod aiunt pontifices, ut quos Dei timor à ma-
lo nō reuocat, tēporalis saltem pœna cohibeat à peccato. est enim
omnium capitalissima delinquendi illecebra ueniæ & impunita-
tis spes. Serpit enim illud insitum & radicatum in natura malum,
consuetudine peccandi: ut in ferocem & belluinam tandē erum-
pat audaciā: quam alma ciuilis iustitia coërceat & exterminet:
ciuitatēque ac populos ceu heroica claua, lernæis monstris libe-
ret. Quemadmodū enim pardos, ursos, efferacioresq; belluas la-
queis ac lupatis constringi, prohiberiq; uidemus, etiamsi cicures
& mansuefactæ sint, ne forsan ex abrupto sauiant, & inter ho-
minum celebritates obuia quæque lament: ita iura, iudicia, con-
stitutionesq; politica uinclis, flagellis, ac pœnis, quasi quibusdā
habenis improbos mundi alumnos, & cacodæmonum asseclas re-
primunt.

primunt, atque retinent, ne omnia temere perditum eant, illiberaliterq; conturbent. Meritoque laudatur Senecæ dictum, frenis iustitiæ regi, ei que obtemperare, summam esse libertatem: quoniã iudicium, iustitiãque politica obtinetur, ne quisque sui doloris uindex sit, & in propria causa censor & arbiter. nã quid ea petulantia onerosius? quid tam seruire bonis ac moderatis, quàm leuissimos quosque, ius in propria causa dicere? nimirum quod ait Prouerb. 21. Salomon, uerissimum est, Gaudium est iusto iudicium facere: at pavor operantibus iniqua. nanque iudicium ac censuram ideo quis refugit & improbat, quia sibi male conscius est, & iustitiæ suæ, & innocentia diffidit. quod noster Mantuanus sic uersibus est persecutus:

- fugit impius ultro,

Iudiciũque timet: frontem pius audet apertam

Tollere, non regis uultum, non iudicis ora,

Non rigidos lictorum enses formidat.

Quamobrem & iudicia tractari nulli pie mēti graue uideri debet, ut Innocentius pronunciat, cum iustitiam cuiusque & integritatem recenseri dignissimus sit fructus, rei q; publicæ decor non modicus. Nam (ut præclare Salomon ait) in bonitate iustorum exultabit ciuitas: in impiorũ interitu laudatio. dicebat hoc porro, qui cætera sapienter Pythagoras, Eos qui malos non puniant, uelle bonis iniuriam inferri: quoniam (ut Eleutherius exponere uidetur) negligere, cum possis perturbare peruersos, nihil est aliud quàm fauere: nec caret occultæ societatis scrupulo, qui manifesto facinori desinit obuiare. Celebratur Lacedæmonij cuiusdã apophthegma, qui cũ Charillus rex laudaretur, quonam modo, inquit, bonus est, qui ne in malos quidẽ acerbus sit? E quidem res omnes sine exitu futurae sunt (ut aiunt iuriscõsulti) nisi sententijs iudicum & legum numine exorientes quotidie dissen-

Libertas habendarum iustitiæ.

35. quest. 9. cap. graue.

Prouerb. 10.

Item si unus. de recep. ar.

F ij

siones atque fraudes constringantur, propter naturalem nimirum ad dissentiendum, peccandumq; propensionem. Itaque sophismatis suis isti licet prauaricentur: nihil est profecto tam diligenter in beata Rep. retinendum, quam sanctissima iudiciorum ara, summumque gladii iudicialis praesidium: quum rebus iudicatis, poenarumque autoritate status ciuitatis potissimum contineatur. Quod enim ad latrocinia, caedes, ad omnem deniq; nequitiam iter celerius, quae ad innocentiam, religionisq; contemptum facilius et expeditior porta, quam iudiciorum subuersio, ac animaduersionis publicae dissolutio? Medicinalis profecto quaedam ars scelerum, auctore Platone, iudicium est. nam, ut Iustinianus inde ferme refert, quantum medicamenta morbis praestant, tantum humanis negotiis exhibet iura. Nec immerito in ipsis ecclesiae sanctuariis, ubi potissimum commiserationis et ueniae mensura ualent, teneri (ut diuus Ambrosius ait) iustitiae forma debet. quandoquidem res sanctissima, sacratissimaq; sit ipsa iustitia. Quapropter ueteres illi iurisperiti, qui ciuilem hanc iustitiam, eiusque sacratissima coluerunt oracula, sacerdotes ueluti diuae Themidis quosdam sacrificulos nuncupauerunt. Quin etiam Flavius Iustinianus legislator, proprium iustitiae templum, ceu per quandam uirtutis dignissima, et in rebus humanis praestantissima excolat, dedicandum censuit, diuinis honoribus et titulis publicae uirtutis, et disciplinae numen censendo.

Ars scelerum
medicinalis iu-
dicium.

23. quest. 4.
est iniusta.

De uita actiua, et contemplatiua. Cap. VIII.

AT VERO magistratuum administrationem, ipsamque uitam actiuam ceu sceleratissimae Pandorae nutricem, pijs et religiosi hominibus indignam euitandam, speculatiuam autem uitam colendam uociferantur, illius oraculi testimonio nixi: Operantur non cibum qui perit sed qui permanet in uitam aeternam. et
ne anxij

1040. 6.

ne anxij estote, quid edatis : ecce uolucres neque serunt, neque metunt. tum quia optimam Magdalenes uitæ rationem Christus interlocutus fuerit, quæ contemplatiua fuerit, ac inde sollicitam & administratiuam post habuisse uideatur. Ardua sane dubitatio, & quæ theologos, philosophosque multum uexarit: nam inter summos ueteris philosophiæ assertores, Theophrastum & Dicaearchum acris traditur fuisse cōtrouersia: quòd Dicaearchus *ἡ πρακτικὴ βίος*, idest, uitam actiuam seu effectiuam longe omnibus anteposuerit. alter autem *ἡ θεωρητικὴ*, idest, meditatiuam seu cōtemplatiuam. post quos & è nostris Masselliani qui Psalliani & *ἡ ἄρτα* sunt inde dicti, id est præcatores, speculatiuam Psalliani à illam & otiosam tantum suscipiendam affirmarint, quoniam scriptum fuerit, indefinèter orate. quorum partem quòd suauior & delicatior uideatur, plures quàm rebus publicis utile fuerit, quietis & literarum studio secuti sunt. nam & ob solam studiorum & disciplinarum iucunditatē multi Herillo suffragati, qui summū hominis bonum in scientiarum cognitione constituebat, otio sese dediderunt. Atqui Christomastix ille Iulianus inde Christianam uitam improbasse traditur, tanquam uecordem, flaccidam, & eneruem : quod euangelijs solam meditatiuam præcipi diceret: atque ideo, ut ille simulabat, ne Christiano publicis administrationibus fungi liceret, lege sanxit. Contra uero non pauci Dicaearchum tutati, omnem in actione laudē constituerūt: Græcorumque sapientissimum iudicatum Socratem ideo senserunt, quòd omne philosophiæ studium à penitissimis, occultissimisque illis mathematis ad uirtutes & disciplinas istas hominibus utiles, usumque ciuilem transtulisset. Itaque Chrysippus libro de uitis primo, accessurum ad Reipublicæ officia sapientem, nisi quid impediatur, & laudabiliter magistratus appetiturum concludit: *ἡ ἀρετὴ* namque & uitia propulsaturum, & ad uirtutem excitaturum

Psalliani à
Psallēdo.

Iulianus apo-
stata.

Sapienti can-
peñēda resp.

ALBANI POLIT.

ciues suos. sunt enim homines hac lege nati (ut sentiebat Antipater) ut hominibus profint & consulant, communique societati seruiant: ideo cum illa naturæ principia habeamus, quæ non repugnanter sequi deceat, præstandum ut tua utilitas communis sit. Nobilis autem Academicus Polemo, quàm cæteri uehementior, in rebus ipsis exerceri oportere, neutiquàm uero in sedentijs istis disputationibus affirmabat. Quæ admodum enim qui solis aciem assidue contemplantur, albugine uisum amittunt: & ubi Nilus ex altissimis montibus ad Cataduppa ruit, incolæ propter continuum strepitum auditu carent: ita mētis acies dum continuo seipsam tenore contuetur, illaque incomprehensibilia meditabunda speculatur, totum hominem hebetat, inertem & attonitū reddit. Sed ut utrorumq; dissertationi simul atq; cacobaptistis tuis satisfaciam, media quædam uidetur eligenda uia: neque enim prorsus actuosam, neque prorsus somniculosam uitam amplexandam ueritas ratioque decernit: quoniam totius pietatis ac religionis summa est, ut Deum totis uiribus diligas, hominem tantquam teipsum: atque ita Dei & hominum charitate uniuersa contineatur iustitia. Itaque simul (ut Aristotelis, aliorumque multorum consensu testatur Innocentius) & πραξιὸς & θεωρητιὸς esse possis, ac potius debeas, mixta quædam & utriusque rationis particeps eligenda uita uidetur: exemplo Moysis, qui nunc in montem illud cæleste numem consulturus ibat: nunc in castra descēdebat, ut cum utilitate maiori necessitatibus populi provide-ret. Verum & Iacob patriarcha non alio documento conscenden-tes ac descendentes (ut sacra narrant) uidit angelos, quam quia rectoribus non solum contemplando, explicatam animi notionē euoluere, sed deorsum quoque ad subditorum membra miserādo, pedibus manibúsque conueniat accedere. Quamobrem tertiam quandam uitæ Christianæ moderationē esse constituendum est,

quæ

LUC. 10.

C. nisi de re-
nunc.

C. 1. 98. distin.

quæ uidelicet meditationem cum actione copulet: tantum enim
 ualet fides quæ per dilectionem operatur. Est enim omnis cõtem-
 platio fideiq; deuotio mortua, si facta digna non habuerit (ut ait
 Diuus Iacobus) nam quamlibet celsa fide quis fretus sit, nisi cha- Iaco. 2.
 ritatis exhibeat officia, p̄ nihilo censendus est. Quæ porro cha-
 ritas maior, quàm ut pro uicinis, proximis, amicis, & ciuibus, cu-
 ram, nauitatem & operam impendere? Quid porro stultius,
 quàm arenis dinumerãdis, nubium ramis inuigilandis, lineolisq;
 dimetiendis omnem ætatem insumere, & interim proximorum
 preces superbe repudiare: ciuitatis incendium, patriæq; ruinam
 contemnere? Equidem communis oneris repudiatio, nimiam arro-
 gantiam suorum despicientia, improbam mentem coarguit. Sit igitur
 cumulata Christianismi uita, & meditationum & fructuum
 copia felix. præclare uero, quisquis eam *θεσπυλιω* cognomina- Philip. 2.
 uit. quãdoquidẽ is Deus est, qui agit in nobis, ut uelimus & ef-
 ficiamus pro bono animi proposito. Qui enim (ait Christus) in Iohan. 10.
 me manet, & ego in eo: hic autẽ uberrimum fructum feret. Quis
 uero non administratiuam, & pene classicam apostolorum uitam
 fuisse fateatur, quorum alij ad illos monendos suadendosque po-
 pulos: alij ad alios dissuadendos, increpandosque magnis itineri-
 bus laboribusque contenderint? quid laboriosius, quid pondero-
 sius, quàm cum uniuerso populo, concionibus conflictari? fuit illa
 plane inotiosa, alacris & frugifera, fideiq; (ut ita dicam) exerci-
 toria uita. Quid? an nõ præcepit Apostolus, Date operã, ut quis- 2. Thessa. 4.
 que uestrum geratis negotium, manibusque uestris operemini?
 quemadmodum & ille quotidianum sibi parauit opificio nonnul-
 lo cibum: illos plane coarguens, qui sese uitæ cuidã teneritati, &
 laboris fugæ deuouerunt, quam *εσπορια* Græci dicunt, & corpo-
 ris exercitia tollunt: spiritalia tantum deposcunt, longèque fati-
 luntur: non enim ieiunium uel humi cubationem operatur quis ma-

ALBANI POLIT.

nibus sed spiritu, inquit Theophilactus, unde datur intelligi, nō de spiritali exercitatione & mentis agitatione, sed de corporali agēdi ui sensisse: quoniam & spiritus sancti sit officium alijs uictum ex manuum opera impartiri, nec ei parcēdum, qui cum uiribus polleat, negotia temnat & in otio sit. At dixerit quis, ieiunijs & orationi incumbō. recte est: uerum hęc non manuum labore conficiuntur: potest namque post ieiuna & orationes manibus quis operari: quū uero id facere respueris, pro segni & otio multo torpente, damnaberis. Extat Hadriani imperatoris epistola de Ecclesię primoris uita apud Spartianū, qua Seruianū Romanorum Consulem de Alexandrinorum recens christianismo per Petrum institutorum ciuili ratione monet, in qua inquit:

P. Hadriani
epistola de
ebristianis.

Nemo uiuat otiosus: quin potius alij uitrum conslent: ab alijs charta conficiatur, habeantq; podagrosi quod agant: cæcis detur negotium quod procurent: excisi quod faciant, habeant: ne chirurgici quidem apud eos otiosi uiuant: deumq; Chresticolarum, ut ait, uenerentur. usque ad eō uisa, ut ait Horatius, uitanda improba Syren, desidia. Nam cum hęc mens nostra in perpetuo motu sit, necessum est, ut cum nihil quod utile sit moliatur, agātue, ut superuacanea perscrutetur, & inutilia struat, in aliorūq; uitam, deinde ad detractiones & scurrilia quędam uerba deuoluatur. Sed meminisse debemus, ideo primum illum parentem Adamum in illo horti septo positum ut operaretur: quo in sudore & labore uesceretur pane suo: ut intelligeremus omnes posteris ei nō manducandum, qui non operetur: ac perinde quicquid agat aut moliatur, ad communem istam hominum inter homines coniunctionem innocue colendam, & infatigabili cura tuēdam referat:

Gene. 2.

illudque replicet Plinianum, prima tempora uita, patrię scūda tribuenda, postrema nobis. idcirco rationi consentaneum fiat, ut uir pius & sapiens nullas uigilias, nullas sollicitudines, nullum laborem

Prima tempo
ra uita, scūda
da Rcip.

laborem iuuanda gratia ciuitatis recuset: sed,

Postrema
nobis.

F ortem poseat animum mortis terrore uacantem,

Q ui spatium uitæ extremum inter munera ponat

N autæ, qui ferre queat quoscunque labores:

N esciat irasci, cupiat nihil, & potiores

H erculis ærumnas credat, sicuósque labores,

E t uenere, & cœnis, & plumis Sardanapali.

Neque enim oportet (ut ait Linius) bonum ac religiosum ciuem Boni cuius officium. illa sua de publicis secernere consilia: Quemadmodum enim amarum palato pharmacum, quod toto sit corpori salubre, nihil gustantes deuoramus: ita communis populo utilitas, priuato commodo anteferenda est. qui nanque Rempub. incommodi publici causa deserit, par est illi qui nauem effringit, & postem cui sese solum committat, reuellit, plusq; particularis comodi studiosus, quam communis salutis amicus est. is enim multorum secum salutem prodit, nec ideo securior fit: sic in Reipub. naufragio nemo non qualemcumq; iacturam subit. iam uero superest, ut istorum ratiunculis respondeamus. Ne anxij estote, aiunt, in crastinum quid edatis, ecce uolucres celi non serunt, & tamen Deus pascit illas. quasi uero id non dicatur, ne perinde anxij atque solliciti simus, & discruciemur, quonammodo lucris hodiernis, lucris ac reliquijs muniti, cras otiosi belluemur: sicut solent ganeones cœnati percunctari, quid superest quod cras uoremus? Sed curandū, ut quotidiano labore cibum lucrifacientes, nihil de crastino uereamur. non desidē illum qui describitur à Salomone, imitemur, qui tanquam hostium in cardine, ita is in lectulo deuoluatur: & qui sub Proverb. 26. ascella sua manus recondat, fatigaturq; si ad os eas contulerit, interimq; septem Græciæ sophis sapientior sibi uideatur. Quod autem operandū tantummodo cibum ferant, qui permaneat in uitam æternam: hoc intelligas sane, non omnino uentri deditū esse.

G

ALBANI POLIT.

oportere, neque nimium quæstus incubatorem: ne continuo colligendi uictus studio, diuini uerbi profcrendi tempus prodigat: alioquin sane Deus cuique de iustis suis laboribus honorandus est, ut ait Sapiens: & qui non laborat, neq; manducet (ut aiunt) quin ad calendas græcas Seruij Sulpitiũ Cõsulatum expectent, quo carnes pluat. Caterum quod optimam partem meditationi Magdalenes delatam diffiniunt, id quidẽ omnes accipiunt, quod istæ uita placidior, tutior & tranquillior sit, & per seipsam excelssior: Operosa uero rudior, tædiosior & periculosior uideatur. Sed quo grauior & fructuosior, eo quidem illustrior & laude digna maiori. Præstat igitur consummata uita, quæ fide actioneque cumulata sit. Siquidem laboris & meriti mercedem cuique Deus retribuet. Desinant igitur libertini, quæ nunquã satis laudare queant, eleuare.

Prouerb. 3.

Sapien. 10.

De apolidibus.

Cap. IX.

PEREGRINVS.

VIX ILLI quidem desinent, quin omnẽ funditus ciuitatis rationem non argumẽtis modo, sed etiam armis Zinglianis fulti, subuertere constituũt, illud euangelicum pratendentes, nã habere nos ciuitatem permanentem, quiq; euangelij gratia patrem aut fratrem reliquerit, centuplum in futuro seculo consecuturum: tum & ut eijciamus malum de medio nostri. ideo arguantur cum impijs non negociandum, non conuersandum, non salutandum, nunquã consistendum, sed semper uagandum. quibus nauis, quid, quam urbium direptio, rerumq; publicariũ uastitas inducitur? CIVIS. O plumbeum pugionem, quid enim hac argumentatione debilius? Hisne nugis confidunt populos dissociari posse, atque adeo in belluas genus hominum efferari? Ut plane mendacium tam impudens nullum est, quod testes & assertores

Marc. 10.

tores non inueniat. quid uero tam absurdum, quàm repertis domibus, oppidisque cultissimis, ad speluncas homines adigi, & in horridos solitudine saltus impelli, inuentisq; frugibus, glandem optare? Quamquã isti fere simile dogma quòdam Zenonis Cit-Zenonis ho-
 tici fuisse meminimus, qui hoc politia genus improbaret: ita ne op^{resis.}
 pidatim, perq; distinctos populos habitaremus, suis quique dirē-
 pti legibus, sed perinde ac mundus unus ac communis patria: ita
 una omnium esset uita, & omnes homines inter se ciues & muni-
 cipes nostros existimandos ac populares. itaque & communes
 statuendas uxores esse: neque iudicia, neque sacra, neque gym-
 nasia in urbibus construenda: omnes denique liberales discipli-
 nas inutiles esse: sed abunde quidem huius ineptias Cassius Sæ-
 ptius refutauit. Tales quoq; propemodum Germanos C. Casar Apolides
 fuisse descripsit, apud quos certum agri modum, finésq; proprios Germani.
 quisquam non haberet, agriculturaq; nunquam studeret, maior
 pars uictus lacte, caseo & carne consisteret: Principes autem ac
 magistratus in singulos annos gentibus ac cognationibus homi-
 num, qui una coissent, quantum eis & quo loco uisum esset agri,
 attribuerent: atque anno post aliò transire cogerēt: idque ne assi-
 duitate capti, latos fines parare studerent, studiūque belligerē
 di commutarent, neq; pecuniæ cupiditas oriretur, unde tot dis-
 fidia nascantur. Atque à nostris eiusdem pene conditionis Sara- Sarabaitarū
 baita referuntur in Aegypto fuisse, qui boum & porcorum pel-^{secta.}
 libus induti, palmarum funibus cincti, in cauernis habitantes
 cruentati, ut qui spinas ad calciamenta portarent, paupertatem
 & abstinentiam a se seruari prædicarent, milleque cōmentis ita
 numos à populo æruscarent. cuius quoque professionis Valdonis
 philosophi Lugdunensis, annis iam quadringentis discipuli me-
 morantur. extitisse, qui Paupertini dicerētur. Sed hæc inconstās, Paupertini.
 uentosa & uolatica uitæ ratio, non ab illo primæuo Christiani-

ALBANI POLIT.

smo solum damnata atque reiecta est: uerum ab illo totius penè orientis peruagatissimo legislatore Mahumete, in simili Saracenorum uanitate repressa. nempe (ut refert Amianus) cū duplex Saracenorum in Africa genus esset, unum eorum qui urbes inhabitarent, & alterum qui foris armenta pasceret, quos Nomadas dixerunt, qui quotidie per agros incertis uagantes sedibus potissimum urbanis populis terrorem incuteret: à quibus etiam tributū extorqueret: alij qui ab Assyrijs oriūdi, ad Nili catadupa dispersi, seminudi, coloratis sagulis pubetenus amicti, omnes bellatores erant, nec quisquam unquam stiuiam apprehendit, aut arando uictum parauit: sed per spatia uasta palantes, sine lare, sine legibus, sine certis sedibus erraret, nec unius soli tractus illis placuit, sed extorris uita uxores mercenarie ad tempus pacto conductæ, utque matrimonij species esset, nomine dotis hastā ac castrense tentorium coniunx marito offerebat, post diem statutum discessura si elegisset. ita discurrendo hic nubere, alibi parturire, partum dein traducere solita. Idem Marcellinus pariter in Scythia citra Costobocas refert gentes quasdam omni ætate errabundas, per uastam & scalentem regionem esse, aded neglecta soli cultura, ut ferarum ritu uesci malint: his supellectilem, opes & habitacula plaustris cortice tectis uehi, quibus eeu domiportæ cochleæ quo collibitū erat, emigrarent. quo feritatis & impolitice genere, quid à naturæ ratione seiunctius? quid ab honesta temperataq; ciuitatis societate abbarrentius? quid tam inhumanum, tam indignū fingi potest, quàm prærupti nemoris patientem uiuere dorso? quin etiā homines brutis ac feris deteriores illi conantur efficere. nam cum sui semper consiliatrix natura sit, ut nulla sit terra, mariq; bellua, quæ non sui generis bellua maxime delectetur: atque duce sua quæque natura sibi similitum studio ac gaudio societatis quoddam exemplum proponant, ut in gignendo

Saracenorum
due secte.

Scythiarum
impolitia.

Omne animal
sui similitum
amicum.

in gignendo, & indulgenter, & cum labore educando perfacile
 coniunctionis uotum appareat, adeò ut quædam certum quodã-
 modo ciuitatis imitentur: quid ab homine uno omnium animalium
 maxime sociali alienius, quàm hominum segregatio? quàm ciuita-
 tum abiectio? Quid enim gruum uicissitudinarias ordinationes,
 ratas & numeratas præfecturas? quid cõpositissimam elephan-
 torum *ἄλιτεια*? quid sectorum & agminum armentorum ac gre-
 gum eximiam conuentionem? quid apum regias aulas augustali
 folio prominentes, atrioque fatali insignitas? quid illarum sena-
 tum, paruósque Quirites attinet percensere? equidem, ut ait in
 Georgicis Poëta,

Vrbes habent, magnisque agitant sub legibus æuum.
 Præterea regem non sic Aegyptus & ingens
 Lydia, nec populi Parthorum, aut Mædus Hydaspes
 Observant. rege incolumi mens omnibus una est:
 Amisso rupere fidem.

Iam uero cum ita sibi consentanea cuiusque indoles, & ubique
 blanda sui consiliatruicula natura sit, tum uero potissimum homi-
 nibus, quos doctissimorum uirorum testimonio *ἄνθρωπος*, id est Homo ab hominibus.
 est à conuentione & societate nominatos accepimus: quid homi-
 nes inter se ciuile ac sociale præstare non debeant? quid uero tam
 inhumanum, tam infociale, tam à *ἑλεος*, id est hominum cha-
 ritate & beneuolentia quam iurisconsulti usurpant, alienum, quàm
 patria sua populos eijcere, ciuitates elocare, & Rempub. tanquam
 in exilium profugam deportare ac deformare? quid calamitosius,
 quàm subuersis artificijs, expulsis incolis & ciuibus, truncas
 & semirutas urbes iacere? miserabilius derelictas habitandas,
 quàm si solo æquata aut incensa fuissent? Incredibilis equidem er-
 ronum istorum uideri possit opinatio: nisi forte libertatem suam
 interpretari uelut fugitiuos, & *ἄνθρωπος* esse, id est profugos.

ALBANI POLIT.

& extorres esse, ac sui furtum facientes: ne quemadmodum sibi
 male conscj latitare solent: ita quisquam se conuenire atque in
 ius uocare possit. Sed plane miselli faciunt, nã intelligendo, ut
 nihil intelligant. quasi uero Christus alter Timon mysantropos
 fuerit, patriamque Iudæam, quanquã hostilem immodum inimi-
 cam fugerit, & non quotidie cum ciuibus in medio templo, in fo-
 ro, in oculis populi uersaretur, ut is etiam profiteretur: qui homi-
 num omnium quotquot fuerunt, aut erunt, comissimus, & in pri-
 mis *αλώμενος* extiterit, & ciuitatem quoque propriam sibi uelut
 allectione adscripserit. an non enim illud euangelia testantur,
 ingressum Christum in nauem, traiecisse, ac in ciuitatem suã ue-
 nisse? Ciuitatẽ suam, inquit Mattheus, scilicet Capernaum: quo-
 niam illic quã sæpissime diuersaretur & incoleret. Sic Apосто-
 li, & si primo undequaq; dispersi excurrerint, tamen suam quis-
 que tandem sortitus prouinciam, ciuitatem suam frequẽtauit, ac
 populos religionis legibus excoluit: nõ per deuias syluas tetrãf-
 que cauernas ac latibula, ceu lucifugæ ac catamithi torpuerit.
 Quid (inquit diuus Gregorius) solitudo corporis prodest, si mẽ-
 tis solitudo desit? qui enim corpore remotus est, & tumultibus
 humanæ cupiditatis angitur, in *δύμῳ* non est. at contra, si quis in
 turba sit, nec ullos curarum mundi tumultus mente patiat, in
 urbe non erit. Loth quidem in flagitiosa urbe iustus fuit, in seces-
 su peccasse notatur: est enim cacodæmon ille desertorum & tene-
 brionum princeps generi hominũ semper infestus, qui uel ipsum
 uirtutum Castalium fontem lesum tot in solitudine, machinatio-
 nibus, præstigijs, & insidijs tentauerit. tum nempe fallacissimus
 ille palpator insidiari atque captare quosque solet probissimos,
 potissime cum nudos à consultoribus, soliuagos & palantes de-
 prehẽdit. Quapropter Christus cum discipulos ad agritudines
 sanandas, euangeliumq; propagandum emitteret, solos ire noluit,
 sed binos

Matth. 9.

Capernaum
ciuitas Chri-
sti.

Marci 4.

Marci 6.

sed binos sociavit: plures quidem una missurus, si copia tot in regiones suffecisset. at uero præceptum clamant, auferre malum de medio uestri. equidem, sed pœnis ac iudicijs emendandum malum accipias: aut si nulla melioris frugis spes supersit, summo supplicio auferendum. Quemadmodum enim morbidum pecus quo reliquum armētum saluum euadat, est expellendum: atque si quod in corpore membrum insanabile sit, excindendum, ne cætera putrefaciat: ita flagitiosi ne mores cæterorum deprauent, de medio tollendi, atq; perdendi ueniunt. Quod si (ut accidit humanitus) quis imperfectior uideatur, nec turbulentam degat uitam, quis conuersandum aut salutandum negat? quis, ut cum apostolo dicā, tu es, qui iudicas alienum seruum: domino stat aut cadit. noli iudicare & non iudicaberis. At qui sanctum est, aiunt, apolides isti, qui euangelij causa parentes, ac liberos reliquerit, centupla accipiet. quem sane locum Cor. Tacitus perstringere uoluit, quum exprobrat nihil prius doceri Christianos, quàm exuere patriam, patres, fratres ac liberos habere uilia. Itidemq; Iulianus Christomastix interpretabatur ledorice, qui parentes ac coniuges reliquerit, centupla accipiet, nunquid & pro una, inquit, uxore cētum ducet uxores? at quàm longe secus id dictum exponendum est: id nempe Christus pronunciauit, non quo parētes, coniuges, aut liberos contemni, auxilio destitui, deserique uoluerit, sed quo doceret pietatem erga deum, & cælestis ueritatis testationem omnibus carnalibus desyderijs & incentiuis antefarendam, quoniam odium & bellum à uocatis prædicatione inflammari uidebatur, & ob religionis amorem filij à parentibus dissensuri erant, uaticinatus est Sother. Quisquis reliquerit quos sibi natura dederit, centupla præmio feret. quid? an tot uxores? At uero considerandum, ad frugi uitam quid uxor domui uiri possit, currat, ut is habeat quod edat, quoue induatur, quorū omnium cu-

Matth. 19.
Luc. 18.

ALBANI POLIT.

ram marito demit. ad hæc porro quot apostolis mulieres extiterunt, dispice, quibus cura de cibo illorum esset, illisq; sedulo ministrarent, dum illi tantum Euangelicam doctrinam promulgarent, æquaque benevolentia patres pietate, matres quàm plurimas diuini muneris ergò nacti sunt. unam quidem domunculam Diuus Petrus dereliquit, omnes postea discipulorum suorum domos consecutus, ut omittam tot apostolorum nomini ubiq; terrarum dedicatas & consecratas aedes. Quantum autem attinet ad ciuitatem haud permanētem, quis non de mortali, caduca & fragili uita ista terrestri dictū existimet? quis enim superos sibi tam propitios habuit, ut crastinum sibi polliceri posset? quam tamē tantisper colere debeamus, dum ad caelestis patriæ politiā emigremus. Enimvero nouellam quondam ecclesiam certis sedibus, fixa domicilia possedisse cum ex innumerabilibus scriptorū

Præuena ecclesia possedit loca.

ecclesiasticorum monumentis, tum uel ex ethnicorū historijs perspicuum est: nam & apud Lampridium comperias, quum Christiani quendam occupassent locum, contraq; Popinarij suum esse dicerent: rescripsisse Alexandrum imperatorem satius esse ut quoquo modo Deus illic coleretur, quàm Popinarijs addiceretur.

De Urbium auspicijs. Cap. X.

ITAQVE fremant apolides isti licet, nihil est proculdubio societatis urbiæ conditione beatius, nihil in terris diuinius, in qua ciues bene morati, summa sapientia præditi, concordēs & communis utilitatis studiosi uersentur, in qua laboriosi, nauis & industrij fiant artifices, in qua magistratus sancte integrèq; iustitiam administrantes, deq; Rep. bene merentes, dignis præmijs & honoribus ornentur: totaque politices ratio sapienter constituta colatur: unde & ipsos urbium muros ueteres leges sanctos esse

esse tradiderūt: ea scilicet ratione (ut ait M. Varro) quia pro mor-
 nibus tuendis, tanquam pro aris ac focis, proq; diuorum templis
 studiose depugnent omnes, mortemque censeant oppetendam. nisi
 uero sit interior quedam, & apud ueterum sacra penitior ratio,
 si quis reconditas & priscas literas diligētius perscrutetur. nam
 id uetustas in Deorū, ac diuinitatis albū referre solita fuit, quod
 singulare quoddam inuentum, eximiūque subsidium hominibus
 attulisset. Sicuti Palladem ob inuentionem olei, Bacchum ob uini
 repertum usum, Cererem ob frugum culturam demonstratam,
 aliōsque innumeros ob summum quoddam bonū humano generi
 collatum, in Deorum numerum relatos accepimus. Itaque Xeno-
 phon in libro de Aequiuocorum ratione scribit, singularum gen-
 tium uetustissimos Reges dictos esse Saturnos: maxime uero fa-
 miliarum uobiliū, qui urbes condidissent, illorūq; filios primo-
 genitos, Ioues ac Iunones appellatos: Hercules uero nepotes for-
 tissimos. Itaque & trecentos Ioues, Herculesque quā plurimos
 scimus ueteribus dinumeratos: ut dilucidum fiat urbium constru-
 ctiones ob necessaria quedā humanæ salutis præsidia, ceu ob fe-
 rarum metum ac latronum, prædonūq; terrores, aliāq; incom-
 moda consecratas fuisse. Quum enim deriuato diluuiō ab arca
 Noëmia, tanquam ex equo Troiano familie certatim effluxis-
 sent, & alie in alias oras propagatæ, atque profeminatæ gentes
 uarias sedes, regionēsq; sortitæ essent. adhuc autem omnes ua-
 sti, deniq; dumis ac sentibus occupati campi essent, aduersus effe-
 raciores belluas uicinitatem homines inter se captare, sensimq;
 uallo se & fossa munire: deinde & mura circumdare, tandemque
 sodalitia tribus ac ordines excolere cæperunt: neque enim solum
 à grandioribus animalibus (ut ait Aristides) longe superaban-
 tur, ut robore à leonibus, ursis & apris, aliisq; plurimis: sed etiā
 celeritate à minutoribus, ut anibus, & id genus pernicibus be-

Conditores
 urbū Saturni
 dicti.

Vastatio bel-
 luarum urbū
 causa prima.

ALBANI POLIT.

stijis infestabantur. qua incommoditate uehementer humanū genus opprimebatur. itaq; Dicæarchus Peripateticorum copiosissimus, de hominū commētans interitu, diluuij pestis ac belli calamitate, multos colligit homines esse deletos: at belluarū impetu, uastationeq; gētes quasdam omnino consumptas esse, ut Aegyptus à uolucris, anguibus, uento ex Africa inuectis prorsus uastabatur, nisi quæ contra illos pugnarent, Ibes animalia aligera educatæ uel cum religione fuissent: & à locustis abactam in Africa ciuitatem, & in Campania Italica deletas à serpētibus Amiclas Lacedæmoniorum coloniam constat. est & in Hispania ciuitas à cuniculis subuersa, & Neuri gens Scythica à serpētibus sedibus pulsi. sic Pygmæi cum gruibus immortale gessere bellum. Quin magna murium inuasionem Abderita à suis sedibus profligati fuerunt, & à Scolopendris conchiliorum natatili genere Otrietes abacti fuerunt. à Ranis pulsam in Gallia ciuitatem, à Talpis uero funditus euersam urbem in Thessalia proditum est. contra locustas quoque ordine militari processisse Magnesij Ephesijque dicuntur, sicut contra colūbas Illyrij Pæonijsque: quid? num Romanorum ad Ticinum castra quæ semper apud omnes terras nationesque formidatissima fuerint, secundo punico bello lupus intrauit, laniatisq; passim obuijs saluus euasit? Cyrenaicæ quidem regionis lex fuit debelladi ter in anno locustas, primo ut oua obtereret, deinde fœtum, postremo adultas, & pœna desertoris teneretur, qui ad opus cessasset: quod id genus insectorum omnia tactu adurerent. Quemadmodum & suis aculeis ipsæ uestiæ Phaselitas in Cilicia, & quondam muscarum multitudo Megareses est depopulata. quod si tantas humano generi plagas adeo leues & imbecillæ bestię intulerint, quid crocodillos, leones, centauros, hydram, aliudue quoddam erymantheum monstrum ferasq; deterrimas non discerpisse uastasseq; credendum

Bellum cum gruibus.

Bellū locustarū & columbarum.

Muscarū depopulatio.

dum est, quosque ad opem & auxilium mœnia quisque sibi populus in uicos primum sese pagatim colligendo substruxit. unde etiam sint Opida ab ope ferenda denominata, quoniam auxilio murorum nō à belluarum tantum impetu, sed ab hostium quoque; prædonum & nocturnorum grassatorum insultu tuti simus, priuatasque; fortunas ac sacras & publicas pecunias illorū custodia committamus. Nec mirum si Esdras ille diuinus quum ciuitas de nouo construenda sit, prius urbis muros exstruendos, quàm templum censeat: quoniā murorum præsijs ipsorum quoque; sacrorū tutela comprehendatur, qua de re tota luuēnalis appositissime:

Sensum à caelesti demissum traximus arce,
 Cuius egeat prona, & terram spectantia mundi
 Principio indulsit communis conditor illis
 Animas, nobis animum quoque, mutuus ut nos
 Affectus petere auxilium & præstare iuberet:
 Aedificare domos, laribus coniungere nostris
 Tectum aliud, tutos uicino limine somnos
 Vt collata daret fiducia defendier iisdem
 Turribus, & una portarum claue teneri.

A saturnia autem urbium origine usque aded sacros urbium muros omnis uetustas habuit, ut populi qui postea quasdam fundarent urbes, non nisi magna adhibita religione auspicato illum quantulumcunq; loci circuitum edificaturi essent, circumdarent, aratro namque; bobus mari & femina subiugato, tanquam socialis instituti argumento septum proscindebant, idque; uomere aenco quo diuinis mysterijs, sacratoribusque; exorcismis incolatus futuri sanctitatem ac religionem portenderent. quod quidem sulcandi soli sacramentū uruare maiores illi nominarunt. Sicut uruum aratri curuaturam, hincque; sunt urbes ipsæ appellatæ, cautumque ne forte portarū uestigia inter uruandū aenco illo uomere pro-

Pomoenia.

I. omnes. C.
de ferijs.Constructores
aut instaura-
tores ciuitatū
Dij.

scinderentur, ut quæ quotidianis priuatorum usibus proculcarē-
tur ac profanarentur. Muros autem transcendere pœna capitis
interdictum, quòd illi non inambulandi gratia ædificati, sed quo-
tior ab insidijs & incendijs sit ciuitas, aptior uero custodijs:
ideo & interstitia inter mœnia & priuatorum ædes quindecim
pedum constituta, quæ pomœnia uocantur: nec mirum, cum ex
omnibus ethnicorum fastis, unum hoc Christianæ leges colendū,
interq; sacra referendum præscribat, ut natalitios urbium dies
festos celebremus, quales Romæ fuerunt parilia ad XI. calēdas
Maij, quo die Romulus Romanam condidit urbem, ut pie, letē-
que repetitis auspicijs, felix, ac fausta populo memoria, chari-
tāsque fundatæ Reipub. obuersaretur. illo nēpe die pastores plu-
ribus stipulæ manipulis incensis, summa hilaritate concursantes
flammam transiliebant, laudibusq; fundatorem commendabant.
Sic Troiæ penates habiti, & adorati, Neptunus & Apollo,
quia muros Troianos extruxissent. & Eriçtheo Athenarum ex-
tructor, annua sacra fieri solita, refert Homerus: ob eamq; cau-
sam ille, eiūsque filiæ in Deorum numerum fuere relati, illique
proprius sacerdos ac templum fuit. Sic Tenedj Tenē, qui Tene-
dom urbem condidisse dicitur, pro Dea sanctius habent, atque
Alabandum conditorem suum Alabandenses, ut alios multos o-
mittam. Vt enim præclare Fl. Vegetius scribit, superioribus secu-
lis nullam maiorem gloriam principes putauerūt, quàm aut fun-
dare nouas ciuitates, uel antea conditas in nomen suum sub qua-
dam amplificatione transferre, quibus nomen Reipub. peperit
communis utilitas: non autē unius qui conderet expillātis emo-
lumentum, aut tanquam nauis mercenariæ lucrum. Bene igitur
& sapienter maiores illi senserunt, qui tutissimum moderatissi-
mumq; uiuendi locum, plenam & excultam urbem iudicauerūt.
quid enim à perniciosis Pyratice satellitibus, à bistuarijs latro-

nibus, ne dicam à lupis, ferisq; similibus, saluum atque securum alioquin esse possit? Olim quidem (ait Thucydides) quicumq; cōtinentis littora, insulasq; habitabant, ubi nauibus alij ad alios transire cœperunt sæpius: cum quæstus sui causa, tum & pauperum inuitamento, ad prædam ducibus ualentioribus conuersi sunt. ita ciuitates nudas ac muris carentes, adorti, uicatim degentes homines diripiendo maximam uictus partem sine pudore, sine iudicio parabant, quin etiam id laudi summæ ducentes. Quemadmodum & uetustissimi declarât Poëtæ, apud quos ultro citroque nauigantes interrogantur: nunquid prædones sint, uelut minime talem operam inficiaturi ut turpem? A ciuitatibus autem quæ (inquit ille) nuperrime cōtractæ sunt, præsertim quæ pecunijs abundarent, omnibus iam rei maritimæ peritioribus urbes ad ipsa littora constructæ sunt, cum emporiorum, & negotiationis gratia, tum tutela aduersus finitimos. at uerustæ quidē urbes propter assiduam latronū infestationē, procul à mari sitæ fuerunt, siue in insulis, siue in continēte. Stabilior etenim, ut Ap-
Prædonū uis honorata.

pianus describit, in mediterraneis uita est ob agriculturam sci-
Mediterranea uita po-
tior est.

licet, laborumq; sollicitudinem, minora fortassis insunt lucra, ast firmiora certe, ac periculorū multo magis expertia, quæ ab agricolis quàm quæ à negotiatoribus tentari solent. & prorsus nauis magis q̄ terræ similis uidetur, quæ in mari sita est ciuitas: adeo magnam negotiorum in se fluctuationem continet. quod autem ex telluris fructibus carpitur, securius in terra fit. mare uero & ad rapinas fere incitat, & ab illis in calamitates inducit. Ita cœtibus urbanisque custodijs & commercijs populorum securitas parta, & opulētia est amplificata. Quapropter & priscorum regie, ut plurimum à mari longe fuerūt, ob idque magis Mædorū, Assyriorum ac Persarum, aliorumq; quàm plurimorum imperia creuere. Cum igitur omnia uitæ cōmoda urbicæ coniunctionis ra-

ALBANI POLIT.

tionibus conferatur, quis nisi plane Democriti pecus in tanta ciuilitatis luce ruri delitescendum putet? cūmque diuinum tectorū & oppidorum inuentum habeamus, ad speluncas petrarumq; foramina regrediendum existim et?

Eutaxiam pernecessariam esse. Cap. XI.

*Politica mūdi
compositio.*

ET QUIDEM ex illis qui mundum uniuersum unam omnibus censendam urbem ad dissociandos, confundendosq; populos argumentati cum Zenone uidentur: Heliopolitanus philosophus ἑταξία quendam quasi ciuilem disciplinam commendabat, uniuersum nempe mundum differebat unum esse quasi templum ingenti columnæ nixum, in qua duodecim urbes sint, quarū qualibet triginta trabibus fulciretur, & harum quæq; continuo à ministris duabus circumdaretur: annum scilicet XII. mensibus cingens, mensisq; singulos diebus triginta constituens, diemq; nocte ac luce dimensus, tanquā nihil hac uniuersi figura sit ordinatius, nihil descriptius: nam & Cleanthes inter cæteras causas quibus diuinitatis notionem in hominum mentibus informatam comprehendit, hanc esse maximā prædicabat ordinatissimā cæli conuersionem, syderū interuallis proportionem rata distinctis coaptatam. quarum rerum aspectus ipse satis indicet, non esse ea fortuita, ut si quis in domū, aut in forum, aut gymnasium uenerit, cum uideat omnium rerum rationē, modum, disciplinam nō possit ea sine causa fieri iudicare, sed esse aliquē intelligat, qui præsit cui pareatur: multo magis in tātis motionibus, tamq; multarū rerum ordinibus statuat necesse est aliquam mentem gubernare. Quibus de causis & Pythagoras ἀσφαυόνιον mundum esse dicebat, ceu terræ, lunæ, cæterorumq; syderum ac calorū impariliū sonorum ac motuum æquabili concētū cunctis animalibus uitali compactum

compactum. Nimirum in hac uita morumq; conditione, in primis necessarius ordo, rectaque dispositio uidetur: itaque & ab Apostolo impensius præcipitur, Scribens enim ad Corinthios omnia decenter, ait, & secundum ordinem fiant: non enim Deus auctor cõfusionis, sed pacis. et quidem ubi non est ordo, ibi rerum omniũ corruptio & interitus. fugienda itaque cum omni negligentia, tum potissimũ uita perturbatio, confusioq; uitanda. quid autem ordine concinnius, quid iucundius ac commodius? Quod si prouidentia cælum, atque hæc uniuersi facies gubernatur, nõ autem fortuito ac temere, præclare fiant res. est & consilijs, præceptisque regendus hominũ status, multoque magis moderandæ Resp. quæ porro uita dispositio, quis ordo, quod decus ab his seruari queat, qui domibus careant, patriam ignorent, certas sedes uix puncto temporis tueri possint? Ac ne quis Apolidum tuorũ, uel in cælis ἄρταξια uigere dubitet, id quidem ab oraculo iam hauriat. In domo patris mei multæ mansiones sunt, inquit Christus. In domo. de penit. dist. 4. quid uero domus Dei, quàm regnum cælorum, inquit Augustinus? Sed & politicoteramunia quædam commonstrat psaltes in cælis esse, Deus in cælis, inquit, concessum & decorem induit lumine tanquã ueste amictus, facit suos nuncios spiritus. Hic prætereò quàm distinctos ordines cælitum in thronos, angelos, potestates, pluresq; gradus dissimiles Dionysius Arcopagites caelestem illam hierarchiam collineãs descripserit, ad cuius instar, ecclesiasticam quoque πολιτεία informari, sacra summis expetunt uotis. Nec abs re caduceator ille Euangelicus ecclesiam organico corpori conferens, nisi sonis, inquit, distinctionẽ Citharædus, 1. Corint. 14. Tibicẽnue reddiderit, qui cognoscetur, tibia canatur an citharã: si uagum incertũmue sonum tuba dederit, quis ad præliũ parabitur aut mouebitur? Sapienter enim uero uita officia à musici corporis argumento distinguenda monstrauit. nam quemadmo-

ALBANI POLIT.

*dum harmonica ratio uariorum similitudine, & dissimilium cō-
uenientia constans, inæqualia quadam æqualitate rata conciliat,
atque ita quarumcunque partium euuoriam parit iucundissimã.
unum autem & semper eundem tinnitum quem morobrius uocat,
aures ferre non possunt: nam Citharædus*

Ridetur, chorda qui semper oberrat eadem.

Reip. harmonia.

Ro. 12.

Ephes. 4.

1. Thef. 3.

*Ita munerum & personarum inter homines disparitate ac uarie-
tate gratissimum Deo melos conficitur, multos namque gradus
& ordines in hac ciuili coniunctione Deus esse uoluit, usque fun-
ctionem fere dissimilem attribuit. Alios enim posuit Apostolos,
alios Prophetas, alios doctores, alios potestates, & gubernationes,
alios ruricolos & priuatos, qui superiorum imperijs ac
consilijs obtemperent. Atque omnium animorum uis ita exer-
ceatur, uirtutesq; præbentur. quorumquidem omnium illæ par-
tes esse debent (ut aiebat Socrates) ut ab alienis unusquisq; ab-
stineat, suo quisque fungatur munere, ne indecore promiscuis a-
ctibus officiorum ordo cõturbetur. Alioquin si munus incertum
ceu uagum sonum emittat organicum Reip. corpus, quæ dignosci
possit ciuis ab errone? conscriptus ab exauctorato milite? quis nõ
castra periclitari sinat? quis in uanum in arenam descendendũ pu-
tabit? Proinde quid tam absonum, tam ridiculum, quàm ciues in-
ordinatis partibus, incertis officijs tanquam Lymphiones erra-
bundos uagari? non immerito itaq; Diuus Paulus monebat, Di-
scedatis ab inordinate ambulantiibus. nec alia quidẽ ratione Or-
pheus ille uates Treicius fide canora traditur tigres, leones, a-
crioresque feras lenisse, arborésque post se traxisse, quàm quòd
homines ita palantes, uelut belluas humana forma indutas, in
cætum ciuilem congregauit, agrestesq; mores iustitiã perpoliuit.
Nec Amphion cautes sono testudinis mouisse, præcibusque beni-
gnis deduxisse quo uellet, aliàs memoratur, q̃ quòd gentes sylue-
stres,*

stres, stupidas & penè saxeas ratione quadam cōpulit in unum locum, & ex feris & immanibus sociales, mitesq; reddidit: ita Thebanam urbem condidit. Nec Ogimius ille Celticus immisiss Hercules Gallicus.
ab ore in aures cathenulis, populos ad se traxisse fingitur, nisi quia dispersos homines, & passim in agris inordinatos, morèque bestiarum uagantes, ad urbaniorè honestioremq; uictum persua-
serit. unde tot cōpositæ fuerint urbes, in quibus sane cultioris ui-
tæ gratia omnis percipitur facilius ordinis ac dispositiōis ratio, quàm in uagis illis & tanquam dissolutis scopis. Ut enim unius humani corporis permulta membra discernimus, à singulis queq; diuersa constituta officia, quòd ordine naturæ compacta & dis-
posita sint: ita in ciuitatibus bene beatèque compositis, certa atq; ordinata cuncta sunt: ut facile quisque proprium ac destinatum munus exequi possit. Quod si hoc etiam corpus nostrum Erophilus medicus Corpus humanum harmonicum.
*daquorior asseuerauit, rhythmisque musicis uenarum pulsus moueri probauit: quid in hoc imaginario Reip. corpore sentiendum? num ordo quidam, distinctio ac moderatio, est adhibenda? ne misera rerum perturbatio, ac funesta cooriatur ægritudo? Equidem ut neque domus ornata, neque copiosa possit esse, in qua non inter uirum & uxorem curatio rerum œconomice distributa sit: nec nauis tuta, instructa & perfecta, in qua non inter naute pibatas, nauarchumque distincta, ordinataque sit rerum executio: ita nunquam incolumis, beata & (ut ita dicam) uitalis uita fuerit, nisi omnis generis personas, artificesque suscipiat: itaque & fabros, & textores, & agricolas, l. 2. de nundinis.
 Plato. Quoniam & humani uictus principium fuerit (ut Ecclesiasticus testatur) aqua, panis, uestis & domus. unde textoriã artem, pistoriã, architectonicã, aliasq; ad istæc negotia accõmodatas pepetuo necessarias esse constat, quibus humanum corpus* Eccle. 29.

*sustineatur. Si uero tam minorum opificum usu & opera care-
re non possumus, quantominus absque tribunalibus ac publicis
consilijs consistere natura possit: per quæ illorum sella, atque ta-
bernae tuta, atque labori & mercedi accommodata teneantur?
Quapropter felix est censenda ciuitas, in qua forum lectissimis
ordinibus & magistratibus ornatum: in qua partes urbis spe-
culetur, atque obsideat uindex temeritatis, & moderatrix officij
curia: in qua muri bonorum & gratiosorum ciuium pleni, portæ
denique disciplinarum, uirtutum & honestarum artium custodes
sint: rectaque sit summorum cum infimis, & partium inter se qua-
rumque conuenientia. hac enim concordia Deus optimus maxi-
mus gaudet, ac tanquam in membris suis gloriatur.*

9. quest. 3. ar
chiepiscopus.

De bonorum æquatione.

Cap. XII.

IAM uero succurrit illa quam bellos istos cõcionatores in-
uehere disputatione retulisti, coequandas omnium esse facultates
ac possessiones. quoniam scriptum sit, Domini esse terram, & pleni-
tudinem eius: quodque primores illi ecclesiæ duces omnia in cõ-
mune contulerint: itaque concordissime uixerint, ideo quod diui-
nitus cõmune datum sit, sibi priuatim usurpare, sacrilegium: omnia
enim esse cõmunia. Quo loco Monetariani toto, quod aiunt, cæ-
lo uidentur errasse: per hanc enim confusionem religionum, sa-
crorumque neglectio contrahitur, hospitalitas dissoluitur, & in
ægrotos & tenues elemosyna restringitur. etsi Gymnosophistæ,
Brachmanes, & Essei in simili bonorum confusione, permixtio-
neq; uixisse quondam referantur: hincq; fere CCC L. circiter
annos Ioachimus Hetruriae hierarchus, nuper uero Valdenses
simillimam æquilibratam asseruerunt, talemq; ante mudi epi-
logum in terris politiam uersari debere prædicantes, in qua so-
li iusti regnent, quum regna cuncta superarint, iniquosque dele-
uerint:

c. 1. ne sede
uaca.

uerint: quemadmodum & in oceano meridiem uersus insulam describit Diodorus Siculus, omnium rerum, uel uxorum communitate usam: nominatim uero Garamantes extremi Africa populi, ac Massagetae: uxores quoque communes habuerunt, & ueteres Britanni deni, duodeni que cōiuges tenuere cōmunes, eorūque liberi erant, qui primo uirginem abduxissent: sicut Liburnis communes fuerunt, quorum filij post quinquennium illis reddebantur ceu patribus, quibus similiores uiderentur. Attamen huius sententiae tenuitas, inanitasque; seipsam prodit atque subuertit: per rerum enim incertitudinem ac contemplationem tollitur rei familiaris diligentia, cura ualitudinis abiicitur, omniaque; tolluntur instrumenta, quibus uirtutis & officij laus cōtinetur. est enim naturale uitium negligere quod cōmuniter possidetur: utque; se nihil habere putet, qui non proprium habeat, & partem suam corrumpi patiat, dū inuidet alienae. Equidē qui perpulchre se terrarum orbis habeat, non est negandum, si primatorum census lege certi & moderati fuerint. uelut Lacedaemone primum fuisse diuisum aequaliter agrum ferunt, & ut Numae lex sanciebat, ut possessionum termini pariter omnibus inuicibilis & sacri & inuolabiles essent: ita fundum quisque suum excoleret: hanc scilicet uitae artem, morumque magis quam diuitiarum effectricem iudicabat. omnibus enim agrum in pagos ita diuisit, ut sigillatim qui illos circuiret, statueret: ipse etiā interdū circumspectans ex operibus cuiusque mores conieceret, ita alios ad honores promouebat, alios ad secreta Reipub. consilia deligebat: quos autem inertes & negligentes ex agricolatione deprehēdisset, reijciens, uituperansque castigabat. Quid agrarijs Reip. Rom. legibus, an non concinna sit aequatio? quibus (ut ait Appianus) perscriptū sit, ut nemini ultra centū capita maiorum armentorum, minorum duntaxat quingenta liceret habere.

Populi communitate usi.

l. 2. quan. & quib. quat. lib. x. c.

l. 2. de re. diui.
diuus. de ser.
rust.
In laqueum.
de acq. re. do.
Si is qui eo.
l. 1. pro derel.
§. item lapil.
li. de re. diuis.

isonomia.

l. cum pater.
§. dulcis. de
leg. 2.

telluris autē, ne ultra quingēta iugera possidere ius esset. Quid reliquis legibus quanta iōtus, quam magna bonorum inducitur cōmunio? an non omnia quæ calo, terra, mariq; capias, aucupando, uenādo, piscando, hæc leges tibi concedunt? & quæcunq; itinere, naufragio derelicta, perdita, abiecta, primi sunt occupande acq. re. do. tis? quæcunq; in littore maris nanciscare metalla, gemmas, lapillos, cæteraque omnia statim inuentoris sunt? Imò uero quocunq; in loco thesaurū inuenas, particula domino loci reseruata, leges tibi cedere uolunt. Ita certe quodam modo uerā inter omnes bonorum æquationem ac communionem fieri uideas. quid enim aliud contractus, aut cōmercia sunt? quid aliud iudicia uolunt, quàm quod apud me sit, tu meritis & officio accipias? hæc sana est adæquatio, cōmunicatiōque censenda, quam ueteres post Epicurum ἰσονομία, id est æquabilem & legitimam bonorū tributiōnem uocauerunt, quæ siue cuiusquam iniuria fiat, quæ legibus, bonisq; moribus congruat. siquidē, ut in phœnissis Euripides ait:

Τὸ γὰρ ἴσον νόμων ἀδελφότης ἔστω. id est,
Aequalitas namque leges hominibus dicitur.

Vt enim catheto uel decempeda deprehenditur æqualitas, ita ad bonorum æquabilitatem tenēdam, legibus est opus. At ferus iste confususq; barbariæ νομομαχός, quid aliud quàm rixas, pugnas, ac cædes adferat? qui uel inter consanguineos & amicissimos similtates ac seditiones excitare solet. Quid autem indignius, quàm quæ multo longoque labore quis parauerit, temporis punito per uim & iniuriam à latrone diripi? quid calamitosius, quàm frugi hominem à sceleratissimo nebulone dispoliari? quid luctuosius, quàm probum & infirmum senem ab aleatore & ganeone misere nudari? Quorsum à Deo præceptū, Ne furator, neue fraudato, si rerum istam confusionem instituisset, in qua nec furtum nec fraudatio possit accipi? At uero proprias habere facultates ac posses-

ac possessiones, diuinum quoddam munus ac donum esse intelligendum est, ut apud Ecclesiastem traditur: Omnis homo cui diuitias & facultates deus dedit, & potestatem concessit ei ut comedat de ipsis, & tollat partē suam, & gaudeat in labore suo: istud donum dei est. Quid porro Christus, an non loculos ac nummos habuit? Equidem sufficientia possidere fas est, ad usum scilicet, non ad abusum aut luxum. illa quidē inexplebilis ἀλλορίσθε iure damnatur: sed iusta dignāq; diuitiarū possessio, sancta atq; diuina iudicatur. Qui diues igitur haberi uelit, non ei accumulanda pecunia, sed minuenda sitis & cupiditas est, quemadmodū dicebat Plato. Itaq; & moderatæ rerum proprietates naturæ testimonijs comprobantur. nam in Sardinia fontes esse ferūtur, qui furibus cæcitatē afferant, si petito iureiurando illorum aquis oculos asperserint: & in Sicilia craterarum fons celebratur iureiurando sacer: nam de quo iurant in tabella descriptum in aquam proijciunt: si fidele sit, supernatat: si falsum, submergitur: sicut & fons Thianeus epotus, fidis hominibus salubris ac dulcis est: perfidis autem insalubris, ut hydropisim etiam afferat. Plane quid tam cuique debetur, quàm cum nauiter & fideliter in rem suam incubuerit, curæ & industria fructum habere, & cum sua familia fortunarum ac lucellorum solatiū percipere? Equidem si quis suorum, ait Apostolus, & maxime domesticorū curam non agit, Timot. a. fidem abnegat, & infideli nequior est. Optimum uero atque sanctissimum tuendæ rei familiaris uidetur studium: ob eamq; causam uir Christianus & religiosus ea parare studeat, quæ suppeditent & ad cultum, & ad uictum: nec sibi soli, sed coniugi, liberis, cæterisque quos charos habeat: tuerique ab inopia & incommodo debeat. Neque enim attenuatio, ut ait Ecclesiasticus, est in Ecclesia. 40. timore Domini, nec mendicare adiutorium est in eo. Filij, inquit ille, in tempore uitæ tuæ ne indigeas: melius est enim mori, quàm

ALBANI POLIT.

indigere: qui respicit in mensam alienam, à consilio uictus longe abest uita eius. alit enim animã cibis alienis, at homo instructus ac gnarus sese tutabitur. in ore uero imprudentis egestas inculcabitur, & in uentre eius ardescet ignis. quo loco miserum plane iudicari hominem cernimus, qui non alicuius artificij uiam ad uictum anquirendum parandumque deligat, sed in sola mendicitatis perfugio uitæ cursum constituat. At qui perquam difficile regnũ cælorũ, aiunt illis qui diuites fuerint, assequi. uerũ subdidit Christus, tametsi summa uideatur hominibus illa difficultas, suo tamẽ numini ac congiario nihil esse facilius, nihil expeditius. & sane præclarum & generosum est animos ab opulentia delictijs libereros gerere. quapropter & monebat Christus. Ne thesauris etis uobis thesauros super terram, ubi erugũ & tinearum corruptela, furũque suffossio contingit. ubi enim thesaurus tuus, ibi & cor tuum. quod si illi opum sollicitudini mentem tuam immerse-
ris, lucernam tuam nempe mētem extinxisti: quasi dicat summũ bonum illud cæleste ictis auaritiis sordibus anteferas. quo etiam allusit diuinus ille poeta Dauid, cum ait: Diuitia si affluant, nolite cor apponere. Nimirum & Græcis χρηματα uocantur opes, quia sint hominibus usui, non autem retinendæ sint tenacius. Quapropter diuitias, ait Cyprianus, haud malas esse, sed eos qui secus illas habeant, taxandos: non enim illas habere decet ut ijs perpetuo incubes, sed ut pro necessitatibus utamur. alioquin quid tam horrendum, tamq; pertimescendum, quàm id genus hominum qui tanta auaritia pecunias & possessiones amplexantur, ut ab ijs membra diuelli facilius posse dicas. hinc Bion philosophus uerissime dixisse memoratur, auaros non possidere substantiam ac diuitias, sed ipsos ab eis possideri. Itaque si ijs utendum putes, quæ te Deus possidere uoluit, ut Diuus Cyprianus ait, utitor: sed ad res salutare: utitor, sed ad bonas artes, ad illa
quæ

Matth. 6.

Psal. 61.

*qua deus praecepit. Te diuitem pauperes sentiāt, locupletem indigentes intelligāt. Deo patrimonia fœneres tua. Nā hoc ipso delinquis in Deum, si ob id datas à Deo tibi diuitias credis, ut illis insalubriter perfruarè. Quemadmodum enim ferrum Deus esse uoluit ad terræ culturam, non ad homicidia patranda: ita lautū & grande patrimonium plerisque nutu Dei obtingit: non ad cumulanda uoluptatibus scelera: sed potius ad proborum opem & subsidium. Sic & Apostolus ad Corinthios scribit: Abundantia uestra illorum suppleat inopiam, ut & illorum affluētia sit inopiae nostrae supplementum: ut sit aequalitas, sicut de manna scriptum est: Qui multum habuit, huic nihil superfuit: & qui modicum collegit, non indiguit. hæc scilicet illa uera est bonorū *ισονομία*, quæ facultates legibus partas liberalitate, charitatēque distribuit. Atqui obiectāt, Domini esse terrā, omniaq; primorē ecclesiam cōmunia tenuisse. quasi uero quisquam Deum rerū omnium parentem ac principem neget, à quo mortales tāquā coloni globum istum terrarum exercendum acceptum habeant, acceptūmq; ferant. quod eiusdem uatis declaratur testimonio. Cælum cæli domino, terram autem dedit filijs hominum. quum autem alius alio plura possideat, id quidem Dei donum sacra testantur esse. Nec obest ueteris ecclesie collatio, quoniam non ui, non necessitate illa munificentia, largitiōque fiebat (ut testis est historia) nonne, *ΑΑ. 5.* inquit Petrus, omnino tibi manebat ager, & uenudatus in tua erat potestate? Ne quis igitur rem familiarem perdēdam, dilapidandamq; concionibus istis existimet: uerum si quæ liberaliter impendi in pios usus possint, benignius impartiatur.*

An bellare, litigareq; fas sit. Cap. XIII.

EX HIS celeberrimum illud *ἀξιωμα*, num lites, bellæue fas sit gerere, ferme discerni ac enucleari posse uidetur. nam si

recte ac honeste propria tenere ac possidere Deus homines intel-
 ligat, & proprii quoque tuendi, conseruandiq; uias & rationes
 concedere uidetur. Itaq; quod tribunalia ridiculi isti cacobapti-
 stae religionis opprobria, & iurisperitorum academias tartar-
 reas officinas dictitare solent, leguleos ac iudices nō aliud, quā
 contentionum, & tanquam zizaniarum segetem conquirere de-
 blaterāt: perniciosum sane nugacissimumq; conuuium est. Siqui-
 dem cum Deus sit iuris, æquitatis ac iustitiæ parens: Iudices au-
 gum mysta- tem & iurisperiti legum ac iurium sint populo præministri,
 gogi. quasiq; mystagogi: adeo ut ueteribus leges muti magistratus,
 magistratus uero ac iudices leges esse loquentes dicerentur, nam
 & iudicem Aristoteles *ἰουδὴν δίκαστον*, id est iustū animatū ap-
 pellauit, horum personam inter homines religiosissimam esse fa-
 tendum est. Porro uerum ac proprium iudicis officium est, lites
 ipsas dirimere, ut attestantur ipsi iurisperiti. quorum quidem
 & omnis cura diligentia atque professio in eo sita est, ut emer-
 gentes quotidie contentiones ac quæstiones ingenij uiribus, arte
 ac studio dirimant: iustitiæ, pacisq; rationem exponant: quoniam
 & ipsa præcipua legislatorū cura sit (ut Iustinianus asseruit) li-
 tium ocissime dirimendarum uiam & consilium suggerere. itaque
 nihil est cur huius artis academias tāta criminatione perstringāt,
 quas uel ad cælestem hesperi claritatem sanctissimus Daniel lau-
 dibus extulerit: Qui ad institiam, inquit, erudiunt multos, quasi
 stella in perpetuas æternitates fulgebunt. Sic & ipsos iudices,
 qui satagant pauperem uindicare, & eripere atris litibus impli-
 citum, ut ait Horatius, Deus optimus maximus Deos appellauit
 apud Psalmographum. Iudicium reddite, inquit, egeno & pupil-
 lo: afflictum & pauperem iustificat: eripite tenuem, & egenum
 de manu peccatoris liberate: tum ego, inquit, dixi, uos dij estis.
 quo quidem enchomio quid honorificentius? quid augustius, iudi-
 cibus

Iudices le-
 gum mysta-
 gogi.

Lequisimū.
 de usufructu.
 1. properan-
 de iud.

Daniel. 12.

Psalm. 82.

cibus desiderari possit? Equidem si fieri posset, ut omnium summa tranquillitate, morumque sanctitate humanæ vitæ cursus traducatur, felicissimum quidem, & vere aureum seculum laudare possimus, in quo nulla fori rabie, nullis iurgiis agitemur: sed cum ita communis indolis labe, nimiaque *ὄλωση* sit comparatum incertuum peccandi, iudicum equidem arbitrijs, cognitorumque subfellijs opus habemus. Verum Deus, aiunt, non est author dissensionis, sed pacis. esto, sed quid tot supplicia demonstrat, quam cacodæmonum affeclas authores esse malorum? merito dictum est, Veh illi per quem offendiculum uenit. cum tamen alicunde necessum sit accidere scandala: interim omnia componenda sunt, & optima quaque ratione constituenda. Atqui præceptum est, Si quis tibi pallium abstulerit, concede illi uel tunicam: & si quis colaphum dederit in maxillam unam, obuerte illi & alteram. Matth. 5. Vnde iudicum interdicta, patratoremque clarigationes reprobari uideantur. hunc certe locum ita sapientes homines intelligunt, ut ab eo qui pugnum inflixerit, antequam ultionem auctoritate priuata sumas, uel alterum si sit opus, tolere. Verum ad publicam auctoritatem omnia potius referas. Itaque & Christus ipse gladios à discipulis assumi uoluit, ut si aliter quam iudiciario more ab illa Pharisæorum manu illum opprimi contingeret, illi etiam cum telo præsto essent: nec alioquin restiterit, quam ut experiretur, num illi iudicij uia exequerentur. Nec uero intelligendum, ut sine expostulatione ferenda sit iniuria: nam & Christus de palmatē se satellitem queribundus expostulauit, cur eum cederet. Nonnunquam tamen apostolus nouella nascente ecclesia stomachatur, quod quidam euangelij sectatores pro tribunali Gentilium & Iudæorum impudenter rixarentur ac litigarent. unde tum recens religionis professio mille Pharisæorum cachinnis perstringeretur. fuit Pharisæi enim semper gens illa Iudæorum, ut ait Cicero, maledica. quam-

K

obrem apostolus eiusmodi controuersias apud pios referendas, discutiendasq; potius admonebat. Caterum nusquam uetitum pio iudice uti, nusquam damnatum inter suos ius suum prosequi, cōperias. Quid enim leges in ciuitate profint, nisi sint iudices, qui eas executioni mandent. eadem scilicet, ut ueteres tradunt, causa fuit legum, quæ iudicum & principum constituendorum: iustitiæ nempe fruendæ causa. nam tenuiores, qui à potentioribus opprimebantur, ad aliquem cuius de iustitia summa esset opinio, confugiebant, qui hos cum summis pari iure retineret. quòd si consequebantur, eo principe contenti erant: cum non consequerentur, inuenta sunt passim leges, quæ una semper uoce loquerentur. harum sunt interpretes ac uicarij iudices, atque adeò principes. quæ de re & Iustinianus regiam sortem hominibus quandam quasi legem anunicitam esse testatur. Præclare uero Salomon, Rex sedens super solium iudicij. præ oculis omne malum dissipat: & uoluntas regum, labia iustitiæ. Cum igitur iure ac legibus uti pernecessarium sit, & si quidem laudabile sit lites execrantium uotum, ad publicum tamen in proteruos præsidium, tribunal, malorum omnium euerriculum tuendū est. unde lectissimi iudices sancto numine legum, lites, querimoniasque dissoluāt. Quòd si propositis sacrosanctis scripturis, alijsq; ueritatis clarissimis probationibus, iudices tam causæ faciunt examinationem, quam suum proferunt iudicium: quid aliud, inquit Iustinianus, quam Deum in causis iudicem inter homines esse credendū est? Atque ne quidquam præter ius spirent iudices, in leges quoque iurati iudices esse debent. itaque ueteri more fuerunt, quemadmodum & omnes Romæ magistratus, electi intra quinque dies in leges iurare cogebantur. sacrosanctis quippe legibus illos subiectos esse conuenit, cum & principes gubernandum secundum leges imperium suscipiant. Sed altior mouetur quæstio, num & Christianis bellare

Quomodo le
ges inuenta.

Proverb. 20.
& 16.

l. si. de iure iu
rando.

25. q. 2. sata-
gendū. §. si. in
authē. in med.
let.

bellare liceat? Equidem sanctissimis maioribus nostris bellū nisi pro religione, pro fide catholica, ac pro pace suscipiatur, impium & nefariū uisum est. illis tamen de causis iustissime geri placuit. plena siquidem est iustitia, ut diuus Ambrosius ait, patriā à Barbaris bello tueri, infirmos defendere, & à latronibus socios protegere. pro Christi uero sacris, quis mortem oppetere dubitet? *Bellum pium.* quæ enim sanctior mors, quàm pro illo uitā fundere, qui ut immortalitatem nobis pareret, non solum crudelissime cruciari non recusauit, sed etiam alacritate summa necem quæsuerit? Prudēter itaque maiores illi nostri sensere, qui pro aris ac focus, pro patria, uel filijs in parentes, coniugibus in coniuges bellare fas putauerunt: quos alioquin omni ope ac studio tueri, colerēque debeamus. quanto uero magis in prædones, in Barbaros? Nū Theodosius Imperator orthodoxus aduersus Eugeniū Regem à Christo alienissimum, parua manu ingentem Barbarorum exercitum, exorata tempestatis suppetijs miraculosa potitus uictoria narratur? uentis in hostem scuientibus, turbineque reuoluta in hostes tela uertente. unde Claudianus exclamauit:

O nimium dilecte Deo! cui fundit ab antris

Aeolus armatas acies, cui militat æther,

E t coniurati ueniunt ad classica uenti!

Bellū diuinū.

Quid Constantini crucem attrinet cōmemorare? quæ in ipsa meridiei hora superne coram omni exercitu apparuit ita inscripta? In hoc signo uinces. Quid an non fulminatricem illam Christianorum legionem, omnis ætas concelebrauit? quæ cum Aelius Verus & Antoninus imperatores bellum in Marcomannos gererent, eamq; ad inopiam aquæ redactus esset exercitus, ut iam salus deploraretur: precibus à Christo largissimos imbres impetrarit, diuinoq; congiario lymphatum exercitum conseruarit: cumq; prælium initum esset, fulgetra uultū hostium ita perstrinxerunt,

K ij

ALBANI POLIT.

Fulminatrix
legio Chri-
stiana.

grādinisq;ue lapidatio milites aded perculerit, ut uictoriam toto celebratam orbe præstiterint: unde $\kappa\epsilon\gamma\omega\iota\omicron\varsigma\omicron\lambda\omicron\varsigma$ Christianorū legio, una omnium deinde uoce proclamata sit, id est fulminatrix.

Deo Sabaoth.

Quid Mosis, Dauidis, Machabæorum, Charolorumq; tot pias acies, sanctosq; triumphos recenseam? quibus signis satis declaratur diuino consensu bella iustis de causis moueri. Nec immerito

Bellum per
antiphrasim.

quidem in sacris summus ille cælestis pater Deus Sabaoth, tanq; dux & signifex exercituum cognominatur. quippe qui iuste bel- ligerantibus, præsto cum inuocetur, esse solet. Quam ob rem sæpe circumspectendum, magnoq; consilio perpendendum, quibus de rebus bella suspiciantur, ne nisi iustis, probatisq; de causis infe- rantur. quid enim si pia ratio desit, tam tetrum & inhumanum, quàm hos immaniſſime trucidari? illorū semiuiuæ præcordia di- ſcerpi? istos per ilia perfodi medios? hinc expirantiū sanies, hinc languentium gemitus, aliunde crepitus ossium, ut nihil tam de- forme, tam exhorrescendum fingi possit. inde nimirum per $\alpha\iota\lambda\iota$

Fœciales.

bellum tanquam turpe & implacidum est denominatum. Qua de re dignissimum laude fuit Romanorum institutum, quo nisi pium bellum (ut describit Varro) & causis perspectis prius indictum, nullum ducendum existimauerunt, negotijsq; discutiē- dis & causis percensendis uiginti Sacerdotes constituerunt, quos Fœciales quasi fœderum antistites cognominauerint, tanquam rem sacratissimam bellum censentes, cui sacerdotalis iurisdictio præficienda esset.

De magistratu etq; debita obedientia. Cap. XIII.

Anarchia.

SED UT tandem bellum quod pseudoleuterorum commo- uisti, absoluamus: quæ reliqua sunt horū tela paucis amoliamur. quod eo fiet sane facilius, quòd signa sunt cum acephalis, nulloq; duce instructis militibus conferanda. $\alpha\nu\alpha\rho\chi\iota\alpha$ enim quam uocat

Hieronymus

Hieronymus, idest statum sine ullo principe, sine magistratu, conantur inducere. nullam magistratus praelationem inter Christianos tollerandam, nullum tributum, nullum uectigal, nullum redditum p̄dendum asserentes. Quoniam scriptum sit, Nolite fieri serui hominum: & qui maior inter uos esse cupiat, fiat sicut minister uester, ac cuncti sitis inuicem subiecti. quod quidem nihil est aliud, nisi Manichæorum heresim renouare, qui reiiciendam ideo ciuilem potestatem affirmarent, quòd Reip. tractatio à malo esse uideretur. Quorum nugas quum pluribus ueterum argumentis refutatas esse constet, non premam hos uehemētius obedientiam tantum quæ principibus & magistratibus debeat, quam πῶς ἀρχῶν Graij dixerunt, commendasse nobis sat esse uidebitur. docet igitur Paulus, Obedite præpositis uestris, & subiace- Hebr. 13. te illis: non enim potestas est, nisi desuper data sit, ut in euāgelio testatum extat. itidēque diuus Petrus admonuit, Subiecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum, siue Regi tanq̄ præ- 1. Pet. 2. eminenti, siue Ducibus quasi ab eo cōmissis ad maleficiorum uindictā, quia sic est uoluntas Dei. unde fit perspicuū inelytam semper & intemeratā magistratuum esse dignationē & reuerentiā. hinc laudatur Horatia Romanorū lex: Qui Tribunis plebis, Aedilibus, Iudicibus, Decemuiris nocuerit, eius caput Ioui sacrū esto: eiusq; familia ad ædem Cereris uenum ito. Sacrilegij enim, aut Sacriconmissi crimē esse uel ethnicus legislator existimauit, l. 2. de crimin. magistratui detrabere, deq; illius potestate dubitare. Nā qui potestati resistit, inquit apostolus, Dei ordinationi resistit. Minime igitur reiiciendus, detestandusque politismus, idest ciuilis potestatis, rei que publicæ administratio: quin optimo ac pientissimo cuiq; magistratus honestissime conueniet. Proinde quid in rebus humanis tam utile, tamq; necessarium, quàm magistratus imperium? cum ut ait Salomon, sine magistratu populus corruiat. Cum

ALBANI POLIT.

igitur ad publicam administrationem te patria uocet, perabsurdum sane sit (ut ad Architam scribit Plato) non parere, cum praesertim simul accidat, ut aditus prauis hominibus relinquatur, qui nulla uirtutis ratione possint ad Remp. accedere: nam si magistratus est necessarius, meliores uiros eum assumere potius oportet, quam improbos. fieri enim non potest, ut improbi probe rem gerant: capessendus ergo pijs et sanctis est magistratus. Idcirco qui episcopatum (ait apostolus) desiderat, bonum opus desiderat: opus inquam, non ocium: administrationem quippe publicam qui appetit, grauisimum negotium, et ingens onus in se suscipit, animaduersionique diuinae subditum. nam ut ait Flaccus,

Magistratus
onus potius
quam honor.

R eges in ipsos, imperium est Iouis,

C lari Giganteo triumpho,

C uncta supercilio mouentis.

At uero magistratus intollerandum subiectis est iugum. Imò uero magistratus ac principatus nihil est aliud, quam mutua seruitus. ut ingenue rex Antigonus fassus est, cum filium de regni cura moneret. Nihil. n. regnum esse praefatus est, quam splendidam seruitutem: quoniam non populus causa gubernatoris, sed contra gubernator causa populi fit. seruit ergo populo gubernator, tanquam pastor ouili. unde *παιδὴν λαῶν*. i. pastorem populorum Agamemnonem. Regem Homerus uocauit. Quin et ueteribus Rex *ἄναξ* dictus est, quia *ἄναξ* medella dicitur: ideo salubris subditorum cura Regibus incumbat, ut Eustathius eleganter docet, pariterque salutaris regundae Reip. ratio, Regibus nomen imposuit: est enim Regum proprium insomnes trahere noctes, ut populi sub omni tranquillitate degant. quemadmodum Epaminondas Thebanus ciuibus infestos ludos, conuiuiaque solutus, solus arma, mœniaque lustrabat, se uigilare ac ieiunare dicens, quo alijs dormire genioque indulgere liceret. Nec immerito Regum coronas aculeatas et spinosas

Populi pastor
R. ex.

Spinosas effingunt, ceu tristificas & anxiferas. est enim principatus cum summi laboris & periculi, tum magnæ cautionis & seruitutis. Cum ab amicis Tyberius rogaretur, ut imperium susciperet, is illos increpitabat, ut ignaros quanta bellua esset imperium. coactus tandem conquerebatur sibi miseram & onerosam imponi seruitutem. quid enim solitudinis ac periculi pro populi felicitate ac pace Reges non subeunt?

Heu tristia Regni, ait Mapheus,

M unera! quæ haud paruo constant, heu grandia rerum

P ondera! quæ nunquam placidam permittere quietem,

N ec requiem conferre queant, heu fortis acerba,

E t misere regale decus! magnoque timori

S uppositos regum casus, pacisq; negatos!

Quod autē illis stipendij ac tributij pendimus, idcirco præstandū uisum est, ut illis terra, mariq; foris excubantibus, securi domisimus: & quod innumeris telis, odijs, ac casibus pro communi salute sese committant, aliquanto fortunarum nostrarum solamine compensamus. Ideo rescripsit ad Græcos Alexander Augustus, non minorem securitatis, seu libertatis subditorū principi curam esse, quàm eorum obedientiæ ac beneuolentiæ. Magnifica plane ac principe digna sententiâ. hac enim ratione dicere solebat Aristippus regem à tyranno distare, ut libertatem à seruitute. qui enim principis obutitur officio, in regnatorem quædam degenerat, & pro rectionis ministerio, Phalarismi præbet horrore. Quàm uero laudandus ille Traianus, qui Senatū patrem appellare solitus, se tantum laboris ministrum esse dicebat: quum uero præfectum prætorij cōstitueret, militarique cingulo donaret, quod erat eius magistratus insigne, ita locutus fertur: hunc ensē accipe: & si quidem recte imperaro, pro me, sin secus, in me utare. quantā hic in se suis libertatem, sibi uero quantam seruitutem honeste regē-

*Imperator.
de appellat.*

*Heroina Tra-
iani nox.*

ALBANI POLIT.

Seruitus prin-
cipum.

di imposuit? Quis Saturninum Augustum non meminit, cum à suis purpuram imperatoriam indueretur, dixisse? Nescitis amici, nescitis, quid mali sit imperare: Gladij nostris impendent cervicibus, imminent hastæ, timentur hostes, comites formidantur: non ad uoluptatem cibus, non iter ad authoritatem, non ad studium arma: dein omnibus placere ἀδυνασθῆναι: senex bello inhabilis, iuuenis furiosus habetur. Quæ cum tanta sint principatus, aut magistratus incommoda: tot pro cunctis odia & pericula, quis illis obedientiæ, obseruantiaq; gratiam pius detrahat? Diuinum & medijsfidijs nunquam satis laudatum oraculū est: Dijs non detrahes, & principi populi tui non maledices. quandoquidem, ut Homerus uaticinatur,

οὐμὸς & μίγας ἔστι διοσφιλος βασιλῆος,

τιμὴ δ' ἐκ δῖος ἔστι. i. magna quidē sacrosancti regis est ira: eius autem dignitas à Deo est. Cum igitur à Deo magistratus authoritas profiscatur, summum in terris est piaculum principatui, uel magistratibus immorigerum, aut infestum esse. quod (ut miserum interfectorum Iulij Caesaris, ac aliorum exitū prætereāmus) nobilis Aethiopum casus planissimum fecit. Nam (ut est apud Philostratum) cum partem India quādam illi ut incolæ tenerent, imperioq; Gangis Regis subiecti morem gererent, tādium felicissimam uitam, lætissimamq; duxere fortunam. post uero quā arrogancia Regem suum occidere præsumperunt, aded superis & inferis exosi infensiq; fuere, ut ne ipsis quidem locis ac sedibus hos tellus ferre potuerit: nā immatura sata, & siti enecta fuere, & mulieres uitij abortiuus partus perdidere, ac sanie pecus expirauit. ubicunque uero illi migrando ciuitatem constituere tentassent, subterraneo fragore succussabātur, funditūsq; domicilia prosternebantur. Tāta est publicæ authoritatis dignitas, tanta maiestas, ut etiam præpositis dyscolis obediendum esse suadeant,

Exod. 22.

Exitus rebel-
lium infelix.

suadeant, non quidem illorum quibus sit obediendum gratia, sed ad illius summi Domini uenerationem & obtemperantiam. melior enim & acceptior, ut sacra perhibent, est uictimis obedientia. neq; uero Reges edicunt aut statuunt, sed altitonans ille Imperator, qui Regis corculum inflectit & impellit. Scitū est enim cor Regis in manu Dei, & quo uolet, inclinatur illud. Frendāt igitur quālibet Libertini, immota sane perstabunt magistratuum sceptrā, uectigalia, tributaq; sacra tecta q; durabunt. id namq; diuus Paulus effatur, Reddite cuique debitū: cui uectigal, uecti ROMA. 12. gal: cui tributū, tributum. quia cum potestatibus omnes esse subditi iubeantur, subiectionis est probatio tributi pensatio. Si uero filius Dei censum persoluerit, edictisq; Octauiani obedierit, quis tandem è genere titanum est, qui non soluendum putet? qui magistratibus aduersetur? At obiectant, Ne fiamus serui hominum. cedo, qui serui uocentur hominum? an non adulatorum, parasiti, lenones & amatores, idq; generis mancipia? Quod autē inuicem subiectos esse nos requirunt, quid, quā societatis charitatē c. omnis. de censib. significat, in qua magistratus mutua sit seruitus? Dum uero ministrum statuunt, qui maior esse cupiat, nihil plane præter arrogantiam Qui serui hominum. nobis respiciat, & ambitum improbari putandum est, ut quo maiores, tanto nos summissius geramus.

Quid ciuitas & Resp. sit, & quotuplex. Cap. XV.

SANCTA est igitur atque diuina civilis uitæ ratio, quæ tot cælicolarū placitis stabilita, tot seculorū iudicijs corroborata, ad tantum ornatū, splendoremq; processerit. Meritoq; sacram esse Rempub. M. Drusus senior prædicabat, ut quicumq; eam uio lasset, ab omnibus ei persoluendæ pœnæ uenirent. Quin etiam Reip. numen quondam maiestas Dea concelebrata fuit, ipsius Iouis custos: honoris autem filia, ut ueteres illi ingeniosi homines

L

Templum di-
ne maiestati.

effinxerunt, ut publicum numen rerum humanarum celsissimum decus, diuinis designarent encomijs, itaque & illi tēplum à Romanis in regione Capena consecratum extitit. Quid uero diuus ille Iohannes, an non piorum hominum ciuitatem portis, mœnibusque descriptissimā diuinitus de caelo lapsam in terras est naticinatus? Quid illam porro beatam ciuitatem intelligamus? an non piæ multitudinis cœtum iuris consensu, diuinorumque decretorum ratione sociatum & conuocatum? hic uero ciuitatem non luteis aut saxeis muris ualloque diffinimus. tamen si Verrius Flaccus, & ciuitatē inter alia significata tradiderit, ipsum quoque populi locum, septumq; denotare. unde perperā bardi legulei quidam ciuitatis propriam uidentur diffinitionem sumpsisse, cum eam esse diffiniant ciuitatem, quæ muris cingatur. quasi uero Lacedæmon, ciuitas non fuerit, quæ sine muris sexcentos annos nō solum ciuilitate nixerit, sed etiam latissimum tenuerit imperiū. uel Athenæ ciuitatis nomen amiserint, cum liberis, coniugibus ac fortunis Troxenem deportatis, atticos muros æquādos solo reliquerunt: aut non populus ac ciuitas Israelitica gens fuerit in illa Arabiæ peregrinatione, in qua & Moses ecclesiā Dei agmen illud Israëliticū uocauit: nēpe Remp. illā Iudæorum sentiens, quāuis sedes fixas, locūmq; spacijs communibus distinctum, nedum ullum incolerent: sed desertas rupes illas præterirent. hac uero ætate quis nō uidet Venetias, Mediolanū, aliasq; permultas ciuitates muris nudas, clarissimum ciuitatis & Reip. titulū præferre? Verum ciuitatē iam accipimus, quæ admodum M. Tullius libro de Repub. primo diffinit, omnem populum iuris ciuilibus æquitatisq; constitutione sociatū, qui forte plures etiam in urbes coloniāsq; distinctus, sed una iuris eiusdem cōsensione deuinctus sit. huius autem ciuitatis mœnia sunt leges, portæ, magistratus. neque. n. ut idem assenerat, ciuitas est ferorum & inhumanū conuentus,

Ciuitates sine
muris.

Ciuitas quid.

conuētus, aut etiā multitudo fugitiuorū ac latronum in unū congregata: sed, ut ipse pro Sextio ait, ciuitates ac Respublice sunt hominū ac populorum in unum cōgregatorum, & ad iustitiā tractū ductorum uniuersitates, quæ in legum obsequium consensere: & res ad communem utilitatem pertinentes, quas inde Respublicas nominarunt, inuento diuino & humano iure munierunt. ut intelligere liceat, ciuitates ac Respublicas mentis oculis, potius quàm muris significari iuris ac consilij quædā esse claustra. Itaq; Pindarus illam miris cōmendat laudibus ciuitatem, quam θεία, θυγατήρ τε καὶ ἀνθρώπων μεγαλόδοτος θούρα, idest ius illiusq; filia salutaris ennomia compererit. Quapropter insulsa, planèque Pharisæica catabaptistarum est delusio, quum illam Iohannis ciuitatem, suam illam commentitiā politiam interpretātur, quod millenarium regnum uocant, in quo soli iusti suis ac debellatis iniustus omnibus, uniuerso terrarum orbi dominantur, in quo nullis iudicijs, nullis legibus, nullis denique sit opus magistratibus. Sed ô delyratorem hominum incredibilem! an non enim in sanctis peccati fomes residuus? atque septies, ut aiunt, in die peccat iustus, meritòque constitutionibus politicis omnes proficiant? an non cælestis choragia præfecturis & ordimbus est distincta? hanc nos beatam sentiamus, hanc piam asseramus ciuitatem esse, in qua omnibus Resp. numeris, partibusq; perfecta sit, recte, honeste, institutòq; maiorum uiuatur. Nec uero dubium quin plures Reip. formæ ac plures ciuitatum sint species, quarum alia quidem alia uideatur perfectior ac beatior. Tria nempe describuntur à philo-
sophis Reipublicæ genera: Regnū, quod unius consilio dirigatur. Aristocratiā, quæ optimatum potestate gubernetur: & Popularem politiam, quæ imperandi uicissitudinibus administratur. Sic & tres Reipublicarum excessus: Tyrannis, ipsius legitime monarchiæ alteratio: Oligarchia, status optimatum à paucis occupa-

Respublica.

Regnum millenarium.

Reip. genera tria.

ALBANI POLIT.

tus: & Democratia popularis Reipublicæ dissolutio. Sed quæ ad modum Regia Resp. quia paucioribus tumultibus obnoxia, & propius ad diuinæ monados instar formata sit, optima iudicatur: ita proculdubio Tyrannis omnium est pessima. inde enim Tyrannus dicitur, quod τειρῶ τῆς λαῶς idest conterit populos, omnia auferens, idest, utilia. Ciuitatum autem species ab Herennio Modestino statuuntur tres. Maxime sunt, quæ summi imperij prærogatiuam habeant, quæq; colonias deduxerunt, quas Metropoles uocant. Maiores, quæ fora causarum habeant, quales effœderata. Tum & reliquæ, quales stipendiariæ, & quæ non sint τὸν νόμον: quarum quidem beatissimæ, quæ cultissimæ sint & ornatosissimæ. Sed cum longioris hæc sint argumenti, quàm temporis angustia patiantur exequi, quod superest, istos Anabaptistarum suffragatores amanter exoremus, ut publice paci consulant: ciuitates ac Respublicas saluas cupiant: suæ saluti prouisum uelint: cogitēt quot decoctores, patrimonio naufragi ac desperati homines: quot latrones in ciuium honestissimorum domos irrumpere, in templorum sacraria penetrare, in omnium deniq; urbium direptionē inuolare, huius opinationis colore. quod opprobrio Gothicis ac Vandalis maximo uersum est: qui tot, euangelij prætextu, ruinas, tot prædas, tantas strages in beatissimam quancq; ciuitatem ediderint (quæadmodum Fla. Iustinianus attestatur) quum per similem Vandalorum hæresim latinæ gentis nimirum tum locupletissimæ hostem fuisse capitalissimam describit, dū ad suam perfidiā rebaptisando quosq; conuertere ac instruere simularent. Sed interim cum se religiosos in concionibus profiterētur, honestissimis quibusuis ciuitatibus uim inferre non dubitabant, quousque tandem in eam diuinitus cladem incidere, ut debitas uexato terrarum orbi penas exoluerint. non enim multis post Martianum imperatorem annis (ut est apud Cyprianum) circa Iustiniani

Tyrannis unde.

Metropolis. Ciuitas effœderata. Stipendiaria.

Unde off. præfect. affr. c.

Iustiniani uero *πεμβασιλείας*, cum ex Africa magna hereticorum illorum copia in Aquitaniam nauigasset, tanta calitus uictoria *Vandalice factionis interitus.* Pipino Aquitanorum Regi delata est, ut ex hostium innumero exercitu, ne unus quidem superstes euaserit: quemadmodum ante Regi caelesti oraculo pronunciatum fuerat: Rex uero perpaucos exercitus sui desyderarit. Sicque undiquaq; breui omnis illorum colluies consumpta sit. Quamobrem quid hi phanatici iam molliantur, cum dudum hæresis Anabaptistica caelesti testimonio damnata sit, quàm sine solida ratione debacchentur, animaduertant. Nos peregrine, quoniam ad suburbium uentum est, disputationi modum imponamus.

LIBRI PRIMI POLITICORVM

FINIS.

POLITICORVM LIB. SECVNDI

PRAEFATIO.

CVM duo Reip. momenta sint, Orator Illustrissime, quibus res humanae potissimum contineantur: belli scilicet ac pacis rationibus constituta, persapiēter à maioribus est iudicatum, qui bellicis rebus, pacis, & cōcordiae studia longe praeſtātiora cēsuerunt, bellōque iustissimo pacē uel iniquissimam pretulerunt: quoniam pacis aequitatis & iustitiae conditione bene beatēq; uiuendi rationem adipiscamur: quā si diligenter coluerimus, nullis artis militaris partibus opus habituri simus. Qua de re Martē belli Deū Tyranū Timotheū appellitasse, Legem uerò iuxta Pyndari sententiam, omniū principem & Reginā accepimus. Siquidem nihil tam horridū, nihil tam saeuum ac calamitosum, q̄ bellorum ac seditionum perturbatio: nihil uero tam populo gratum, nihil tam iucundum, quā pax ac uitae securitas. Ideo Reges, inquit Homerus, non expugnatrices urbium machinas, aratasq; naues, sed iustitiam à loue sumptam exercere atque custodire cōuenit. Iustitiae uero disciplinam cum omnibus plane perspectam cognitamq; decet esse: quoniam, ut Aristippus assererat, melius sit medicum fieri, quā indoctū: tum quidem illis praesertim oportet esse notissimam, qui in media Reipub. luce uersari, ciuitatisque muneribus fungi decreuerit. Neque enim quisquam, ut ait Aristoteles, uir bonus in Rep. esse potest, qui non sit hac ciuili prudentia perpolitus. Quum autem illam ciuitatis partem quae in armis ac praelijs posita sit, uel puluerulēti & horridi milites in artem redactam dudum excolant, (siquidem Spartiatae primum è uarijs euentus experimētisq; militiae disciplinam, artemq; collegisse feruntur, ac rem quae sorte cōtineri uideretur, ita constituisse, ut eius artis scholas magistrōs-
que

que docendæ iuuentuti præfererint) insulsum quidem hoc seculo uideri possit, nonnullos qui ex professo quotidie in ciuili prudentiæ scholis ac buleutherijs uersentur, nulla arte exquisita, de rebus ante oculos positis disputare: sed tanquã Amaphanios quosdam amethodicos inaniter iuuenique contendere. cogitanti uero mihi, ac animo ueterum disciplinam repetenti, per beatum sane prisorum iuris prudentum institutum fuisse uidetur, qui tam concinna dicendi differendique ratione, tot legum interpretamenta posteritati reliquerint. quid enim illorum omnium responsis, monumētisq; congruentius? quid artificiosius? qui cum multis seculis seiuncti fuerint, persimili tamen ubique methodo iura tradant: in eandem legum æquitatem consentiāt. Nec uero tam perpetuum, tamq; compactū horum esse potuit studium, quin certis ac nunquam fallentibus artis numeris dirigeretur. Neque enim Nerua iuris scientia tam egregius ante pubertatem extitisset, nisi breuem quandam iuris prudentiæ methodon didicisset, qui anno ætatis decimo septimo de iure publice responsitarit. Nec Baylardus philosophus, quem iurisconsulti memorant, ex omni lege quæ sibi proposita esset, polliceri potuit, instar Gorgia, de iure se responsurum, nisi quadam artis doctrina fretus esset. Nos quidē in publica disputatione Bononiæ nuper Hispanū uidimus, qui hoc Academiæ proposuerit enunciatiū, Vt qui uellet, quilibet fingeret legem, seq; de illa ratiocinaturū, atque disputaturū polliceretur, quæ certe absque artis præceptione præstari nõ potuerunt. De ipsa itaque iuris arte cum & meorum studiorum, & Reip. interesse uideatur nonnihil commentari, id totum museo tuo consecrandum existimaui. Vale Romæ Idib. Octob.

Anno. M. D. XLIII.

Albani Spinafati politi-

CORVM LIBER SECVNDVS,
DE ARTE IVRIS.

Interlocutores, Ciuis & Aulicus.

AN IVS SIT ARS. Cap. I.

CIVIS.

Reges disputa-
tabāt de iure.

TER quaterq; beatos populos, quibus, ut ais,
tā accurate Regia philosophatur! AVLICVS.
Per beatos equidem, mi municeps: atque adeò ut
nulla non regni gloria tātò decore prestringatur,
Per sarum quidem Reges, quòd semper ante sacrificium de iure
iustitiāq; disputarent, mirifice laudatos à maioribus accepimus.
at qui susceptum pridem hoc institutum, Aula longe sane red-
didit illustrius, magistratu nempe disputationi præstituto, qui
Regius Anagnostes appellatur. ibi seu sensus theologos, seu san-
ctam Themidos artem quæras, nã tibi quedam cælitum colonia
uideri possit. CIVIS. Sed quam tu mihi Themidos artem
narras, mi Patritie? non enim satis accipio. AVLICVS.
Illam nimirum, qua claros istos censemus Apollines,

Themis à te-
thememis.i.
statutis.

Qui iuris nodos, & legum ænigmata soluūt, ut est apud Sa-
tyricum. Artis enim legalis, eximiaq; iuris prudētia, præses ha-
betur Themis, à legum æternarum decretis nominata, qua Græ-
ci θεμις uocarunt. cuius artis studio quid principi & nobili
uiro dignius? quid palatijs aptius? quid rebus publicis augustius
commemorari possit? CIVIS. Ista uero permira uidetur ars,
Palatine, quum suo illo politico diuinus Plato artē neget ullam
quicquam

quicquam iuris in uniuersum posse ratum statuere, ob infinitam rerum humanarum uicissitudinem, gentium, morumque diuersitatem. Quis enim astutulos Pænos & Arcadas illos stupidos eadem lege regēdos, nisi plane stupidus ipse censeat? quis nimirum eodem collyrio morbos omnes curandos, nisi uesanus & imperitus putet? Quæ Calingis & Mandris nostratia iura conueniāt, quæ nuptiis bis senos annos requirāt, quum quinquennes ibi septennēsque fœminæ concipiant, decimū uitæ annum uix unquam attingant? Quorsum Aegyptiis imbrium expertibus, nostræ de aqua pluuiæ leges? Porro quid certi tantæ rerum humanarū uolubilitati præsumas? quando

Calingi uix
decenniū uiuūt.

Nihil est quod toto perstet in orbe, inquit Naso,

Cuncta fluunt, omnisque uagans formatur imago.

Quamobrem præclare testatur in nomothesia Plato, nullum unquam hominem lege quicquam sancire, uerum fortunam, casūsq; uarios uentillare per omnia leges: aut enim bella mutant Remp. legēsq; conuellunt: aut morbus, calamitas incommodū uel quoddam compluria flectere iura, uariarēque compellet. quocirca qui conetur in tam incertis & euariantibus rebus artem circumscriptam sistere, quid aliud quàm hydræ ceruices multipliciter repulantes amputare tentet? AVLICVS. Imò uero leges con-

Fortuna legū
author.

ut ceu hydra.

sequi artem, is quem memoras, philosophus illo eodem libro tandem concludit. etsi enim aliud secunda, aliud aduersa tempestate nauibus sit usui, suborta tamen, inquit, procella, longe refert artem gubernandi calleas, nec ne. Itidēque cum perpetuum diuina providentia ius humanis mentibus sit stabilitum, eiusq; certa in uniuersum elementa diuturno humanæ uitæ cultu notata & obseruata sint, quod ad cunq; legum genus feramur, quis morum ac legum ignaro, ad respondēdum de religionum ac fœderū iuribus Scæuolam pontificē uniuersi iuris peritissimū, aut si de pro-

M

ALBANI POLIT.

uincialium rationibus, de usucapionū, stipulationū, caterarū-
que rerum innumerabilium iudicijs pronūciandum sit, Papinia-
num, aliūmque iurisconsultissimum non anteponat? qui uelut ad

Critolai peri- Critolai libram diribeat,
patetici libra

Hoc puto non iustum est, illud male, rectius illud.
Scit etenim iustum gemina suspendere lance
Ancipitis libra. ut ait Persius.

Ius civile
quid.

Nimirum cum & ius civile sit equitas constituta ijs, qui eius-
dem sunt ciuitatis, ad res suas obtinendas, ut Orator ad Tre-
batium diffinit: certam ac notam esse iuris materiem constat,
quæ si studioso & ingenioso huius disciplinae professori impe-
proposita ac diligenter, diu, multūmq; pertractata fuerit, quid
impediet, quo minus illius peritiā, quam artem dicimus, descri-
ptam, diffinitamque consequatur? quid enim labor improbus nō
uincit? alioquin omnes prorsus sint in studijs irritæ uigiliæ. Cur
uero tot in Academijs laurea iurisprudentiæ corona decorentur,
nisi singularem quendam studiorum profectum attigisse sint iu-
dicati? Cur tot iurisconsultos prædicēt, nisi quam artis & cogni-
tionis suæ fidem foro fecerint? nisi populo consilium & idoneam
operam accommodarint? Is uero iurisconsultus dici meretur, ut
Tullius ad Q. fratrem diffinit, qui legum & consuetudinis eius
qua priuati in ciuitate utantur, & ad agendum, & ad respon-
dendum, & ad cauendum peritus est. horum igitur explicatricē
intelligentiam iuris artem omnium ueterum autoritate nomina-
mus. Etenim Nomothetices totiūsq; civilis prudentiæ artē esse,
Cicero *νομοθετικῆς* nominatim de iure redigendo in artem inscri-
pto dillicide testatus est. Siquidem, ut ille ait, nullam dicere ma-
ximarum rerum artem esse, quum minimarum sine arte nulla sit,
hominum est parum considerate loquentium, atque in maximis
rebus errantium. quid enim somnijs leuius? quorum tamen artem

Iurisconsulti
diffinitio.

Antiphon,

Antiphon, Astyampsicus, alijq; multi cōposuerunt? An nō Siculis olim Pantaleon Mytheucus coquinandi iuris conscripsit artem? ^{Pantaleonis} ^{ars.} Lam uero quid turpius, quàm iurisconsulto tam gloriosæ professionis inertiam & inscientiam quam ἀπειρία Graij dicunt, exprobrari, cum iuris artē coquinula profiteatur? Atqui uerissimū uidetur quod Androclis traditur fuisse dictum, ut sale condendis piscibus, ita lege quadam condendis legibus opus esse, nempe certa quadam regula & artificiosa quasi lege legum. Qua de re Cato noster dixisse uidetur:

Ipsæ etiam leges cupiunt, ut iuste regantur.

Leges ege
regende.

Quid enim iniquius, quid intollerabilius quàm malitiosa iuris & legum interpretatio? quàm legi fraudem uafricie facere? Canones itaque lex omnis recipit ac desyderat: unde conflatur quæ iuris ars nuncupatur. Itaq; nemo ex his qui huic præfuerunt disciplina, dubitauit artem asserere. ut etiam ipso statim librorum suorum initio ius pereleganter æqui boniq; artem diffiniant.

l. i. de iustit.

Ius artem artium maximam & perfestissimam esse. Cap. I I.

NEC uero solum artem ius esse, sed omnium etiam aliarum artium maximam ac uelut Reginā clarissimus philosophus Plutarchus prædicauit, interq; multos testem collaudans Pindarū, qui Aristotechnem appellet Deum, ceu uere iustitiæ artificem. quod diffinire potissimum norit quī, quando, & quousq; sit iniquorum quisque plectendus. cuius artis discipulum quoq; Minoem fuisse quāuis Regē Homeri autoritate tradidit: perinde ac nihil præclarum, nihil è Repub. decernere queat, qui non hanc artem apprime perceperit. quod enim Reipub. membrum officij iustitiæ carere potest? cum nihil Resp. sit aliud quàm iure ac legi-

Aristotechnes
Deus.

M ij

ALBANI POLIT.

*bus cōstituta societas. nec immerito regiam disciplinā nominabat Socrates legalem peritiā: quoniā nullū tam dignū Rege sit officium, q̄ iustitiæ, iurisq; dicēdi munere fungi. Vnde Iustitiā ipsam Iouis dici filiā interpretatur Diadochus Proclus, quod nomothe-
**Vnde iustitia
 Dei filia.** tes ac iuris author uelut princeps & moderator sit uniuersorū. quēadmodū & Scauolæ iuriscōsulti domus uestibulum, ciuitatis oraculum uocatum est, ad quem tāquā ad Tripodē Apollinis omnes confluerēt: nimirū hoc iuris ars præstat, hoc iustitia meretur, ut quēadmodū cæteras hominū artes quasi sub signis & præsidijs suis tereat, ac custodiat: ita totius applausu populi summā laudis & gloria palmā præcerpat. & quidem, ut Theognis ait,
 Iustitia in se uirtutes complectitur omnes.*

*Quin & ἡδαιτικῆς iuris quandam esse numeris omnibus perfectissimam Cheronensis ille philosophus comprobauit: oppositorū enim cognitionē ad se præcipue pertinere censet: quod cum artes rationales cōtineāt, ut Musice diaphona disquirat, & Medicina tam salubriū quàm insalubrium aphorismos colligit, quo cognitis, uitatisq; contrarijs, congrua sibi melius eligant: tū præ cæteris maxime ius æqui, iniquiq; notionem uendicat: licitum nempe ab illicito tanquā æquilibrio disparat: iustos præmijs & honoribus, iniustos & damnis afficit ac supplicijs: atq; adeo mortales bonos & honestos non solum metu pœnarum, uerum exhortatione quoque præmiorum satagit efficere: afflictos & oppressos extollit ac liberat: arrogantes & potentiores deprimit & illaqueat: incautos subsidio iuuat: callidiores notat & implicat. Quapropter legem Chrysippus ἀδικῶν καὶ ἀδικῶν, id est iustorū & iniustorum canonem appellauit: Proclus uero Diadochus, Alcinoúsq; nobiles Platonici, iustitiam omnium rerum perfectri-
**Ius opposito-
 rum magister.**
L. de iust. iu.
**Iustitia omnium
 perfectio.** cem, cunctorum compatem bonorum, cotemq; uirtutum asseruerunt. Cæterum cum uirtutem διδακτικῆν, id est docibilem & cōprehensibilem*

prehensibilem esse nobilissimus Socratis discipulus Antisthenes aduersus Amethodicos quosdam obtinuerit, studijq; diligentia affectus naturæ domari compertum sit, quis dubitet iuris ac iustitiæ artem expeditam & cognobilem esse? quum iustitia nulla uirtus sit illustrior? maxime uero cum artē ipsam ^{ἄρτις ἡ ἀρετή}, id est Artes q. uirtutum magistræ.

est ab ipsa uirtute dictā, deriuatāq; multi iudicarint. Ex quibus fit manifestissimum iuris artem, non modo cæterarum omnium artium maximam & dignissimam, sed etiam uel rationaliū & exquisitiorum perfectissimam & consummatissimam esse. Verū tot gentium, nationumq; ^{πολυποπία}, an nō imperfectiorem quæris, ipsam artem efficiat? nihil sane minus, ut enim nō ubique par est rerum mensura uel pretium: ac ne quidem uis ipsa: nam & Macrobij æs pluris quam aurum fit: & Indis piper est pulegio uilius: & Aegyptijs uinum fert natura frigidum, quæ tamē uersa quadam ratione subsistunt: ita iuris ars, quamuis in uarias legum oras religionēque delata sit, eadem perpetuo naturæ iudicio confidit: sed tanquam plumbi apud Aristotelem norma undique parabilis, & accommoda rationis ductu flectitur. Idcirco enim aurum & piper illis regionibus uiliora sunt ære ac pulegio: quoniam tanta illic æris & pulegij sit raritas, quanta nobis auri aromatūq; paupertas: contraq; ijs omnis sit istorū superfluitas, quibus nos maxime indigeamus ob terræ montiumq; naturam ac sterilitatē. Ita uinum Aegypto frigidū, quod Aegypti aër semper calore exæstuat, frigus in terrarū ima demergat, quod uitiū radicibus inhaerens, talē succo qualitātē indat. Qua ratione & uarij gentium mores peræquis iuris perpetui, uniuersaq; rationis obseruationibus ac perpendiculis diiudicantur. At fortuita legū, inquis, interpola num iuris ἀρχὴν edūt? minime uero. legum enim sunt distinguenda genera, ut apud Liniū ait L. Valerius. Quædā non in tempus aliquod, sed utilitatis per-

Vinum Aegypti frigidum.

Leges perpetue.

ALBANI POLIT.

Leges tempora
porant.

perpetua causa in aeternum edita sunt, quarum ut abrogari nulla debet, ita stabilis sit ars necessum est. Quaedam quas aliqua tempora desiderant, quas Prothei modo ipsis quoque occasionibus variabiles S. Cæcilius iurisconsultus non inficiatur. quin earum medellas pro temporum moribus ac utilitate, rerumque publicarum generibus, vitiorumque quibus medendum est, feruoribus, mutari confitetur. ut quae pace latae sunt, plerumque bellum abrogat: quae bello, pax. nec suffragio solum, sed et morum deprauatione fiunt irritae, ut Comicus conqueritur.

- Mores.

Leges perduxerunt iam in potestate suam, magis qui sunt Obnoxij, quam parentes liberis: ea miserae etiam

Ad parietem sunt fixae clavis ferreis, ubi malos mores

Affigi nimio fuerat æquius.

Artis amica
fortuna.

Sed quae lex cumque figatur, aut refigatur, qualis sit cumque, rationem habeat cum artis regulis coniunctam necessum est. cum ut Agatho dicebat, artis amica fortuna sit. etenim perpetui iuris coniectu ac comprehensione, immutabiliumque legum uestigijs, quaedam paratur iGroua, quae peraequis regulis et obseruationculis (ut ait Iustinianus) emergentes, euariantesque; leges collimet, ac in certos locos, certaque genera cludat, digitoque uelut fontium itinera demonstrat. intra quae uenire debeas et inuestigare, quod de iure scire cupias.

l. 2. §. sed quia
diuinae. C. de
uete. iu. enu.

Quid sit ius perpetuum seu incommutabile;
et quae genera. Cap. III.

CIVIS.

CEDO, quod ius perpetuum, quas leges immutabiles Valerius ac Iustinianus existimet, quorum uterque; ceu ille Virgilianus Imposuit, fixit leges pretio, atque refixit? AVLICVS.

Perpetuum

Perpetuum uerò ius ac impermutabile senserunt illi, quod Aristoteles Graiis; reliqui dicunt ἀκίμων, non quod tabellis, aut motum suasionem, quasiq; pactione quadam hominum statuatur: uerū quod à perenni naturæ æquitate, ineluibilibusq; genuinæ rationis elementis, quæ Græcis σοιχία nominatur, apud omnes peræque gentes ac nationes dijudicetur atque probetur. Ius enim natura, non positione constare sapientum omnium fuit sententia: ut summus philosophus Chrysippus τοῦ ἀλλᾶ perhibuit. Quoniam diuinum genus est hominibus, teste Pythagora, quibus sacra quæq; parens natura patefaciat: consequens est igitur ut uim ^{Hominis origo diuina.} iusti, rectasque leges cælestis illa natura imbuar. Idcoque legem naturalem Zeno qui inter philosophos κροναῖος est appellatus, diuinam esse uim asseuerauit, eamq; uim obtinere recta imperantem prohibentemq; contraria. Quemadmodum et antiquissimus ille uates Orpheus materiae et formæ principijs rerum tertium quoq; iunxit principium, ἡ ἐν τῷ νόμῳ σφραγισθεῖσα δικαιοσύνη, idest cælestem legem sigillum iustum. quod si lex illa cælestis naturæ confirmatiua sigillum iustum sit, et ipsum ius naturæ firmamento sancitum fuisse dicendum est. naturam autem intelligamus antiquissimam illam, perfectam, illibatam, et nihil undique requirētem. ob cuius sanitatem, integritatemq; Periander unus ex septē ^{Antique leges saniores.} Græciæ sapientibus dicere solitus est, Legibus antiquis utēdum: obsonijs uero recentibus: nempe legibus ac moribus ueteris illius probæ ac sinceræ naturæ uiuendum. est enim illa uera uitæ magistra. Itaq; ius ipsum naturam ipsam esse Tullianus Cato copiosissime comprobauit: argumentumque Iulio Paulo qui iurisconsultorum κροναῖος instar Zenonis cognominatus est, præbuit ius diffeniendi id quod semper æquum et bonum sit, quale ius naturale: hinc igitur ius naturale perpetuum et incommutabile esse ^{Ius pluribus ff. de inst.} omnis doctorum et sapientum academia professa est. nam popu

ALBANI POLIT.

lorum placita plerumq; tumultuaria, principiumq; decreta quis non paucorum annoru desuetudine tolli, delerique cognoscit? Est uero stultissimum, ait Tullius, credere omnia quæ sunt in populorum legibus esse iusta. nam si calculis ac columnis ciuitatum, si præconum tubis iura constituerentur, ius esset proculdubio legibus Heliogabali adulterare. Ius præmij condicendi lege Cornelia patricidis, seruisque dominorum trucidatoribus. Ius Derbici-

Derbices parē
tes decrepitos
obsonabant.

bus septuagenarios infontes iugulare, illorumq; carnibus uesci, nec nisi intra septuagesimum annum mortuos sepelire iustum: anus uero strangulatas tantum sepelire, non item obsonare legitimum. Siquidem leges illæ ac non feces potius, pestesq; nominandæ sunt. Atqui uera, perpetua, & incommutabilis lex est recta ratio naturali iuri congruens, cui neque prorogari, neque derogari fas est. quemadmodum Lactantius, Hieronymus, Augustinus, reliquique theologi censuerunt, ab ipso nempe edocti apostolo Paulo, qui naturalē *χρηστω δικαιοσυαν θεῶν* nūcupat. quia nihil iure naturali præcipitur, quàm quod Deus fieri uult: nihilq; prohibetur, quàm quod Deus inhibeat. Idcirco necessitudo, quæ Deo nobiscum intercedit, labefactatur, quum naturæ ius læditur, quod ille tam certa supremi numinis prouidentia sanxit, ueluti testatur Ausonius,

ROM. I.

Lex naturali quam condidit imperio ius,

Ius gentium pietate hominum, ius certa Dei mens.

Cum igitur certum & in uniuersam rationis disquisitionem perpetuum, cunctisq; gētibus æquale ius sit, quod naturæ uis ac ratio, ipsumq; diuinum numen humanis mentibus indidit: ius pla-

Omnia que in
rerum natura
sint certa.

ne natura, non positione constare sit consentaneum. quod si natura nihil certius, nihil descriptius, nihil sit artificiosius, quis est adeò non ab eruditione modo, sed à sensu remotus hominis, qui iuris artem neget? C I V I S. sit sane ut uis, Aulice, Sed quænam

hæc est

hæc est *παιολογία* tua? AVLICVS. Meam uero ne dixeris, est enim quātum curiales aiunt, hominis omnium iuriconsultorū eloquentissimi, eloquētiumq; iuriconsultissimi Q. Mutij Scæuolæ, quem primum ferunt in certa genera ius uniuersum redegisse, summamq; paucos in locos distribuisse. Cuius *διδασκαλίας* discipulus illius Cicero libris de inuentione (in eos enim studiorum suorum scholas redegisse traditur à Fabio) ita posteritati mādauit. Ius naturale est, quod non opinio genuit, sed innata quædam uis inseruit, ut religionem, pietatem, gratiam, uindicationem, obseruantiam & ueritatem. Hæc uero pauca, certa, omnibusq; innata sunt iuris genera, ad artis rationem appositissima, maximeq; necessaria. neque enim ulla ars aliter tradi, aut diffinite explicari potest, nisi subiecta disciplinæ materies certis ac nunquam fallētibz generibus distributa, breuiter cognoscenda proponatur. quid uero certius ac minus fallax tam elegantibus uirtutū titulis, quibus genera iuris sunt prænotata? ita nimirū leges monuit Plato ad uirtutē, ceu scopū tendere atque spectare debere. quid autem sesquipartita comprehēsiōne breuius? his itaque partitis, membratimque distributis ac declaratis, perfectam iuris artem collectūiri solitus est dicere Q. Mutius. ita ut si locus quisq; notus sit, haud difficile sit, qui dono ingenij moueri possit, quæcūq; lex, consultatiōe acciderit, eius tenere ius, cum scias à quo sit genere repetendum. Quorum quantum quodq; ualeat, quantumq; sit, quoniam quæstio tua desiderat, paulisper *παιολογίας* iuriconsultorum more consideremus.

Scæuola primus iuris artem edidit. l. 2. §. post hos. de orig.

Sex genera iuris.

Scopus legū.

ΠΡΟΪΚΤΑ ΑΔ RELIGIONEM. Cap. IIII.

RELIGIONEM præposuit uetus Academia: quoniam, ut ait Aristoteles, ea princeps est iustitia, quæ ad Deū pertinet. unde Virgilius,

N

ALBANI POLIT.

Discite Iustitiam moniti, & non temnere diuos.

Glo. l. de sum-
ma trini. C.

Est autem religio, ius superioris naturæ, quod Dei curâ, ceremoniamq; nobis adfert: à relegendo dicta, ut Q. Lucilius, Sex. q; Pompeius uoluerunt, tanquam à delectu rerum diuinarum faciendarum & permittendarû habendo. unde religiosi quondamque religetes, teste P. Nigidio, dicti, qui que ad diuinum cultum pertineant, diligenter retractent, & tanquam relegant. Quum autem à Tullio de arte iuris, Q. Tubero, Ser. q; Sulpitius iuriconsultis scientia iuris atq; doctrina superfuisse, ob partièdi, diffiniendiq; solertiam commendentur: quòd nò solum scire aliquid

Ars duplex.

artis sit, sed quædam ars etiam docendi: nos ita redactis, & ad certum numerum, paucitatemq; reuocatis iuris generibus, quædam generum quasi membra patiamur, propriamq; cuiusq; uim diffiniamus. Ius religionis bipartitû iuriconsulti tradiderunt, quod in sacris, & quod in sacerdotibus consistat. Sacrum est ut Trebatius, Cæciliusq; sensere, quodcunque modo institutòq; ciuitatis siue ara, siue signum, siue ædes, siue locus, siue quicquid

l. 1. §. huius sit
dij. de iust. &
iur.

l. sacrilegi. ad
leg. iul. pec.

Dei ministerio sit dedicatum. Sacrorum (ut eleganter Iul. Paulus, Labeoque distinguunt) alia publica, alia priuata sunt. Publica sacra dicuntur, quæ uniuerso populo communia, sumptûq; publico sunt, ut sacrificia, templa, feriæ, ludique superiorum honori præbiti iam uero de sacrificiorum iuribus, quoniam collegio tantum pôtificum arcana sacrificiorû Tribunitia Cn. Domitij lege sunt concredita, ne protrita passim mysteria uilesceret, ac ideo sancitum sit, de summa trinitate, ne quis publicitus audeat disputare, nos supersedeamus. Templa sacræue loca dicuntur, quæ ad diuinum cultum publice dedicata sunt: conuocata namq; concione, adhibitòque tibicine fuerunt à magistratu illum præeunte pontifice solennia dicendo (ut ait Varro) dedicâda: idque tribunitia Q. Papyrij lege, qua sancitum, ne quis iniussu populi ædem

De sum. trini.
ut nem. de e.
cont.

De sacrosan.
ecles. l. 1.

l. Papyria.

terramq;

terrámque consecraret. quare cum Licinia uestalis adiculam sub sacro dedicasset saxo, P. Scaeuola pontifex respòdit, quod iniussu populi dicatum esset, nõ uideri sacrum: quoniã priuata non sufficiat authoritas, quod omnia (ut aiebat iurisconsultus) hominum causa parata sunt, sacrata uero in hominum esse commercio desinant. Qua de causa lex à Constantino in sacrorum collegiorum gratiam est lata, ut illis à priuato donari dicariq; liceat.

Feriae, festi sunt dies, quarum tres sunt species: Statiuæ, Conceptiuæ, & Imperatiuæ. Statiuæ siue solemnes, quæ statuto die obseruantur, ut Septenariæ Iudæorum, quas Solon Hetruscique laudarunt. Quid autem ferijs agere liceat, M. Varro iure Pontificio testatur. sordidatos riuos fossasq; ueteres licitum detergere, quãuis recentes fodere sit illicitum. Consultus autem Scaeuola quid ijs agere ius esset: Respondit quod prætermissum noceret, ideo qui trabẽ tecti fractam à ruina uindicat ferias non polluit. Conceptiuæ ferie, quæ in dies uel incertos à sacerdotibus uel magistratibus quotannis concipiuntur, ut Sementiuæ, Vindemiales ac Pascales, quæ nunc in Calendas, nunc in Nonas uel Idus concipiuntur. Sic Nouendiales ferie concipiebantur, quoties grãdine lapidaretur. Edicto quoque Claudij Caesaris Conceptiuæ fuerunt, quoties in urbe terræ motus extitisset, dirãue uisa essent: habebaturq; obsecratio, quam Põtifex commonito pro rostris populo, præiret. Imperatiuæ sunt, quas princeps summusue magistratus extra ordinem pro potestatis arbitrio indicit, ut ob res prospere gestas, uel principis honorem. Sicut C. Mario, & post C. Casari de Gallijs domitis, XV. dies festi publice decreti: atque Pompeio cõfecta Mithridatis expeditione, X. dies. Proinde feriarum diuersa iura sunt, quia statiuis & conceptiuis, quæ superis dicantur, nihil à priuato profanari queat. Imperatiuis quæ hominibus indulgẽtur, renunciari possit: Porro Conceptiuæ

De ferijs.

l. si in aliquã de off. procõ.

Nouẽdiales.

Edictum Claudij.

Extraordinarie ferie.

c. 1. de for. extra. in antiq.

à statuis discrepant, quòd cum conceptivæ denunciatione indi-
geant: alioquin facile quis operetur. minus obnoxium expiationi
Scaeuola Celsusq; senserunt, imprudens operetur. Ludi Sacri
sunt XII. Tabulis publicis, ait lex: Ludis popularem moderã-
to letitiam, cãmque cum diuum honore iungunt. Maximi Cir-
cæces fuere, luctatione, curriculisque celebres, ac XXIII. co-
ronarum præmijs. unde cautum tabulis, Virtute qui coronã pa-
rit, ipse pecuniæ eius, ea ipsi mortuo parentiæ dum intus po-
situs est, forisue effestur, sine fraude imposita esto. Virg.

Hunc morem sacrorum atque hæc certamina primus
Ascanius longam muris cum cingeret Albam, Retulit.

De expensu- Fuit & de horũ apparatus Lex Luciana, quæ modũ celebritatis,
dor. & cet. formamq; totius præscripsit actionis. Scenici cantu, saltationeq;
sunt usitatissimi, ob pestilentiã quõdã uotiuu, comœdia cõdecorati,
in qua sub alienis personis nostros corrigi mores sentiamus. Qua-
propter eorũ iura ad Pontificale pertinere notionẽ, ut ait Ora-
tor. nam quod tres Põtifices de Põpæ, præmiorũque iuribus ac
De reliq. & uene. sanc. ceremonijs Thensarũ, quibus exuuiæ diuũ ad ludos ducerentur iu-
dicassent, id sanctum augustumq; habitũ est. PRIVATA

Quæ sint pri- Sacra sunt, quæ singulis hominibus, familijs, gẽtibus, sunt attri-
uata sacra buta: Singulorũ sunt, Natalia, Vota, Denicales, aliæq; expiatio-
Paulo. nes. Religiosi quippe nascentium fuere Lustrici dies, puellarum
Sic de bap- octauus, puerorum nonus, quibus ij lustrarẽtur, nominãq; impo-
simo digeri po nerentur. tametsi M. Aurelius post constituerit, ut intra triduiũ
test, & ne quisque natos apud arariũ profiteretur, illis imposito nomine.
sanc. bap. iter. Natalẽ deinde quisq; festũ annuo cõuiuio coluit, unde Horatius:

Natales aliõsue dierum

Festos albatu celebrat.

De noto. obla. Vota quoque Iurisconsultis sunt sacra, qui & fulgur Postulariũ
La. de pollici. appellarunt, quòd spretam uotorum religionẽ reposcat. ideo ful-
guratores

gatores fuere sacerdotes, qui sacris adhibitis ad expianda procedebant loca, quæ fulmine tacta essent: extatq; lex, Qui reus uoti est, accedito ad sacra. Qui damnatus est, sacra rite persoluito.

Denicales sunt funerales nouem dierum feria. Septem namq; De religios. et sump. fun.
 dies cadauer domi deploratum, octauo efferebatur, nono tumultu dum: quot diebus, propinquos, familiares, horumue fideiussores in ius uocare illicitum. Si quis mari submergeretur, C. Cotta ferias tridui tantum habendas, Scauola nullas existimauit. Sicut fulmine caesis nullas constituit Numa, ac Neratius suspēdiosos, L. liberorū. de his qui no. inf.
 perduellesq; non lugendos censuit. Puerum non lugeri trimo minorem, nec natu grandiozem plures menses quàm uiixerit annos, ad decem usque Numa constituit, decimestrem luctum quā longissimum præscribēs. Aboleri quoque luctum ius fuit, cum liberi nascebantur, puella desponsaretur, aut pater, frater, maritus, filiusue captus ab hostibus rediret. Sumptū autem funerū minuere XII. Tabula: Murrhina, inquit, mortuo ne inditor, id est De mort. indulcis, opiparaq; compositio: sic enim Lælius, Scauola, Capitōq; ferend.
 Plauti autoritate interpretantur. Sacra familiarum denique Sic de iud. et celicol.
 sunt: si quas proprias festiuitates familia quæq; usu domestice celebritatis obseruat, ut Seruilia Trienti quotannis magnificentissima auro, argentoque confecit, ex quo diminutionem, aut honorem familiæ prætenderēt. ac Potitia gens domestici quiddam De pagan. et sacrif. eo.
 sacrificij decumare Herculi uolentibus præstitit: Cuiusmodi sacra perpetua leges esse uoluerunt: ne quid de religione diminueretur. Itaque sacris familiæ obligari bona quinque modis Scauola interpretatur: testamento, hæreditate, usucapione, credito et pignoratione: qui enim ita plurimum ex hæreditate possideat, familiaribus sacris perinde ac defunctus obstrictus fuit.

ALTERAM iuris religiosi partem in sacerdotibus, sacrisque personis constituant. Sacerdotum uero principes sunt Pō De episco. et illec.

N ij

ALBANI POLIT.

tifices, qui (authore Liuiio) religionū interpretes sunt, celestēsq; ceremonias edoceant. Sunt autem ita appellati, à posse & facere (ut ait Scaeuola) quod cum præter legem Domitiam populus sacerdotia mandare non posset, hi soli sacerdotum faciendorum in locum demortuorum, uestaliūque sortito capiendarum potestatem habent. hinc apud M. Lucanum:

De episcop. audien.

Pontifices sacri quibus est permissa potestas.

Sacerdotum quoque tanta dignatio fuit, ut accessus ad eos pro asylo, securitatisque perfugio supplicibus esset, ut Cheronensis ait. Edictōque Prætoris Sacerdotes, Vestales, iusiurandum præ-

De his qui ad eccles. conf.

stare non cogentur: quòd eos quorum precibus, manibúsque quotidianie sacra peragerentur, nefas ducerent ad profanorum deiuria

De cleric. non residen.

redigere. Ideo uerò flaminibus equo uehi nõ licuit, ne si longius digrederentur, ac minus residerent, sacrorum cultus esset neglectior. Ob id cum L. Valerio Flacco, P. Crasso Cõsulibus bellum gerendum esset, Licinius pontifex Flacco Consuli flamini Martiali multa dixit, si à sacris discessisset: quam multa Populus Ro. remisit: flamen tamen quamuis Consulem Pontifici parere

Vt determinatus numerus desit.

iussit. Idcirco autem à Pontificibus sacerdotes solum in demortuorum locum sufficiebantur, quòd diffinitus esse iure numerus: Põtifices octo, Flamines quindecim, Vestales fuere sex, quas nefas capi fuit decennio maiores, & quæ non patrimæ, matrimæ ue-

De eti. & quali. præfic.

essent: Lege Papia, quæq; non corpore sensuque diminuto forèt: quibus ut assidue templis essent, de publico stipendium fuit statutum. Quamobrem ut Q. Labeo in XII. Tabularum commen-

De cleric. e. grot. uel debil.

tarijs scripsit, earum bona post mortem in publicum redigebantur: ideo neque cuiquã intestato hæredes esse potuerunt.

Sacræ personæ præterea fuerunt, ut Festus, Macrobiusque testantur, homines quos Populus Ro. ob maleficiū damnasset: quorum animas Dñs esse debitas crediderunt. Hodie Sacræ censentur

tur

tur personæ, orphanorum, leproforum, cæterorumque, qui sancta De orphano
 quadam & religiosa præter alios commiseratione sunt commen- troph. xenod.
 dati. Religione enim puram & minime simulatam diuus Iacob. 1.
 Iacobus esse prædicauit, orphanos ac uiduas in miserijs uisitare. atq; iacob. 1.
 ut Homerus ait, πῆς γὰρ δῖος ἄνθρωποι, πτοχῆτε .i. proximi
 Deo sunt pauperes & peregrini: de quorum quidem iuribus atq;
 priuilegijs, non indiligens iuris authorum cura fuit disponere.
 Sed cum totius cognitionis huius speciatim prosequēda uerbo-
 sior sit locus, artisque tātum sit ἀκρότατα (ut aiunt Græci) ca-
 pita designare, paratūlisq; quasi summis digitis perlustrare, ad
 alterum genus iuris descendamus.

ΓΑΡΑΤΤ. D PIETATEM. Cap. V.

PROXIMA religioni pietas est: dicitur autē pietas ius,
 quo erga patriam ac parentes, aliósque genere coniuñctos offi-
 cium, cultusque seruatur ac tribuitur. eadē enim lege, ut ait Tul-
 lius, natura nos Deo, parentibus ac patriæ conciliat. nam eodem
 tempore in lucem suscipimur, & hoc caelesti spiritu augemur, &
 certam in sedem ciuitatis & libertatis adscribimur. Vnde Poe-
 ta pereleganter,

ὄνδρ' γλυκύοι ἢς πατέρωδ' ἔδ' ἑλίκοι γίγνεται.

Dulcius est patria nihil atque parentibus usquam.

Porro ius hoc bipartitum habetur: Publicum, & quod necessitu-
 dinis appellatum est. Publicum est, quod ad statum Reip. spectat, l. 1. §. 1. de iust.
 quod in magistratibus & rerum ad ciuitatem pertinentiū admi-
 nistratione cōsistit. Magistratus sunt, inquit Aristoteles, ad quos De dignita.
 attinet de quibusdam deliberare, iudicare & iubere. Officium
 uero magistratuū est, bene de Rep. mereri, opera & diligentia
 consequi Senatus uoluntatem, ut author ad Herennium defi- De Senato.
 nit. Senatus officium est, consilio, uirtute & studio ciuitatem iu- De offic. conf.
 pret. & c.

quod Reipub. tanquam munera legibus obueniant, ceu Quinta, qua Corn. Tacito uectigalis genus dicitur: & metallorum Decuma, uenaliūmque Centesima, Manlianis legibus: & rerū peregrinarum Portorium lege Iulia. & siqua sunt triuialia, ut lege Byzātia, funambulorum, pharmacopolarum, eorūmque qui miranda faciunt, tertia pars publico pensitabatur. Cuius instar Heliogabalus aurificum, bracteariorum, pellionum, uitrariorū, similiūmque uectigal instituit, ad publicorum operum instaurationem, quod Theodosius abrogauit. Sic, qua iudicio multatur, oblationis nomine ueniūt, ut Tribunitia L. Genutij lege, quadruplum facneratorum ad publicas instaurationes deputatū. Quæstoria uero lege P. Valerij, pecuniam publicam in priuatā inferri domum fuit interdictum, ad peculatum auertendum: ideo Saturni templum ærarium est constitutum, quo quæstores coactas reconderent pecunias, orphanis ac uiduis remisso tributo. Itaque M. Cato Quæstor factus, non prius magistratum inire uoluit, q̄ leges omnes quæstorias recognouisset, qua quidē uia innumeras scribarū fraudes coarguit: rationes enim ciuitatū falso decretaq; pretio ac precibus admittebāt, ingentem expillantes pecuniam.

Indictio proinde tributum est quod exigitur ac confertur edito: estq; triplex, ut Festus ait, censu, capitatione, & quod temerarium tributum appellatum extitit: id est quod nec uiritim, nec ex censu fieret, ut post Romam à Gallis captam collectum fertur, ut nulla census ratio quindecim annis haberetur. Sed quisquis nummos haberet, daret. quum tamen æquisimum sit, ut ait Linius, eos qui oneri ferundo sint, stipendia pēdere. Atqui Seruij Regis instituto tributum pro modo census conferri ius fuit: omnes namq; patrimonij, dignitatis, artiumque discrimina in publicum tabularium quoquo lustro referre sanxit: Censu quinque classibus ita digesto, ut qui plura possideret, peræquatione plus

Quand. & quib. quar. pars.

De publica. & uectigalib.

l. i. de excusat. artifi.

De offi. quæst.

De iure fesc.

Ad leg. Int. repetun.

De censib. & censitor.

De collatio. fund. fisco.

De colla. fun. patri. & emph. Phi.

ALBANI POLIT.

oneris quoque sufferrēt. Infima uero classis undecim aris milium fuit: quem censum qui non explerent, immunes erant. haud enim uisi sunt cōtribuere debere (ait Halycarnassens) qui quotidianis ad uictum egerent. unde capitatio collecta, scilicet quæ in singula indiscriminatim capita fieret, est improbata legum authoribus.

De capita. su-
blat.

gl. l. 1. et l. of
ficio. de neg.
gest. l. si. de
iust.

SECUNDVM pietatis membrum est, ius necessitudinis, quod (ut Domitius, Martianusq; sensere) uinculū est officij, religioſæq; coniunctionis, quod inter consanguineos uel affines intercedit: à quo necessarij dicuntur teste Cæcilio. quibus præter ceteros necessaria debentur officia, et erga quos non sit cessandum. Horum autem officiorum necessitudinumque gradus, Masurio Sabino, ceterisq; distribuuntur, ut iuxta parentes proximum locum pupilli teneant: Secundum hos Patroni, tum cognati atque affines. Prima igitur necessitudo est in coniugio, quo (ut Plato, Iustinianusque testantur) quasi quodam artificio mortales immortalitatē consequatur. Ideo Q. Metellus Numidicus Censor legem tulit, ut omnes uxorem ducere cogerentur: quam ex integro Octavius Augustus grauiſſimis cœlibatui pœnis præstituta sanxit. cuius legis origo à Rebris Lacedæmoniorum translata uidetur: illis enim pœna fuit, ut à publicis arceretur spectaculis, qui cœlebs XXXVII annum excessisset: qui autem cœlebs senuisset, ut nudus per forum media hyeme circumageretur.

De nupt.
De ritu nup.
etc.

de liber. agno.
De alen. parē.
De natural.
lib. l. matre.

Onnium autem grauiſſima pœna, malis maritis addita. Solon uero et in parentes constituit pœnas, ut filij quidem parentes alere cogerentur, aut uincirentur: at illegitimi filij, aut qui nullā artem illorum in curia didicissent, non tenerentur alere. Et si autē

De infir. pœn.
cœlib.

Octauia Legis pœnis infirmandis elaboratum sit, hæc tamē reliqua est, ut si spurijſ hereditas relinquatur, iſs tanquam indignis auferatur, necessarijs et genere proximis deferenda. Est et pietatis officium dotare filias, ut Iulianus ait, ne cassæ dotibus puellæ,

puella, sint illocabiles. Proxima tutela necessitudo est. Tutela uero uis dicitur atque potestas in capite libero, ad tuendum cum qui se per aetatem tueri nequit. agnati autem qui successionem sperant, tutores esse debent: ideo dolus in tutela, XII Tabulis ignominia uindicatus est. sicut et lege à Q. Latorio lata, curator adolescentem circumscribens, infamatorio tenetur iudicio. eademq; lege (ut Capitolinus perhibet) sancitum excitandae industriae causa, ne curatores puberibus darentur, nisi causis reditit, uelut dementiae, aut lasciuiae. Sed quia simplicior aetas multorum insidijs sit obuia, M. Antoninus constituit, ut curatores nulla quaesita causa petere possint. ueruntamen Latoria lege minores XXV annis stipulari uetiti sunt, idest promittendo obligari, ne regendo patrimonio frugem suam forte faciant deterio- rem: usque ad eò, ut ait Scaeuola, ut ne fideiussor quidem datus obli- geretur, si quid sine tutore, curator eue promiserit. Sed ne gra- uius illi aetati creetur incommodum, nemine cum eis contrahente, interdicto prope commercio, uix in integrum restituuntur, ablatoriae legis ratione ad excitandam iuueni industriam, nisi manife- sta sit circumscriptio (ut aiebat Scaeuola) et iuuenili quadam leuitate dimiserint, uel repudiarint hereditate, bonorumue possessione.

Consequens est naturae gradu consanguinitatis, affinitatisq; necessitudo. quoniam naturae lege quam Aristoteli Graeci dicunt, hereditates, tutela, successiones, bonorumue possessiones, ad proximum quemq; deferuntur. Eademq; lege senioribus propinquis concessum auctoritate propria, iuniores leuiusculis et minus ca- pitalibus uitijs imbutos coercere, à Lacedaemonijs recepto iure, apud quos si praesens iuniorem peccantem non reprehendisset, perinde ac si is deliquisset, plectebatur: et quisquis puerorum in- stitutionem neglexisset, iurium ciuitatis expers erat. Quin non illaudata lex est, ut agnati, affinesq; dissidentes amicali arbitrio

inter se compromittere teneantur. Ideo solenne conuiuium fuit institutum, ut Valerius Maximus ait, quod Charistia dixerūt, cui præter cognatos nemo interponebatur, ut si qua inter necessarios querela esset, adhibitis arbitris apud sacra mensæ tolleretur. Iurgare enim inter se propinquos, non litigare lex putauit, ut in politicis ait Cicero. à cuiusmodi arbitrio legibus Atheniësiūm prouocare non licuit: & lege Iulia iudiciorum cōtra cognatos affinesque testimonium dicere non cogimur. Sic legibus Licinia & Ebutia, qui de curatione aut potestate ad populum tulit, ei, eiusue cognato, aut affini, ea potestas curatione ne mandetur, cautū est. **NECESSITUDO** quoq; patronatus est ius, quo patroni, cliētes, libertiq; naturali æquitate deuincti sunt, ab Atheniensium *κλῆρω* instituto deriuatum, cuius iure quæcunque parentes pro filiis in foro, uel domesticis rationibus expediēdis, patroni pro clientibus absentibus uel præsentibus gererent. quæ de re M. Cato post patrem, patronum proximum habere nomen dicebat. Legibus uero **XII tabularum**, patronus si cliēti fraudem fecerit, sacer, id est execrandus, fuit. quemadmodum autem nec in filium aut patrem, ita nec in patronum uel clientem ferre testimonium, aut actionem intentare licuit, quousque à prætoribus indultū fuit, si modo prius uenia peteretur. Liberto quoq; intestato, nullo sua hærede relicto patronus succedebat. Quin tantum huius necessitudinis ius ac uinculum fuit, ut ad filiarum dotem patronis contribuere clientelæ opus haberent, & candidatos in campū sectari suffragariq; teneretur. Vnde lex Fabia, quæ de sumptibus ac numero sectatorum fuit, ab hoc hominū genere repudiata est, & Senatuscōsulto, quod L. Casare Cōsule factum est de crimine ambitus, quod illis pœnam sanciebat, constantissimè restitit: quod pœnam necessitudinis ac pietatis officium non mereatur. Enimuero infinita necessitudinis est æstimatio:

L. lege Iulia.
ff. de testib.

De iur. patro.

Si quid i fraudem patroni.
l. a. C. de in ius uoc.

De success. liberto.

De obseq. patro. præst.

tio: aded uti Masurius Sabinus libro tertio iuris civilis scripsit, <sup>l. non est singu-
lis. de reg. iu.</sup> ut Romano iure sanctius sit ius patronatus, quam cognationis: cum aduersus cognatos pro cliente feratur testimonium, aduersus clientem nemo testificetur. Sed hæc de pietatis institutis satis sint ei, qui syntomico tantum compedio artis, uelut prima lineamenta nectenda præmonstret. hoc enim τῆς ἀρχῆς, id est artificiale, Pomponius iurisconsultus uocat, quod ita coheretibus ac confectaneis rebus inter se confertum sit: eamq; rhetores perfectam asserunt compositionem, quæ constet ordine, iunctura & numero. ^{l. rerū mixtura. de usucap.} unde digesta quoque iuris libros à concinna digerere, dispositioneque nuncuparunt. CIVIS. Solicite tu quidem artis tuæ genera, eorumq; membra nobis insinuas. uerum hoc unum tibi quidem summopere fidem abrogat, quod & multa iuris retulisti constituta, & à nostris moribus & legibus seiuncta, & multa quæ Mutio Scauola auctori tuo longe posteriora uideantur. ^{Perfectio compositionis.}

AVLICVS. Tu uero meminisse debes exemplis nō restringi regulas artis. etsi autem diuersa à ueteribus aut nostris institutis sacrorum, religionum, necessitudinum, aliarumue rerū iura sint proposita, nihilominus tamē sub easdem artis diuisiones, finitionesq; redigi quoq; iuris ac legum forma possit. ^{Ars quid est} Quæ de re monebat Aristoteles, artē habitum esse circa ea quæ se aliter habere possint, uera cum ratione factimum. CIVIS. Agedum, ut uidetur, ad reliqua. AVLICVS.

παράκλησις AD GRATIAM. Cap. VI.

TERTIUM iuris genus schola Mutiana Gratiam facit. Est autem Gratia, iustitiæ pars, quæ amicitiarum obseruatiæ & officiorum memoria, remunerandique continetur obligatio. quæ ut se ius domo à necessitudinibus propinquorum effert, in conuentum totius humanæ societatis, officijs atque contractibus ef-

ALBANI POLIT.

funditur. Ideo media in urbe Gratiarum tēplum Aristoteles collocandum censuit: sicut ab Etheocle Rege primum apud Orchomenios dedicato tēplo sacratæ, ac in propyleis Athenarum feruntur propositæ, dextris ita complexæ, mutuóque se respicientes, ut necessitudo quædam par pari referendi, contrahendæque civilis obligationis designaretur. nullius. n. opes tantæ esse possunt, aut unquã fuerunt, quæ sine multorum officijs stare possint: quæ certe sublata gratia extare nulla possunt. Ius igitur gratiæ officio-

rum ac contractum obligatione continetur, quæ quidem trifariã à Iulio Paulo, Sex. q; Pompeio diuiditur. nam aut re contrahuntur obligationes, aut uerbis, aut consensu. Re contrahitur obligatio, cum rei cuiusdam utilitas cuiuspiam in medium affertur, ut mutui datione, commodato, deposito, permutatione, pigneratione, similibusq; rerum parandarum modis. Mutuidatio est, cum ab amico affectu (ut Marcellus ait) damus, recepturi non ipsam speciem, sed idem genus, idq; gratanter. nam si cum usura, sceneratio dicitur: tanquam ad factum detur: quam differentiam Plautus ostendit:

Si mutuo non potero, certum est sumam facere.

Ideóque appellata fuit mutui datio, quod mutuo, id est uicissim par exigit officium naturali ad antidora obligatione, uel quia de meo tuum sit faciendum, nec ante nascatur obligatio, quã res motoria tradita sit. Commodatum quoq; gratuitum officium est, cum res utenda communicatur: differtq; à mutuatione, quòd cõmodata res ipsa reddenda uenit, & in rebus tam motorijs quàm immobilibus consistat. quapropter Tullius ad Titium: Peto, inquit, ut de loco quo deportet frumentum, & de tempore commodes. quæadmodum autem gratitudinis est magis quàm necessitatis commodare, ita modum finemque præscribere beneficentiæ illius est, qui beneficium tribuit, ut Iulius Paulus ait. Cum autem iam

lin cõmodato. 5. sicut.

iam

iam commodarit, usum rei mutare uelle, importunâque palinodia finem restringere, non officium tantum impedit, sed & suscepta iam obligatio ut appareat quod principio nudæ uoluntatis & beneficentiæ fuerit, in mutuas conuerti gratificationes. adiuuari quippe, non deludi nos beneficijs oportet. Deposita æque De deposito
 gratuitam continet obligationem: itaque maximam æquitatem desiderat: nam si deposita res deterior reddatur, agi de dolo potest: ueluti si quod seruandum datû est, eo quis usus est, siue quod utendum ceperit, ad aliam rem quam accepisset, sit usus, furti se obligauit: ut Q. Scauola libro iuris civilis X V I tradidit. ta- S. præterea.
 met si desidia depositarius non teneatur sue: namq; quis imputet quib. mod.
 facilitati, qui amico negligenti commendet? Cum autem piaculare re contra. ob.
 scelus habeatur depositum inficiari, incidit tamen inspectio, cum depositum aut commodatû denegare sit æquum, ut furibundo gladium quem sana mente deposuerit, uel si harpalus spolia mihi abstulerit, deposueritque apud te inscium de malicia. nam si l. bona fides
 contrahentes tantum intueamur, recipiet harpalus qui deposuit: deposi.
 si rei totius æquitatē, quæ ex omnibus impletur personis, quæ in negotio contingunt, mea mihi opponenti reddes. est. n. hæc iustitia quæ suum cuiq; tribuit. Permutatio quoq; quædam est gratificatio, quoniam ex una parte traditione facta, ni pars altera De rer. perm
 tradere uelit, ius est res nostras nobis reddi. est enim hoc gratissimum & humanissimum unumquemq; communicationis suæ cōpensationem accipere. Itaque cuncta quōdam commercia permutando, contrahabantur, ut est apud Homerum. & Lycurgus suis l. i. contrah.
 instituit legibus, res non numis, sed mercium compensatione par- empt.
 rari: quod Herodotus apud Columnas Herculis, & Mela apud Sarmatas suis temporibus obseruatum scripserunt. Item pignoro De pignoro.
 rando re peragitur obligatio. nam quod creditor oppignerando & bypboth.
 accepit, ere alieno dissoluto, restituere tenetur. unde pignorica

ALBANI POLIT.

De usucapio. pio ueteribus est dicta, sicut & usucapio, acquisitio quæ longo rei usu fiat. SECVNDO, Gratia ius obligationem uerborum continet. Est autem uerborum obligatio, iuris uinculum, uerborum interpositorum gratia conceptum: diciturque stipulatio à stipe, ut ait Varro: sic enim pecuniam olim uocabant, quam qui obligat, stipulari dicebatur. unde & stipendia, quòd pederentur pecunie, eorumq; pensatores libripendes etiam in nexu & contractu ad obligationis energiam adhiberi soliti. Itaque nexu Q. Mutius scribit contractum esse eorum quæ per æs & libram gerantur, ut obligentur. hinc Horatius ait: Id proprium, quod

De uerb. obl. quis libra mercatur & ære. Stipulatio uero interrogatione & responsione subsequente conficitur, cum quis daturum facturumue se id, de quo interrogatus est, respondit. etenim fides inde nomen sortita est, quòd fiat quòd dictum est. Stipulationum igitur alia pura est, alia in diem, alia sub conditione. Pura, ut dabin mibi equum?

l. ab omnibus
de lega. 1. l. la-
beo de cõd. i. f.

dabo. quæ quidem statim exposci potest, nisi forte sit aduicis, ut iurisconsulti uocant, id est impossibilis. ut si quis hyppocentaurum promiserit, qui esse non possit. quæntis Claudius Cæsar in Thesalia natum hyppocentaurum scribat, eodem interisse die, & allatum Romam melle conditum plerique testentur. In diem stipulamur, cum dies solutioni adiecta est, cuiusmodi sponsio nõ prius debetur quam dies uenerit. ut si quis diebus nundinarum dari sti-

leum qui cer-
tarum de uer.
obl.

puletur, quandiu nundinarum tempus durat, expectandum scholarum sensu. Sub conditione fit stipulatio, cum in casum denunciatur obligatio, ut si Pompeius uicerit, corollam tibi dabo. hoc enim nisi acciderit, haud committetur promissio. Non solum autem uerbis

De fideiussor.

quis obligatur suo, sed etiam alieno, ut qui pro amico forsitan fideiubet. Cuiusmodi obligationes Tullius, Alphenus, Plinius, Domitius, ueteresque iurisperiti restipulationes, repromissionesq;, ceu secundarias sponsiones appellarunt. Sed ut plures fideiussor-

tum

rum species fuerunt, ut prædes, uades, & uindices, ita & restipulationum formæ diuersæ. Prædes (ut Pædianus finit) fideiussores sunt, qui pro re de qua lis est, aut publico cauendum est, se obligant, interrogatique à magistratu, prædes esse respondent. Viindices, de quibus XII. Tabula, Afsiduo uindex afsiduus esto. sunt qui quo minus prehensus teneatur, satisfiant. Vades communiter dicuntur, qui uel in re priuata sponsores dati sunt, uel in re capitali. Hinc restipulationum alia uocata Conuentionales, alia Prætorie, alia Cautionales. Conuentionales sunt, quæ ex conuentione partium extra iussum iudicis concipiuntur: cum quis rebus captis parum idoneus, alterum locupletiore dat, qui uadetur, id est negotiū in se recipiat. Prætorie, quæ à mero Prætoris officio iudicisue iurisdictione proficiuntur, ut restipulatio quæ à ius dicente imperatur, de noui operis nunciatione & iudicio sisti, atque de damno infecto. Cautionales uero dicuntur restipulationes, quæ instar actionis habent, ut & nouatio ueluti quedam fiat. interponuntur ut rem pupilli saluam fore à tutore uel debitore pupilli: & si quæ res sunt similes.

OBLIGATIO deniq; gratitudōq; consensu concipitur, pactitijs, contractibus: ut fiducia, societatibus, mandatis, negotiorum gestione, donationibus, emptionibus, uenditionibus, conductionibus, locationibus, similibusque consensionis modis. nudo namq; consensu, contractus huius generis citra uerborum attestations, traditionisue nigescunt. Sola nepe fide consistunt, ac per nunciū uel epistolā confici possunt. Idcirco in his arbitrijs quibus ex bona fide adderetur, summā uim inesse differebat Q. Scauola, ut alter alteri obligetur de eo quod ex æquo & bono præstari oporteat. unde uetus fiducia formula inter bonos bene agier, & sine fraudatione. ad quā elegātissime uisus est alludere P. Ouidius:

M ore boni solito spem non corrumpere fraude.

De diuision.
Restipulat.

Si ex noxal.
ca. ag. quædam
mo. ca.

Qui satisf.
cog. uelimato
prom.

De prætor. stip.

Rem pup. sal.
ut legator. seu
ruca. canea.

De pact.
De transa.

parag. in bon.
ne fidei. de
act.

ALBANI POLIT.

- De societate. Quapropter tria priuata iudicia, tutela, fiducia, & societatis, summa existimationis & penè capitalia fuisse testatur Orator pro Roscio: quòd æque perfidiosum & nefarium sit fidem frangere, quæ uitam cõtineat: focuumq; fallere, qui se in negotia coniunxit: atque pupillum fraudare, qui tutela nostræ creditus sit. Itaque & furti agi posse cum socio est institutum, si dolorem comminemem cælarit. Idemque in negotiorum gestione, mandato, cæterisque bonæ fidei iudicijs: ipso enim Tullio authore, Si qui rem mandatam non modo malitiosius gessissent, sin quæstus aut comodi causa, uerum etiam negligētius eum maiores summum admisisse dedecus existimabant: qua de re mādati iudicium non minus turpe quàm furti fuit, quia quibus in rebus ipsi interesse nō possumus, in his operæ nostræ uicaria fides amicorum supponitur: quam qui lædit, oppugnat omnium commune præsidium: & quātum in ipso est, distribuat uitæ societatem. Idcirco enim amicitia comparantur, ut commune commodum mutuis officijs gubernetur, solo quoque gratitudinis consensu obstringuntur donationes, quoniam nihil tam propriū est hominum, quàm non modo beneficio, ut est apud Papinianum, affici, sed etiam beneuolentiæ significatione alligari. unde donatio ob ingratitudinē reuocatur, instar Atheniensis instituti, quo fuit in ingratos actio instituta, ut Valerius tradit. Persarum uero cum graues omnes & acerbæ pœna, tum ægeusius acerbissima fuit. nam ob unius ingratitudinem omni propinquitati fuit pereūdum, ut Marcellinus ait. Eadem gratia uenditor obligatur ad redhibitionis pœnam, si que uitia cælarerit. ut enim se scelere obstringit, qui sciat uspiam aspidem latere, & uelle imprudentem super eam assidere, cuius mors illi sit emolumento futura ni moneat ne assideat. Ita dicebat Carneades, iniquus in uedendo sis, si uitium scieris, & non declararis. hoc enim est, emptorē pati ruere, & per errorem alterū inducere.
- & ut

De negotijs
gest.

De mandato.

De procurat.
li.

De donation.

De reuocan.
do. l. si.

De emption.
& uend.

De edil. ed. et
redhibitoria.

Et, ut aiebat Antipater, errant uia non monstrare. quod Athenis
 execrationibus publicis est uindicatum: usque adeo in hominum con-
 uentionibus et commercijs bona fides exuberare debet. Per aqua quoque De loca. et
 gratia tenetur conductor. Itaque Masurius Sabinus in libro de
 furtis, condemnatum scribit furti colonum, qui fundo quem conduce-
 rat uendito, possessione eius dominum interuertisset. Cuius sen-
 tentia per quam plures iuriscōsultos fuisse Iulius, Domitiusque; te-
 stantur: quam et Iustinianus ex Masurio recensens constituit, ut
 si colonus uel inquilinus seu alius per quem ius est possidere, pos-
 sessionem nostram dereliquerit, aliuue prodiderit, nihil Domino
 prauiudicet, sed et damnum resarcire teneatur. in his enim contra-
 ctibus in quibus ad nos peruenit utilitas, non solum praestare do-
 lum tenemur, sed et culpam. Sicut in his in quibus fides est habita
 diligentiam, ita uero conuentiones omnes atque contractus hominum, l. contractus.
 officiorumque collationes ac utilitatum communicationes com-
 mittitur, atque dirigit. gratia artificissimum (ut ait Aristoteles) uita
 atque concordiae uinculum. Sed ad reliqua progrediamur. de reg. iur.

ῥαφάιτλα AD VINDICATIONEM. Cap. VII.

FINITIMAM uindicationem habet officij referendi ius:
 quod enim in beneficio gratia, uindictio nominatur in iniuria,
 ut ait Lilius. quod et illo suo aphorismate M. Cato maior si-
 gnificauit, qui malle se dicebat pro beneficio gratiam non accipere,
 quod pro iniuria poenam non luere. his enim duobus, ars uita contineri
 dicitur: quae quidem est acquirere necessaria, et quod datum est, tue-
 ri: quae etiam ῥάφαιτλα et φουάω appellata sunt. Vindictio igitur ius
 est quo nis et iniuria, et quod nocumeto est, expellitur atque pu-
 nitur. Iudiciaria sane cautio reuerendissima. qua de re tres Athe-
 nis Eumenides sanctissimo cultu fuerunt: Areopagiticae, curiae
 praesides, in qua scelera iudicarentur, ceu uindictae et expultrices

facinorū: quas ideo filias diuæ Themidis Hesiodus in Theogonia dicebat, ceu uenerāda expiandarū iniuriarū numina significans.

l. aliud. de uerbor. sign. §. 1. inst. de iniur.

Cum itaq; cuiusuis iniuriæ pœna sit uindictio, considerandū est iniuriam tripliciter dici, ut ait Iustinianus. Vnam quæ culpa seu ἔγκλημα Græce uocetur, alterā quæ cōtumelia uel ὑβρις, tertiam quæ cōtra iura publica fiat, quæ αἰουία ideo, id est nequitia nuncupetur. Idēdem pœnarum tres produntur species, ut Caluissius philosophus Platonice describit, una quæ ἔλεγχος, id est admonitio uocetur, cū pœna nōnulla emendādi gratia dāni adhibetur, ut qui deliquit euadat correctior. Altera quæ τιμωρία, id est animaduersio dicitur, cum dignitas eius in quē contumelia illata sit, tuenda uenit, ne pœna prætermissa contēptum offensi pariat, aut honorē eleuet. Tertia punitio species πειθαρχία, id est exemplum, cū in grauioribus ac publicis criminibus manifesta ad populi documentū pœna est necessaria, ut ceteri pœnæ cognitæ metu, à similibus delictis deterreantur, quæ prohiberi publicus interest. unde πειθαρχία τῶν ἄλλων Græcis usurpatū, pro spectaculo proponere, & quod Latini traducere dixerunt. ἔργα μὴ culpa siue fraus dicitur iudicio subiecta, ut dāni dati, pauperiei factæ, bonorū raptorū furti, similiumq; Incolamen enim esse ciuiū, conjunctionem leges uolūt: nam illius incōmodo suum augere incōdum, magis est contra naturam, ait quidā, quā mors, quā dolor, quā paupertas. corrūpi enim necesse est eam, quæ maxime

De pœnis. De mo. multarum.

De priuatis delict.

l. licitatio. §. quod illicite de publica.

est secūdam naturam humani generis societate. hinc illud est iurisconsultorum dictērium: iure naturæ æquum esse neminem cum alterius detrimento fieri locupletiozem. Ex quo uiguit illa XII tabularum lex: Qui alienas segetes excantassit, quæ terminum exarassit, ipsius & boues sacri sunt. Qui alienas arbores iniuria ceciderit, in singulas aris ficlos XXV luito. Si rupitas, sarcito. id est ut Ser. Sulpitius interpretatur, si damnum dede-

liure natura. de reg. iur.

De noxal. act. Arbor. fur. cesar.

ris,

ris, culpam exoluito ac præstato. Ob noxam quoque à quadrupel Ad leg. aquil.
de factam, iisdem sanctum tabulis, ut animal quod noxam cõmi-
sit, in noxam detur, aut noxæ estimatio. Quod si canis morsu no- Si quadrup.
cuisset, sanxit Solon in noxam dedi trunco pedum quatuor alli- pau. fec. di.
gatum, eleganti uidelicet commento securitatis, ut intelligamus
canes in urbe ligandos. Quare Iu. Paulus, Si quis aliquem, ait, l. 2. si quadr.
euitans ut magistratum, patronum, aut seniore, aliumue cui pau. fec.
causa sit de uia cedendi, se in proximũ hostium immiserit, ibiq;
à cane læsus sit, sane in dominum canis agi potest, si canis so-
lutus fuisset. Quanquam in agro soluendi uideantur, ut L. Val-
catium nobilem iurisperitum, qui Q. Mutium & Cassellium tue l. 2. §. fuit.
ius ciuile docuit, à Sturcone è suburbano redeuntem, cum ad- eodẽ. de orig.
uesperauisset, canis à grassatore defendisse commendatur. iur. ex Plinio.

Furtum autem ita uindicatum est duodecim tabulis: Furi si De furtis.
manifesto prehensus erit, pœna quadruplum esto. Furti conce-
pti, item oblati, pœna triplum esto. Si aderit furto, quod nec
manifestum erit, duplum luito. Si nox furtum factum sit, si in-
aliquis occisit, iure cæsus esto, si clamore sit antestatus, lucie l. 4. ad leg.
si se telo defendat. Furta quæ per lancem liciũq; concepta erũt, Aquil.
ut manifesta uindicato. cõcepta autem per lancem & liciũ di- Paragr. cõcep-
cuntur, cum præsentibus testibus in domum alienã quis rem fur- ptum de obli-
tiuam liciatus inquireret, aut comperiret: quemadmodũ enim qui gatio, quæ ex
magistratibus præministrabant, licio cincti erant, ita & is qui deli.
furtum conquireret, intrabat cum licio lancem præ oculis tenes,
propter uirginũ ac matrum familias præsentiam, ut Sexti. Pom- De ui bon.
peius author est: uel ut alij putarunt, ad publicam auctoritatem rapt.
prætendendam, Sunt ex improbiore fures rapinatores olim di-
cti, qui res alienas ui diripere ausint. in quos merito duplex est
constituta pœna furti manifesti, atque ui bonorum raptorum:
ipsi direpto optione data utrauis experiatur.

ALBANI POLIT.

SECUNDO contumelia ponitur: fitq; re aut uerbis. Verbis, cum quis alteri sit conuiliatus, aut carmen, historiám-ue in alterius iniuriam condiderit. quod ne fieri liceat XII tabula lege sanxerunt. Qui malum carmen in quouisquam iniuriam incantassit, damnas esto. quin & lege Cornelia de iniurijs, ne in quęquam declamare liceat, pœna uetitum est. habet siquidē aculeum quendam contumelia, quem pati uel prudentes difficile possunt: solentq; multi esse grauiiores. qua de re P. Scauola eū qui L. Accium poëtam in scœna nominatim læserat, capite condēnauit. Præclara uero illa Clementis lex, Qui mutum, cæcum, mancum, aut surdum, eūmue cui uitiosus incessus sit, subsannarit, improbus, infestabilisq; esto. Re contumelia fit, cum factō inferatur iniuria. ut si quis alterum uerberauit, domumue ui introierit, aut quid aliud aduersus dignitatem fiat: ut ille Chorinthius fecit, cū in Romanos prætereūtes stercus infudit. quo circa XII Tabula, sed ex tēporis inopia sanxerūt: Qui iniuriam alteri faxit, XXV asses æris legitime condemnatus esto. Si membrum rupit uis, ni cum eo pacit, talio esto. hoc autem maxime ius æquabile maioribus uisum est, quod aiunt Græci μετὰ τὸν ἰσὺν, idest eadem mensura retaliari, qua dimetiare. quod Pythagorei primum induxisse feruntur, ita monentes:

argu. l. item apud Labeonem de iniur.

De his qui detecerint uel effu.

Quod quis in alia ipse eod. ut.

Si quæ quis faciat, eadem patiatur & ipse,
Ius rectum fuerit, pariter uindictaque iusta.
quod & sensit Horatius, cum ait. — Adsit
Regula peccatis, quæ pœnas irroget æquas.

s. pœna autē de iniur.

Veruntamen cum eodem pacto rumpendum mēbrum esset Talionis lege, quo alteri ruptum esset: ut oculus pro oculo, pes pro pede rumpantur, & ita retaliandi perquā difficilis esset executio: immutata plerumq; à Prætoribus est ea pœnæ ratio, in æstimationem arbitrariam. Sed cum quæritur, quæ fuerit ea difficultas,

tas, arbitror cum S. Cæcilio causam fuisse, quod quæ fortuito uel per imprudentiam facta sint, uix ita retaliari possint: uel potius (quoniam illæ non iudicantur iniuriæ, cū casu quid uel inconsulto committitur) quia iudex inæqualius sit retaliaturus, si ferrū intempestiuus incusserit. Certa siquidem Astronomorū lex: Mēbrum ferro ne percutito, cū luna signū tenuerit, quod illi mēbro dominetur. sunt. n. hæc corpora superiorū corporū dominio subiecta. unde periculum ne pro mēbro uita tollatur, quādo illorū momentis, lunæq; per sydera progressibus singula corporis partes diuersos humectationis status habeāt, uelut M. Manilius explicuit:

Signa hæc præcipuas in toto corpore uires

E xercent. Aries caput est ante omnia princeps,

E t in Geminis æquali brachia sorte

Arbitrium est. Piscesq; pedum sibi iura reposcunt &c.

POSTREMA uindicationis est species, quam *παιξ* *δημολογία*, idest exemplarem diximus, quæ ex publicis iudicijs oriatur. Sunt autem publica iudicia, quæ ex singulis iudicijs publicis orientur: dictaq; publica, quod cuiq; ex populo exequenda concessa sint. accusatores. n. multos expedit esse, ut metu pœnarū contineatur audacia. nam utilius est imocentem accusatum absolui, ut ait Tullius, quàm innocentem causam nō dicere. unde lege Papia delatoribus præmia sunt constituta quartæ multarū. at ne temere cuiusquā nomen in reorum numerum deferrent, Vespasianus calumniosos delatores traditur flagellis in fora, ac per amphitheatrum traductos partim uenales in seruitutē redegisse, partim in insulam deportasse. Criminū igitur publicorū quedā sunt capitalia, quedā nō capitalia. Capitalia dicuntur, quæ ultimo damnant supplicio, idest morte aut exilio, aut aquæ & ignis interdictione, aliæque pœna per quam e ciuitate caput eximatur, ut Sacricommissorum crimen est. XII Tabulis iudicatum. Sa-

De public. iudic.

De popular. action.

De delator.

De interdict.

ALBANI POLIT.

*crum, sacro uel commissum qui clepserit, rapserit, parricida esto. atq;
 Perduellionis. Qui perduelles concitarit perduellue opem tu-*
ad leg. iul. pe. lerit, capite punitor. & lex Iulia peculatus, quæ à C. Cæsare
primum Consule lata est, ut qui pecuniam publicam clepisset, ca-
pitali uindicetur animaduersione. ipsaq; lesa maiestatis lex. Ma-
Ad leg. iul. iestatem porro lædunt, qui ea tollunt quibus ciuitatis amplitu-
ma. do constat. atque lex Plotia de ui publica. illaque de Parricidijs,
Qui sciens hominem morti duit, parricida esto. lexq; Annoniana
seu alimētaria, quæ de annonæ sanciret, cuiusmodi Terētia fuit,
Ad le. iul. de qua publice frumentum aestimabatur. & Acilia repetundarum,
anno. qua sancitum ut in repetundarum iudicio seuerissimorum iudiciū
Ad leg. iul. re usus haberetur: & Cornelia de falsis, quæ ideo nummaria nun-
pe. & c. cupata est. & patricidij: Qui parentem necasset, is obuolutus
De aleæ ius. culeo deuehatur in profluentem: & Pедуcea de incestu. Publicū
& aleator. quoq; iudicium lege constitutum narrat Tullius in Philippicis,
in eos qui in foro, locū publico alea ludant. quo Q. Curtius ac
Licinij Lenticula exilio damnati sunt. Cætera porro non capi-
talita dicuntur crimina, quæ aut in corpus aliqua pœna coercen-
tur, aut infamia cum damno pecuniario: quorum cum formæ sint
innumera, ut cū Marone dicam, non omnes scelerum comprehen-
De extraord. dere formas, Omnia pœnarum percurrere nomina possim. Quin
crimini. sepius euenit ut eadem scelera quibusdam in locis grauius ple-
Etantur, ut in Africa messium incēsores, ob regionis siccitatem,
l. aut facta pa quod latius incendiij sit periculum: In Mysia uitium exustores, ob
rag. si. de pe. uinearum raritatem, quæ alioquin Cereris horreum dicatur. Sed
& multoties exacerbantur supplicia pro feruoribus, ut S. Cæci-
lius dicebat. maleficiorum quoties iniuriæ multis grassantibus co-
gnobili quodam exemplo sit opus, ita pro temporum rerūq; di-
ueritate uariatur iuris ars. nam ut apud Thucydide aiunt Cho-
ryutij, necessum est semper, ut in omni arte contingit, recentissi-
ma

ma quæque pollere, atque optimū cum pacata res erunt, τὰ ἀξι-
 οῦτα νόμιμα, id est, immotas esse leges. uerū quum multiplici ali-
 cunde procella uigentur, uario quidem opus est artificio. hic autē
 est nauarchi laus. hic ingenii authoris iuris enitescit ad uarios re-
 rum atq; opportunitatū status seipsum ad artis clauū uelāque di-
 rigenda conuertere. CIVIS. Quam tu caute subtiliterque
 iuris quæ uocas σοι χεῖρα, quibusuis talis ac tesseriis agitationora fir-
 mare ac stabilire conaris? uerum qua cœpisti methedo, per reue-
 rendam Themidem prosequere.

περὶ πτλκ. AD OBSERVANTIAM. Cap. VIII.

LAVDATAM iuris ἀλλιπλκίας sat ostendimus ob exi-
 miam cōtrariorum cognitionem, quoniam iustos iniustosq; pœna
 præmioq; disparet, quibus duobus generibus oēm cōtineri Rēp.
 Solon assueuerat. Cū uero de pœnarijs legibus uisum sit, de alte-
 ro cōsequēter genere cōsideremus, quo præmijs digni efficiātur.
 Est autem obseruantia, ius quo ætate, sapientia, aliāue dignitate
 antecedentes cultu quodam & honore dignantur. Aetatis iura
 sunt, quoniam, ut Callistratus ait, semper in ciuitate Rom. maio-
 res ætate uenerationi sunt habiti, eūdemq; pœne senibus hono-
 rem quem magistratibus tribuerunt. Nam ut Iuuenalis ait,

De iure im-
 mul. semper.
 ut dignita.
 ord. seruet.

C redebant hoc grande nefas, & morte piandum,

S i iuuenis uetulo non assurrexerat: & si

B arbato cuicumque puer, licet ipse uideret

P lura domi farra, & maiores glandis acruos,

T am uenerabile erat præcedere quatuor annis.

Vt in annalibus quidē scriptum inuenio, aded cumulatam ac cir-
 cumspectum honorē senectuti iuuetus exhibuit, ut natu maiores honoribus.
 tāquā cōmunes patres essent. Idcirco iuuenes ad cœnam inuitati
 diligentissime conquirebāt, quinā conuiuio interfuturi essent, ne

De mun. &
 De priuileg.
 ueteran.

Q

Qui etate se senioris aduentum discubitu præcurrerent. Seniores proinde domum a iunioribus è cõuiuio aut è curia reducẽdi erãt. Et si post-

Sic de alb. scriben.

quã lege Metella, sobolis susceptio cõmendata fuit, quibusdã in rebus mariti, patresq; sint antelati: ad replendam namq; liberis ciuitatẽ præmijs, legibusq; salubriter excogitatis, consultũ fuit, præsertim lege Iulia, cuius septimo capite Collegæ Consuli fasces priori sumere ius fuit, qui plures haberet liberos, aut bello amisisset: si par utrique liberorum numerus, qui maritus præfer-

De honorat. uehiculis.

de uestib. olob.

Nulli licer. in

fre. marg.

prior sumit, instaurato pristino honore. Eademq; lege Iulius Cæsar lecticarum, purpuræ, ac margaritarũ usum prohibuit fæminis, quæ nec uiros haberent, & minores. essent XLV. annis. Itidẽq; inter Fœciales sacerdotes maximus fuit Pater patratus, idest, qui patrem & filium haberet, eiusq; modi homines etiam tantæ apud populum ac principes fidei & authoritatis extitere,

De priuileg.

eo qui in sac.

pal.

ut illis Principes & Imperatores ceu diligẽtib; & pudicis, filios suos moribus informãdos committerent, ut qui timore patris & filij uerecũdia teneãtur in officio, illũ cõsulere, huic prouidere

De uacat. &

excusa. mune.

fit opus. Quæ quidem à Lacedæmoniorũ rhetris uidetur elicita, quibus qui tres liberos haberet, militæ, alijsq; imunitatibus donabatur: quod & Romæ ius triũ Liberorũ collaudatum fuit, addito ut si militare mallerent, triplicem frumenti tesseram acciperẽt.

De his qui nu.

liber. excus.

Quin & genitoribus id dignitatis tãtũ delatũ. nã ob filios adoptatos arrogatõsue nõ idulgebatur, ut P. Scipio Censor retulit. In priuatis quoq; negotijs ius parẽtis dictũ fuit. nã cũ liberos forte nõ susciperẽt cõiuges, de eo q; alter alteri relinqret testamẽto, Lege Pappia fisco fuit decima soluẽda. ideo q; ple sustulisset, itegrẽ

De iure liber.

legatum aliudue relictũ iure parẽtis obtinebat. hinc Satyricus,

I uera parentis habes, propter me scriberis hæres:

Legatum omne capis.

Obseruandæ

Observandæ quoq; honorandæq; sapientiæ iura prodita sunt. nã cum honos alat artes, è Rep. est, eos propalam coli, quorum ingenij lumen quoddam præradiet. Itaq; ut Trismegistus ait, iustitiã colit, qui sapientes honorat. Præclare itaque Plato doctrinarum studiosis & professoribus qui ciuitates adeunt musas audituri, institutãq; publica didiscituri, cõmodissima iuxta tẽpla diuersoria præbenda esse cõstituit, ipsorumq; curã ut sacerdotes & aditui gererent, adeo ut si quis eos incommodo uel iniuria afficiat, sacerdotalis, sacrosanctãque sit Iurisdictio. Etenim semper nobile fuit leges iurãq; docere. C. Scipioni Nasicæ, q; maxima præstaret iuris sapiẽtia, tradit domũ in sacra uia quo facilius cõsuli posset, publico decreto datam. Cn. uero Flauium hominis libertini filium, quod de iuris actionibus ingenio sagaci cõposuisset, & in publicum edidisset honoris & præmij ergo, Senatorem, & primam tribus Aedilem Currulẽ ac Tribunum plebis creatum accepimus, pluribus etiam nobilissimis competitoribus, quorum patres Consules fuerant, præteritis atque repulsis: adeo uirtus præstaret atque præfulget, ut uerissimum sit Iuuenalis illud:

Nobilitas sola est, animum quæ uirtutibus ornat.

Quin homini externo Hermodoro Ephesiorũ exuli, sed ut Heraclytus ait, uirtutibus excellenti, quod leges quas è transmarina legislatione Decemuiri transcriberent, interpretaretur, statua publice in Comitio Romano dicata fuit, ad perpetuum uirtutis testimonium, inuitamentumque nouis hominibus ad laudem incumbendi. Itidemque causarum oratoribus & aduocatis tributa sunt legibus honoraria, qui uiuæ uocis ac doctrinæ uiribus sæpe publicis atq; priuatis in rebus lapsa erigunt, fatigatãque reparant. honoraria uero dicta sunt id genus congiaria, quod itãtus semper oratoricæ facultati redditus honor sit, ut omnium hominum primo Gorgia Leontino oratori, Empedoclis disci-

Auth. habita.

Ne filius pro

De professor.

& me.

l. 2. §. & qui-

dem. de ori. in.

Parag. postea
de orig. iu.

Parag. ex a-
ctis. co.

De aduoc. di-
uer. iud.

Qij

ALBANI POLIT.

pulo statua non inaurata, sed aurea & solida in tēplo Delphico statueretur à Græcia. Romæ uero Numerianus princeps statuã in bibliotheca publica statui sibi maluerit poni, Numeriano Oratori, quã Cæsari. Lege porro Serulia ius ciuitatis propositũ fuit præmiũ Oratori: Si quis ex fœderato populo, publico iudicio Senatorem Romanum reum peregisset. Ciues autem ipsis legibus ea de re prætextam togam, sententiãq; Prætorie ius, pro præmio consequerentur: quemadmodum T. Guttam, P. Popilium, aliosq; complureis constat affecutos. Nec uero contemnenda ceterarum doctrinarum præmia: quid enim Reip. commodius physico Milesio, qui annonæ sterilitatem longe præuiderit? quid medico memorabilius? cum pestilentiã Hippocrates diu præcognorit, discipulosq; ad remedia circũquaq; præmiserit? Num Lacedæmonijs terramotũ philosophus Anaximander prædixit, monēs ut tecta, urbemq; relinquerent, & in agro excubarent? quod ut fecerunt, urbs tota statim corruit. Itaq; Medicis à ueteribus Imperatoribus ducenta quinquaginta sestertia, ut ait Plinius, annua mercede sunt constituta: sicut Rhetoribus, teste Suetonio, annua centena. Aliarũ deniq; uirtutũ colendarũ honorandarũq; iura prodita sunt: semper enim fuit, ut ait Theognis, ἀριτῆρ & μέγα κλίος, id est summũ uirtutis decus, potissimũ propter magna in Remp. merita: sicuti statuae, triumphiq; honos exercituũ ducibus decerni solitus, si una acie quatuor hostium milia cecidissent integro suo exercitu, nouiq; quippiam Reip. acquisiissent. neq; enim amissa recepisse legibus sufficiebat. quũ uero publice cui ponebatur statua, quinq; pedes in basi quaquã uersus habebat, ubi ludis publicis qui eã meruisset, liberie eius, ac posteri statet. cũq; intra urbem sepellire XII. Tabularum lege uetitum esset, eius tamẽ qui triumphasset, sepulchrũ intra urbẽ condere licebat, ut Lippareus scriptum reliquit. Idem quoque monumenti decus Tributum ceteris,

L. Lege Cornelia de senatus. fol.

De priuileg. schol.

De profes. qui in urbe.

De stat. et imagi.

Sic ut nem. pri. titul. uel uela reg.

cæteris, qui pro *Repub.* fortiter fecissent: ut si in legatione mortui essent, ut non solum ipsi, sed & posteri sepelirentur in foro. Domorum præterea triumphalium hostia foras in uiam aperiri indultum, quo perspectior fortium uirorum esset gloria. Atqui statuas Cætorio P. Scipionis & M. Popilij decreto sancitū fuit, nullas esse sinēdas, præter eas, quæ bene de *Repub.* meritis sententia publica constitutæ essent, cæteras omnes subuertendas ac demollicndas, quo illorum qui imperium ex minimo maximum reddidissent, exemplar quisque, ut Octavius Augustus dicebat, & sequentium ætatum principes à ciuibus exigerētur. Coronarum quoque præmia XII tabulis oblata sunt, ut qui patriæ uiros primus scandens audentem irrumpere hostem occiderit, corona donetur, quæ Muralis appellatur, cuiusmodi & triumphalis erat: unde quod in eam rem aurum deputaretur, coronarium est cognominatum. quiq; ciuem seruauerit, eodemq; tēpore hostem peremerit, locūq; seruauerit, ea donatur, quæ Ciuica nuncupatur: ut tamen ciuis seruatum se fateatur, aliàs testes nihil profunt, nec crescit honor Imperatore seruato, quoniam in quocūque ciue legumlatores summum esse uoluerunt. hanc coronam adepto, ludos ineunti, assurgi etiam à Senatu moris fuit, sed edīq; ius in proximo senatui, uacatiōque munerum publicorū ipsi, patriq; & auo paterno. Qui uero se seruatum fateretur, idem conseruatori ius debuit quod parēti, de quibus uberius Masurius Sabinus in libris iuris ciuilis disseruit. Est & ius annulorum aureorum inter legum ornamenta repostum. Siquidem, ut ait L. Capito, nō plus gestare quàm unum licuit, nec cuiquam nisi ingenuo, etiā si Carthaginensibus ius fuerit illorum ornatum pro expeditionū numero, in quibus militassent, accipere. Sed huic iuri tandē est forma principatu Tyberij constituta, cum C. Sulpitius Galba famā pænis popinatum aucuparetur. Etenim, ut Tranquillus memorat.

De edifi. pri.

De auro corona.

De uaca. publi. mun.

de iure annū. aureo.

ALBANI POLIT.

De aqvest.
dignit.

De filijs offi-
cialium milita-
rium, qui in
bel.mo.

Octavius, deindeq; Tyberius seuerissimis edictis ergastulorum, cauponarumq; perfidiam coërcuerat, quod exceptos supprimerent: interdictumq; fuerat, ne quid cocti præter olera, leguminaque uenderetur in popinis, unde Galba conquestus est in Senatu, institores eius culpæ annulis defendi, cum summum equitum ornamentum annulus esset aureus. hac de causa sancitum est, ne cuius annulorum aureorum esset, nisi ingenuo ipsi, patriq; auoque paterno CCCC sestertia cēsus fuissent, legēque Iulia ius sedendi in quatuordecim ordinibus. Illud uero mirificentissimum Atheniensium fuit institutum in colenda fouendaq; uirtute, ut ut si quis oculis in bello priuatus fuisset, publice aleretur. Qui uero pro Repub. mortui essent, funere sepulchroque magnificentissimo publice in Ceramico decorarētur, ac nominatim quotannis apud populum funebri laudatione commendarentur, eorumque filij de publico alerentur, honestisque disciplinis instituerentur. Ita leges non solum uitiorum emendatrices, sed et uirtutum commendatrices esse debēt. Sed quoniam ex his in quæ ius diuidunt generibus, ueritas superest, eò deinceps transeamus.

παράυτλα AD VERITATEM. Cap. IX.

e. iudicantem.
30. quest. 5.

VENTVM est ad supremam iuris coronidem Veritatem, quam Mutiani controuersiarum ac iudiciorum, quæ ex superioribus deducantur, arbitram ac disceptatricem, ideo ceu colophonem postposuerunt. Enim uero (ut in nomothesia tradit Plato) Si post cæteras legū partes iudicia superioribus dispositionibus cōuenientia reddantur, naturalis utique iurium constituendorū ordo seruabitur. Est autem ueritas iustitiæ pars, per quam iudicio curatur, ne quid aliter, quàm cōfirmatum sit, fiat, aut factū, aut futurum sit. Siquidem hoc iudiciorū est proprium, Eleuterio teste,

ste, cuncta plena disquisitione rimari, quousque ad ueritatē perueniatur. unde nuda inter cas quas tradūt iudicij comites, uelut luculenta indagatrix, iudicatrixque describitur à Poëta:

- Iustitiæ soror

Incorrupta fides, nudaque ueritas

Quando ullum inueniet parem?

Iudicialis igitur ueritatis uia, alia ordinaria, alia extraordinaria statuitur. Ordinaria sunt iudicia, quibus omnis legitima series obseruatur. ut est citatio, dilatio, actio atque similia, quæ legibus præstituuntur. Prætor urbanus, ait lex, duos lictores apud se habeto, isq; ad supremum solis occasum ius inter ciues dicit. De iudicijs.
 Cum in ius uoceris, ito. In comitio aut foro ante meridiē causam De ius uo-
 conijcito. Cū perorant, præsentibus ambo sunt. Rem ubi pāgunt, De in ius uo-
can.
 oratione pangant. Si quis calumniatur, moretur, & frustretur, De calūniat.
 decumam litis mulctato. pœna enim sancitum est, si litē malitiose protelaret, aut fallaciter moneret. Ideo lege Acilia eo ipso die quo patroni causarum perorassent, sentētia ferenda fuit: adeoq; litium breuitas legislatoribus studio fuit, ut tres tātum ad perorandum horæ Pompeia lege darentur. De ordine iu-
dicio.
 Quanquam ob testiū, tabularumq; cognitionē comperendinatio lege à C. Glaucia lata fuerit indulta, id est iudicij in diem tertium post perorationem dilatio. Verum is ordo tandem iudicij mutatus est: ut Iulius Paulus scribit, ferēque à Claudij Neronis imperio præstans, l.ordo. de pu.
iudic.
 la facultas orādi euanuit, qui primus eo maxime more in iurisdictione traditur usus, ut postulantibus nisi sequenti die ac per libellos responderet: eumque quā plurimū in cognoscendo morem tenuerit, ut continuis ueterum oratorum actionibus omisissis, De libelli ob-
 singulatim quæque per uices ageret. Quamobrem cum tot procrastinationibus ubiq; litium series antiquis iurisdictionis intercapedine manentibus, nouisq; quotidie temporum tumultu suc-

ALBANI POLIT.

- cedentibus magnopere creuisset, ut Tranquillus narrat, Vespasianus sorte delegit, per quos iudicia, quibus peragendis uix litigatorum ætas suffectura uidebatur, extra ordinem breuiter expeditur: uetuitq; pluribus de eadem re legibus agi. Ita dicta*
- De extraord. cognitio. l. 4.** *extraordinaria iudicia, quæ summam extra ambagiosâ dilationum, formularumq; solennitatem fiant. Sed cum omne iudiciû secundum allegata & probata fieri debeat, probationes quas & uerificationes dicunt, alias ἀπίχως, alias ἀπίχως esse sciendû est.*
- De probatio.** *Απίχτοι, id est inartificiales dicuntur, quæ citra aliud causidicorum, aut iudicum artificium à litigatoribus cum causa deferri solent: quibus planum id de quo lis agitur, faciant. itaq; solennes probationes ueteribus iurisperitis, ut ait Gellius, dictæ sunt, ut iusiurandum, tabulæ, testes, res iudicatæ, tormenta, rumores.*
- De iurciuran.** *Iusiurandi probatio maximum expepiendarum litiû est remedium. ait porro lex, Si negat, sacramento quærito. Periurij pœna diuina exitium, humana dedecus esto. Sanctissimam nempe grauissimaq; pœna commendatam fidei iurandæ religionem, etiam inter ethnicos fuisse author est S. Cecilius: quoniam hoc commune inopiæ temporariæ subsidium sublatû iri præuiderent, si perfidijs impune ludificari liceret. Quapropter & Artaxerces Persarum imperator perfido linguam tribus perfodi clauis edixit: & L. Septimius Cæsar periurum fustibus cædi sanxit, eiq; superindici, πρωτωνος uè ουρις, id est ne temere iurato. Probatur quoque ueri fides tabulis, quæ & instrumenta dicuntur: quod ijs iudicium ut plurimum instruat, si nõ minus, multis signis aut testibus, quàm iure oporteat, obsignata sint. Instrumentorû autem alia publica, alia priuata sunt: ueluti Tullius philippica secunda, In publicis, inquit, actis nihil est lege grauius, in priuatis testamento. uerum iam testamentorum, uenditionum, cæterarumq; rerum priuatarû instrumenta publica inoleuit dici: quod his cõ-*
- ficiundis*

ficiendis tabellionum publicorum auctoritatem fere interponamus. usum autem tabellionum primus M. Antonius instituit, quo iustius ac consultius hominum negotia peragantur, priuatæque modo nuncupantur, quæ à priuatis tantum conficiantur: ut accepti, expensiq; tabulæ, aut nomina, syngraphæ, quibus sane minus res uerificatur, q̄ publicis: quoniã e syngrapha ius dici, lex quoq; Gabinia uetuerit. Testimoniorum itidem usus frequenter uerificus est, legibusque diffinitus, ut ait Charisius. nempe ad numerum usque testium decem. ait enim prætor: Quãti ea res erit, tantæ pecuniæ iudicium recuperatorium dabo, testibusque duntaxat decem publice denunciandi potestatem faciam. Est autem testium fides, ut iurisconsultus monet, cautim examinanda, ut quid fictum, quid tempore allatum, quid spe, metuue deprauatum, quid odio uel amore ductum: ex ore, uultu, uoce, frontequæ iudex circumspectat. Rerum pariter iudicatarum uis plerunque fidem ueri facit, cum similibus in causis præiudicia reperiuntur, tum uero plurimum habent momēti, cum de eadem causa, uel inter easdem partes, aut apud eosdem iudices fuerit pronūciatum. nam diuersorum iudiciorum diuersæ multa comperiuntur sententiæ: ut si queratur an illatam à magistratu uim repellere liceat. C. Marius Arnucium absoluit, quod Tribunū uim sibi inferentem interemisset. C. Nero Philodanum condemnauit, quod Cornelium Prætoris licetorem uim sibi afferentem occidisset. Cum uero diuersæ fuerint causæ, nihil agit exemplum, litem quod lite resoluit. Tormentorū quæstionibus etiam ueritatē erui, doloreq; fatigari homines, ut quicquid sciant, fateantur, institutū est. Sed cum periculosa hæc sit, ait Vlpianus, inuestigatio, ueritatēque sapiusculè fallat, nō cuius confessioni fides habenda. quidã enim tanta sunt impatiētia, ut quidq; fingere ac mentiri malint, q̄ crucibilem equulei punctum sentire, ut M. Agrij argētarij seruus

De tabellion.
 De tabularijs
 scribis &c.

De testib. l. i.
 §. i.

De re iudic.

No. in. l. uim.
 de iust. & iu.

Quib. res iudic.
 non nos.

De quæst.

l. §. impubes.
 de senat. conf.
 Syllan.

R

Alexandri Fannij seruum occidisse, tortus constanter assenerauit, ita supplicio affectus est: paruo deinde tempore Alexander domum reuersus est. Alios tanta uideas duritia, ut ab eis nullo possit angore ueritas extorqueri: quemadmodum ut uiros sileam, Læna mulier Atheniensis Aristonis familiarissima, linguam mordicus amputatam in faciem tortoris scruentis expuere, mortemque in tormentis perpeti maluit, quam conscios cōiurationis indicare. Rumoribus famaque probatio nūquam præstat, ut Saluius ac Domitius inquirunt, cum publicus ciuitatis consensus euidenti iudicio quid cōfirmat, ut Barbarium Philippum probabile sit ingenuum esse, quem præturam gerere uulgatum sit: & manifestarium Cn. Sergium ætatis esse legitimæ, quem publicorum uel etigalium redemptorem esse notorium sit. at si qui susurris scurrarum aut maleuolorum rumusculi dissipentur, omni prorsus fide carent. quapropter Fabius ultimum esse famæ locum monet, ubi ueritatis fit dimicatio. Est enim fama, ut Maro testatur, tam si De præsump. Et præuque tenax, quam nuncia ueri. ΕΥΡΥΤΗ, id est artificiales probationes & uerificationes sunt, quæ præsumptiones & argumenta uocantur, cum rebus ad fidem faciendam appositis, ueritas est inuestiganda: solennium enim probationum facultate sublata, iudex penitius de ueritate cognoscere debet, ut legislator Antoninus ait, quæ argumentis etiam inuestigetur. Quapropter Q. Labeo non abs re legali πειράζει libros, id est uerisimilium, eorumque annotationes Iulius Paulus composuit. Iudex enim bonus esse nemo potest, ut ait Tullius, qui suspitione certa ad ueritatem eruendam non moueatur. ideoque iustitiæ, in dicioꝝumque perspicacitatem, Aegyptiorum hieroglyphica per oculus denotarunt, quod ille uersus significet:

ΕΣΤΙ ΔΙΑΣ ΟΦΘΑΛΜΟΣ ΟΣ ΤΑΙ ΠΑΝΤΙ ΟΡΑ.

Oculus est iustitiæ qui ubique prospicit.

videtur igitur seu uerisimiliū, septē à Tryphonio describuntur l. aut facta. de poen.
 elemēta, persona, causa, locus, tēpus, qualitas, quātitas. et euetus.

A personis uerisimilitudo sumitur, consideratis cuiusq; moribus corporis ac fortuna habitu. Si mater est, filiū cupit incolumē. ita puerū inter matres Salomō diiudicauit. Si pater familias idustrius, incredibile soluisse in debitū: si deses, rudis, miles, minor, uerisimilius. ideo qui cepit, debitū fuisse probare debet. A causis uerisimile colligitur, ab ira, inimicitys, metu, cupiditate, similibusq; c. afferte. de presumpt.

nemo enim sine causa, sine spe, sine emolumento ad maleficiū conatur accedere. unde illud l. cū de indebl. to. de proba. *Castianū*, cui bono fuerit. A loco, ueri quaedā imago suscipitur, ex omni uatura loci, ut à lōginquo uel propinquo, celebri uel solitario, ad negotiū administrandum opportuno uel nō apto. An sit uerisimile c. quosdam. de presump. *Nauianos* ab urbe *Rom.* ad *Sebusianos* in *Galliā* biduo iuisse, ut *Quintiū* *Prætoris* auctoritate deiecerint possessione, cū septingenta milia intersint?

A tēpore uerisimilitudinis argumentū sumitur considerata tēporis cōmoditate, idoneisq; momentis, ut luce uel tenebris, bello uel pace. Hinc *P. Clodius Lanuino* dictatori insidiatus arguitur, q̄ expeditus noctu obseruata lanuina festiuitate uia obfessisset. c. mādata. c. illud. eo.

A qualitate probabilis suspicio ducēda, cum quale sit factū disquiritur, ut *C. Seius* lāguēs, à seruo suo potionē cepit: cū partē bibisset, questus est uenēnū sibi datū: seruus quod reliquū erat hausit. hero defuncto reus fit, inspiciēdū morbo perierit, an ueneno: fueritne uis aut diuturnitas morbi, macies, pallor, an cruditas, uel casus repētus, tumor, pedor, cutisq; limda. l. Caius Seius. ad Sylleian.

A quātitate ueritatis cōuenimus, ut plures q̄ parationes uerisimile sit aggressores fuisse, pauciores uero defesores: neq; enim *Hercules*, ueteri patēmia, cōtra duos. Ab euetu, uerisimilitudo sit iprudentiæ q̄ cōsiliij. De presump. c. literis.

Cōsiliij suspitio queritur ex his que clam palāmue persuasione ante uel post negotiū facta sunt: nō ope cōsiliouē tuo furtū factū §. interdum. de furt.

sit, qui ferramenta, scalasue commodasti, quibus frangenda fo-
 l. 2. si quis cau res aut scandenda fenestra: si inuenta domi munera, codicilli, tre
 tion. l. fere. de pidatio. Imprudentia casus praesumitur necessitate, fortuna,
 reg. iur. & permotione. Necessitate, ut A. Albinus circumuentus, cum fugere
 non posset, impedimentis relictis, exercitum sub hasta eduxit: reus,
 litem m. la. necessitatem allegat. Fortuna, cum tonsor a lusoribus iniecta in
 ad leg. A. quil. manum pila, cuidam gulam praecidit. quum Tydeus fera uenando,
 fratrem confodit. Permotione, quum Aelius Priscus, qui insa-
 nus erat, matrem occidit. Si Theon Tithoreus somnias quem uer-
 berauit, qui dormiens deambulet. Cum uxor iracundiae calore
 l. diuus. de of- discesserit, moxque reuersa contēdat non esse diuortium. Quibus
 fic. praesid. coniecturis & argumentis ueritatem undique conquirere ac de-
 l. quicquid. de promere, sapientis & ingeniosi iudicis est: ut enim bonus est me-
 reg. iur. dicus qui plures tractarit aegrotos, ait Plato, ita bonus iudex qui
 plures uersarit animos. non enim magna laus est iudicis secun-
 dum testes ac tabulas iudicare, uerum quae signis, quae credibili-
 bus rebus, argumentis ac praesumptionibus cognosci possint sub-
 odorari, circumspicere, perscrutari, in apricum proferre: hoc opus,
 hoc decus est. His sex generibus, quasi iuris fontibus omnē le-
 gum syluam subiectam, circuncisamque Mutiani reliquerunt.
 Hinc Q. Mutium magistrum imitando, Cicero Sexto ad At-
 ticum libro breuem *διόριστον* iuris edicendi se proposuisse testa-
 tur. Q. Scauolam equidem dicere solitum ferunt; nullius artis
 faciliorem sibi uideri cognitionem, quam iuris, & si plerisque, di-
 uersum uideatur: quonia qui huic praefuerunt doctrinae, quo plura
 & difficiliora scire uiderentur, id quod positum & in uno genere
 breuique descriptione, in infinita minutatim dispartiatur: quo quid
 publicae disciplinae pernitiosius? quid ad miseram *ἰσχυρὰ*, id
 est tardidiscentiā pronius? Arcefilā Pytaneum philosophum uere
 dicere solitum ferunt: quemadmodum ubi quae multa pharmaca, multi-
 que sunt

Opſymathia
 unde.

sunt medici, ibi quã plures uersari morbos, quòd pharmacorũ fiducia nemo pertimescat intemperatiã: ita ubi quã pluria iura, legesque discantur, ibi teterrimam iniustitiam grassari: quòd tot cautionum, conditionum, laqueorumq; mœandris fraudulentiora nutriantur ingenia. hæc igitur sat multa.

De δικαιολογία siue legalium quæstionum
constitutione. Cap. X.

CIVIS.

EGO VERO Palatine, quid artis de tanta consultorum
causidicorumq; dissertatione, tamq; multi iuga legalium quæstio-
num opinatione statueres, expectabam. quid. n. alea iudiciorum
incertius? quid hoc scholarum puluere pcturbatius? quid ἀπχι-
κώτορος? testatur hoc in Pythicis Pindarus, cum ait, In mari na-
ues fortuna reguntur, ac terra bella uehementia, καὶ γοργὶ Βαδα-
φίραι, idest fora consultatoria. Ipsum quidem Q. Scæuolam quẽ
tu tãquã oraculum Pythicum prædicas, cum apud Centumuiros
pro Coponio causam ageret, etsi multorum iurisconsultorum au-
thoritate fretum, non obtinuisse, compertum est: quinetiam de
multis illius scriptorum capitibus reprehensis, Seruius Sulpitius l. qui penum
librum posteritati reliquit, ut Gellius, Vlpianúsque retulerunt. de pen. leg.
quẽadmodum et tuus ille κερυφαῖος Iulius Paulus ingenue fate-
tur, se cum apud Iudicem fideicommissarium pro muliere quadã l. quæ situm pa
diceret, causa cecidisse. atque tuus Phœnix Domitius in pluribus ragr. cum uir.
quæstionibus, tum in illa, num Ausidius, aliúsue cæcus officio iu- de lega. 3.
dicãdi fungi possit: à qua, quod aiunt, hæsitauit. ut P. Scæuolam, l. 1. parag. ca-
M. Manilium, Brutum, Trebatium, aliósque mittamus innume- sum de postu-
ros, quos antiquitas huius professiõis principes appellauit: quo- lan.
rum sententias passim inter se pugnantes legere licet. quòd illa

R. iij

ALBANI POLIT.

apud Comicum aduocatorum consultatio plane risit:

Quod te (ait unus) absente hic filius

È git, restitui in integrũ æquum est & bonũ. Tum alter,
Mibi non uidetur, quod sit factum legibus,

Rescindi posse. Quid tertius?

Ego amplius deliberandum censeo, Res magna est.

O pudendam inertiam, ne dicam ignauiam. Nec mirum si Demipho dicat, incertior sum multo quàm dudum, quum igitur omnia quæ à iurisconsultis tractentur, dubia, cæca, incertaque sint, ars uero nisi quæ cognitis & nunquam fallentibus rebus contineatur nulla sit, hic uide ne *ελοπηγίμα* tuum desinat.

AVLICVS. Atqui memento candide ciuis, te cum non recte aliquid eos statuere qui consulantur dicis, de hominibus imperitis, non de ipsa iuris arte detrabere. Quum enim legibus *Parag. his legibus latis naturaliter euenire soleat, quod & Sex Pomponius admo-*
gibus latis. de *orig. iu.* *nuit, ut illarum interpretatio desyderet prudentum authoritatem, necessariamque fori disputationem, quam Rutilius ac Fabius Græci que omnes *δικαιοδοσται* uocarunt, hanc nos quidem artem in iure putamus esse, non illam quidem extrinsecam, quæ in nudo institutorum textu artificiose tradendo digerendoque consistat: quam *μαθησι* Græci dicunt, quam supra satis attigisse uidemur. sed alteram quandam quam intrinsecam Varro uocat, quæ ex proposita legum & institutorum dispositione disquisitionem quandam practicam & explicatricem questiunculis accitis, exemplis ac rationibus demonstrat, quæque forum, scholâsque uehementer exerceat, quam *ἄσκησι* Græci dicunt. Cuius equidem artis finem asserat esse Tullius iustæ ciuium in causis æqualitatis conseruationem. Ab ipsa igitur *δικαιολογία* ueteres *Statum iuridicialis.* *Statum δικαιολογικόν, idest iuridicalem posuerunt. in quo quid iuris ex lege ciuili, more & æquitate sit, à iurisconsultis con-*
*lyderetur.**

fyderetur. at dubitas artem esse, quia sit aliquando contra iudicatum quàm iurisconsulti interpretentur. primum hic quero recte an perperam? Si recte, id plane ius fuit, quod iudicatum est: sin aliter, non dubium est iudices potius esse uituperandos: sin de iure uario iudicatum est, non potius contra consultricem istam iuris artem statuunt, quàm eorum confirmant authoritatem, qui eam in partem senferant: non autem omnes per omnia, sed certi per certa, uel meliores, uel deteriores, ut etiam Iustianus testis est, inueniuntur. Atque adeò alium fortassis ipso Scauola confitemur alia in re exercitatioem, quem accepimus perlubenter consultores suos cum de iure prædicatorio consulere retur, ad A. Cascellium & P. Furium condiscipulos suos reijcere solitum, quos in ea iuris parte assidue uersatos, usuque artem uincere sciebat. quemadmodum sapientissimi cuiusque artis professores faciunt, à quibus & propria studia uerecunde, & aliena callidè æstimantur. quam fidem & in suo cuiq; deferendo ingenuitatem, ut inam omnes iurisconsulti, iudicésque præstarent. decori munerisq; sui meminissent: què admodum L. Cincius Halymetus Senator clarissimus libris illis suis de officio iurisconsulti tantopere commendauit, idque obseruarent Horatianum,

l. 5. cumque hæc materia de uete. in.

L. Cincium de officio iurisconsulti.

Quod sit conscripti, quod iudicis officium, & quæ Partes. Quod enim ijs uitio uertis, maximam duco gloriam: ut nonnunquàm amplius deliberandū pronunciet. quid enim est consiliū quàm matura deliberatio? Equidè uereor quod Plinius queritur ut dignitates dū indagare uera piget, ignoratiæ pudore metiri nō pigeat. haud alio fidei proniore lapsu, q̄ ubi falsæ rei grauis author existit, & iudicio genus iniuriæ cõfirmatur. Verū ad diceologiã redeamus. Huius igitur statū nō iurisconsulti modo, sed etiã nobilis Platonicus Hermagoras & Possidonius stoicus, alijq; permul-
ti philosophi i duas diuinxere questiones, unã facti, alterã iuris.

Questio iuris aut facti.

ALBANI POLIT.

Quaestio facti uocatur, in qua de ipso negotio factóq; extra scripti perplexitatem quaeritur, sed an sit, & quale sit, ipsius naturae cōtemplatione constat. Itaque ad Oratores ea quaestiuunculae sunt ut potissimum referendae, qui coniecturis, qualitatibus, finitionibusque factum uel non factum suadeant. unde Gallus Aquilius cum ad eum tale quid referebatur, ut de facto quaereretur, ad Ciceronem inquebat: nihil hæc ad ius. quod quidem & nostri legū authores illis facile concessere. Iuris autem quaestionem *ἐπιμαρομυξὸν* appellarūt, quæ ex uerbis, alijsue rebus quæ scripto peraguntur, profiscatur. Omnis uero lex quaestionem ac litem habet, aut propter se ipsam, aut propter alteram. Propter seipsam, quum ex mente, uerbisque dissidium oriri, uel quid ambiguum fieri uidetur propter alteram, cum ex legibus contrarijs, uel collectiua legis similis ratiocinatione nascitur controuersia. Itaque legalium quaestionum status quatuor habentur, quibus explicatis, uel ad unguem perfectam teneas iuris artem, magis magnam sane atque uberem, quàm difficilem & obscuram.

l. eum quem de iudic.

De statu legali *ἐπιμαρομυξὸν* διανομίας. Cap. XI.

QVAESTIONES ex eadem lege scripturae nascuntur duae, una quæ à Domitio *ἐπιμαρομυξὸν* διανομίας nominatur, idest dicti & uoluntatis. altera uero ambiguitatis. Statum dicti & uoluntatis litigiosum instituemus, quoties ex uerbis & mente legis pacti testamenti aut alterius scripti nascitur controuersia. est autem dictum, ut ipse Domitius diffinit, quod uerbo tenus pronunciatum est, nudóq; sermone fungitur. dianœa uero mentis est ac uoluntatis intentio ex dicti causis inferenda. Omnem huius status rationem facilius consequetur, qui intuitus fuerit quæ sit lex quæ litem faciat, idest qua consultatio iudiciumq; sit constitutū. est enim lege ius, quod in eo scripto quod populo expositum est, ut

l. fraus de legib.

l. sciendum de Aedil. ed.

ut obseruet continetur. *ἔτι δὲ* igitur duplex consideratur, obscurū aut manifestum. ex obscuro disceptatio accidit, cum in lege uel alia uoce scriptōe inest obscuritas aliqua in qua uterque litigantium interpretationem suam confirmat, aut aduersarij subuertit.

Ita si de interpretatione legis quæritur, primo, ut Paulus Iulius ait, inspiciendum est quo iure ciuitas retro in eisdem casibus usa sit. Est enim, ut Sulpitius Apollinaris dicebat, Consuetudo cum omnium domina rerum, tum maxime uerborum: cum non propria tantum dictionum significationes usu longiore mutantur, sed legum iussa tacito consensu etiam obliterentur. Atinia lex ait: Quod subreptū erit, eius rei aeterna auctoritas esto.

M. Manilius Brutusque dubitarunt, quæsieruntque num in antea facta furta nedum post facta lex referatur, quoniam hoc uerbum erit non solum futurum, sed etiam præteritum tempus significat. Attamen quoniam in lege Voconia testamentaria in Cornelia de Falsis, in Fuffijs, ac Furijs, cæterisque legibus, ita ciuitas usa fuerat, ut ius tantum statueretur, quo post eas populus uteretur: nec in iudicium ante facta uocarentur, Scauola, Trebatiusque sensere: subreptum erit ad futura tantum referri. Ita que opera pretium erit quod Satyricus monet.

Vt monitus caueas ne forte negoti

Incutiat tibi quid sanctarum inscitia legum.

Nimirum cum in istiusmodi obscuritatibus consuetudo ciuili, usus, ceu optima legū interpretis sit attendenda, omnem ciuitatis morē, publicamq; disciplinā familiariter nosse oportet, si quis legum scientiā profiteri cupiat. Itaq; si de lege illa Pisana, e nomothesia Platonis recepta quæritur. Nuptijs conuiuæ præter X. ne sunt. cū pater & filius uxore eodē die ducerent, & XX. conuiuas adhibuerunt, tamesi utrumlibet defendi possit, & duas esse nuptias & unum fuisse cōuiuium. quoniā tamē in XII. Tabu-

l. Si de interpretatione de leg.

l. uerbum erit de uerb. sig.

no. l. 2. de priuat. delict.

ALBANI POLIT.

*l. si ita uulne-
ritus para. fi.
l. l. Aquil.* *lis lex, Furi manifesto, pœna quadruplum esto. sic accipi consue-
uit, duobus trabem surripientibus, quam singuli tollere non pote-
rant, cum ab utroq; trabes quatuor petuntur, illi binas offerunt,
ut singuli teneantur in solidum, innumerabilibusque legum alia-
rum exemplis ista recepta sit interpretatio, sequenda uenit con-*

ita utimur.

*suetudo. unde iurisconsultorum illa phrasis inualuit: ita utimur.
Eademque ratione, Si testamento supellex legetur, ac quid ue-
niat supellectilis appellatione quaeratur, Seruius quidem Sul-
pitius ab etymologia illud interpretatur contineri, quæ quon-
dam sub pellibus utenda locari solerent. itaque & si testator ea
de quibus non dubitetur, quin alio sint in genere, ut puta escariũ
aureum supellectili suæ solitus sit adscribere, non ideo supel-*

*l. Labeo de su-
pell. leg.*

*lectilis appellatione contineri: non enim ex opinionibus singulo-
rum, sed ex communi usu & ciuitatis consuetudine uoces intel-
ligendas esse. Quin ipsius gentis ac populi consuetudinem ita
spectandam monent, ut alimentis legatis si in regione ubi aqua
ueneat, ut Aegypto imbrium ac fontium experti, ubi necessum est
Nili flueta in specubus domi subsidere, adeo limosa sunt ac turbi-
da, ut multos morbos efficiant, ni paulatim temporis spacio li-
quescant, ibi equidem aqua soluenda erit ex usu loci ac regionis:*

*l. mala parag.
fi. de alim. &
cib.*

Quæ penes arbitrium & ius & norma loquendi, ut Flaccus ait.

*l. cum de latio
nis. de fun. in-
struc.*

*l. i. parag. si is
de exercito.*

SECUNDO, dictum legis obscurum si ex communi con-
suetudine percipi nequeat, propria uerborum significatione decla-
rabitur: cui in dubio seruiendum est, ut ait Ulpianus. ideo enim
inuenta fuere nomina, ut demonstrent dicentis uoluntatem, ut ait
Tubero, quod uero certius uoluntatis suæ testimoniũ relinquere
quis potuit, quam quod ipse magna cura atq; diligentia scripsit
aut pronũciauit. Est autem uerborum significatio perspicua dif-
finitione, quæ nihil est aliud quã oratio perfecte per resolutionẽ
enunciata: Ista igitur ratione cognoscemus quid Cretio, quid bo-

notum

norum possessio, quid mancipatio, quid stipulatio, fideiussio, cæte
 neq; difficiliore ad ius pertinentes significationes. Aptanda er
 go erit, ut monet Iurisconsultus, congrua singulis uerbis inter-
 pretatio, quæ Græcis $\pi\lambda\alpha\iota\sigma\tau\alpha$ appellatur. Censoria Lex ait,
 Pro seruis quos usu suo quis domum ducat, portorium ne dato.
 dubitatum est quid sit domum ducere, num etiam in plures pro-
 uincias in quibus domicilium habeat, an ubi sit assiduus, maio-
 rémque facultatum partem habeat, & in censum referatur:
 tum quid suo usu, num etiam qui ad agrum colendum, an qui
 ad eius corpus tantum tuendum sint destinati, dein, quid por-
 torium. nam uicesima, ut mercium, cum homines appellatione
 mercium non contineantur. Ita diffiniendo cuiusque dicti signi-
 ficatio proprietâsque colligetur. Et ita Prætoris explicatur edi-
 ctum. Qui fraudationis causa latitarit, cui hæres non exta-
 bit, si uiri boni arbitrati non defendatur, eius bona possideri,
 uendiq; iubebo. quæsitum & controuersum coram Gallo Aqi-
 lio quid sit latitare, num turpis occultatio sui, ut Tullius pro
 Quintio interpretatur: quid fraudationis causa, num ludifican-
 dorum creditorum causa: quid defendi, num iudicium accipere
 per se uel per alium, sed cū satisfactione. itaque cum de dicti ob-
 scuritate controuertetur, non aliter à ui, proprietatêque uerbo-
 rum recedendum est, quàm si res sensusq; repugnent. Tametsi
 cum uerba secundum propriam significationem accipi non pos-
 sunt, metaphoricis interpretanda erunt. Sicut in XII. Ta-
 bulis, pedem struit, pro fugit, interpretatur Seruius Sulpitius.
 & plerumque confuse, quòdque $\kappa\alpha\tau\alpha\chi\epsilon\iota\sigma\mu\acute{o}\varsigma$ dicunt uoces intel-
 liguntur, ut in iure Prædicatorio uia & iter diuersa sunt. nam iter
 est ius eundi hominis non agendi iumentum. uia autem est ius
 eundi & agendi iumentum. Si tamen uia tam angustî loci con-
 cessa sit facta demonstratione, ut iumentum duci non possit,

litem ueniunt
 parag. præter
 de petito. hæ.

l. in lege de
 uerb. sign.

l. fulcinus pa-
 rag. quid sit
 latitare. quib.
 cau. in pos. ea.

l. recte defendi
 de iudic.

l. nõ aliter de
 legat. 3.

l. si tam angu-
 sti de seruit.

improprie & per ἀπάχρητον intelligendum est seruitutem itineris constitutā magis quā uia. Itidemq; domum tibi uēdo, ut aliam reficias: hic quidem nulla est uenditio, quia non pretiū numeratū intercedit. uerum quo actus ualeat, potius quā pereat, uenditio istaec in actionem quod interest, conuertitur: sicque per

l. Plautius de
auro & arg.

ἀκυρολογίας uerba transferūtur, salua tamen ratione recti sermonis. Sic si tibi pecuniam dono, ut eam mihi mutues: proprie nec est mutuum, nec donatio. non donatio, quia non ita datur ut omnino

l. si tibi de re
cred.

penes accipientem maneat: non mutuum, quia exoluendi causa magis q̄ alterius obligādi. sed hæc ob uerborū subtilitatē. æquius tamē est utrumq; cōsistere: nō enim ex uerbis res, sed ex rebus inquirenda sunt uerba, ut dicebat Myson unus ex septē sophis. neq; uerborū causa res gerūtur, sed ob res ipsas uerba fiunt. unde Tullius apud recuperatores nō ex uerbis ius pēdere, sed uerba cōsilijs & uoluntatibus hominū seruire debere trahit, ut mētis fenestras potius aperiat q̄ referent.

l. in obscuris
de reg. iu.

Postremo ἴδιον, obscurū, si nec ex cōmuni usu, nec finitione, nec metaphora queat explicari: uerisimilium adhibēda est ratio, cū ex præcedētibus ac sequētibus, tū ex ipso materiei scopo, ut XII Tabulæ sanciant: Ne lessum funeris

§. deinde de
orig. iur.

ergō habeto. hoc S. Aelius Catus & L. Acilius qui primus à populo sapiēs ob egregiā iuris intelligētiam est appellatus, se nō intelligere p̄fessi sunt, sed suspicari aliquod esse uestimēti lugubris genus. at C. Lælius fictitiū nomē eiulationē lugubrē esse putauit: inter tā uaria quid aliud quā uerisimilium seligēdū. Quū autē de lamētis minuēdis lex ante dixisset: Ne genas carpito. q̄ est ipa tiēter dolētis, & sese discutiātis, magis de eiulatione, q̄ de ueste dictum uidetur: quoniā id Solonis legibus illis XII. Tabularū tanq̄ matricibus uetitū erat, ut refert Plutarchus, ne lamētatiōes

l. Quintus Mu
tius de reg. iu.

se cedētū, & quæ luctū prouocarēt, eiulationes in alieno funere essent. at si scripta intelligi nō possint, perinde sunt ac si scripta

non

nō essent. EX MANIFESTO dicto iuris disceptatio nascitur, quū manifestū quidē p̄tor est: uerū ex quodā uoluntatis discursu apparet aliud quod legis cōstitutor uoluerit. Quocirca nunquam tantū uerborū interpretatio ualere debet, ait legislator, ut potior sensu existat: alioquin dicebat Scaeuola, captiosum populo esset interpretatio ne disertorum scripta dictāue simplicia peruertere. Tribus itaq; modis uoluntas contra scriptum, dictūue discernitur. Primo cum ex ipso patet id dictum, ita semper & absolute seruari non posse, ut in senatuscōsulto Syllanianō. Serui qui sub eodem tecto ni domino periclitanti auxiliētur, torquentur. quid si cæcus, infans, surdus, ualetudinarius, aliāsue prohibitus? num sanctio perpetua sit? quid si duos dominos habens aggressuram patiētes, & uni cum ferret opem, omnibus simul non potuerit? num excusetur, quem M. Cato non libertate solū, sed omnibus præmijs dignissimū prædicauit, qui domini caput defenderit? quod enim præmium satis dignum tam fideli seruo, propter quem uiuas? Sic perperam ephori laconicam legē interpretati sunt, quæ ueteraret inire prælium ante plenilunium. cum in Marathonem irruerunt Persæ, atq; Pharisei sabbathariam legem obsessis à Pompeio Hierosolymis supersticiosius obseruarunt, cum potius armis patria esset protegēda, quàm cunctandū atque torpendum: nimirum leges ad utilitatem publicam restringendæ ueniunt. est enim legum mens Reipub. σωτήριον, id est compositio & conseruatio. Quocirca Lysia dictum considerandum est, unanimum esse debere iudicem & legislatorem, ut quo animo, qua de causa, quo consilio legum sanctor præscripserit, eo iudex interpretetur ac constituat. Secundo, quæstio iuris ex manifesto dirimitur, æquitatis coniectu. est autem æquitas iuris quædam moderatio, cum uerba præfractiora, aut generaliora sunt, q̄ ut absolute in omnibus ualere debeāt. ut

l. 1. & 3. de lib. præter. uel exh.

l. 1. §. fi. l. 3. §. 1. de senat. cōs. Syllan.

quib. ex caus. ser. p. præm. lib.

l. 2. de legib.

in omnibus. de reg. iur.

ALBANI POLIT.

in lege Censoria. Agri deorum immortalium immunes sunt. Agitata fuit in Bœotia quæstio, cum publicani præfractius interpretarentur, immortales censendos nullos esse, qui aliquando mortales fuissent: ne Hercules aliorumque diuorum qui homines fuissent, lucos, agrosque relinquerent immunes. Sed non oportere ius calumniari conclamant iurisperiti, neque uerba eius captare, sed qua mente quid dicatur animaduertere. Sic Thebeses cum centum & XXX dierum inducias cum Thebanis pacti essent, noctisque popularentur agros, quod inducias dierum esse non noctium uersutius interpretaretur, manifeste iniusti fuere. & in lege, Agnatione, Posthumi præteriti testamentum ruptum esto. quid natus ac mortuus est uiuo testatore? scrupulosa quidem iuris subtilitate rupta sunt tabulae: at benigniore quodam æquitatis uoto, rationisque dulcore testamentum recoualescit, quasi illo pro non nato habitato. Itaque summum ius, quod Aristoteles ἀκεκοδικαίον. i. emunctius, & ad uiuum pressius nominat, summa dicitur iniuria: atque ut L. Moderatus dicebat, summa crux. quapropter Menander ait:

καλὸν οἱ νόμοι σφοδραῖσι, ὅσ' ὀρεῖ τὰς νόμους

Δὲ αὐτοὶ ἀκεβῶς συκοφαντῶς φαίνονται. id est perpulchre quidem leges sunt: at qui adeo exacte has intuetur, calumniator uideri potest, quoniam & qui plus satis emungit, sanguinem elicere solet.

Glo. l. mancipia. de ser. fug. l. toties. de dam. infc.

Tertio dianœa ex manifesto discernitur, cum uerbum in lege quoddam est, quædam uocis qualitas, per quam probetur aliud legis authorem sensisse, quam ex uerbis controuertatur. Lex XII tab. Si uia sit immunita, qua uoles iumentum agito. quid si Roma Appia uia non strata sit, num per agrum Sebusianum in Gallia iumentum agere ius sit? minime. hic enim immunita uia satis significatum uidetur, de uia agro proxima, per quam transire impedi-

diaris. & cui non congruunt legis aut conuentionis uerba, deficit legis dispositio. Lege Pompeia distinctum, qui parentem, cognatum,

tum,

tum, patronianue occiderit, ea pœna tenetur, quæ Cornelia de fideicommissariis est constituta. hic quia est uerbum in lege, patronū, quod in seruos quantum ad hæc uerba pertinet, non cadit: nec pœna legis quadrabit. eadēque ratione priuatorum cōventiones, dictaque cum ea qualitate qua fuerunt enunciata, sunt intelligenda. His fere modis scripti, uolūtatisq; controuersia resoluitur. cuius constitutio si alijs qualitatibus, negotiorūque circumstātijs cōadiuuabitur, expedita erit potissima iurisprudentiæ pars.

De statu iuris ex amphibolia.

Cap. XII.

ALTERA ἀμφοβολία ex lege species est ambiguitas, tractatus sane perplexus, ac istis legum uatibus ad oracula, responsaq; iurisprudentiæ cognoscēda perneccessarius. adeo ut Saluius Iulianus, qui iuris digeriē tot seculis præscripsit, singularē de iuris ambiguitatibus librū uelut unice legū professioni cōmodissimum conscriberdū putarit, et quidē Chrysippus, omnesq; Pyrronici, alsq; multi philosophi, qui ἀμφιβολοὶ quasi in omnibus ambigētes inde dicti fuerunt, nullum esse uerbum prodiderunt, quod nō plura significare possit. Sed nihil inter homines quidem adeo est indubitātū (ut legislator ait) quin si pensculatius mētem adhibeas, dubitationē aliquā recipiat, tametsi unum quiddam iustissimum ac uerissimillimum sit. Sed cum multi sint, uelut ex professorum sequaces et studiosi, quos Græci ἀλλοτρίως καὶ ἀλόδιως, maiores nostri uero Tricones uocarūt, quasi litiū et cōtrouersiarum exsufflatores, qui uel nodū in scirpo quærant, quid est quod non in dubiū reuocetur? quæ uox de qua nō ambigi atq; disceptari possit? nam ut omittam infinitas quæ cōmunes uocātur dictiones, ualetudinē, dolū, aliasq; substitutionū hereditariarū uoces, quæ cōmunes nūcupantur, quod est quod mutata pronūciatione, nō idē uerbū affirmet, irrideat, admiretur, exprobet, indignetur,

Aporitici,
Philosophi.

Paragr. 1. de
instr. cau. in
auth.

l. 1. de dolo. l.
qui uenenum.
de uerb. sign.

ALBANI POLIT.

indicet, eleuet, interroget? nec immerito quidem Flaccus hanc iuris prudentiæ uim ostentans ait,

Ius anceps noui, causas defendere possum.

Est igitur iuris *ἀμολόγοι* seu ambiguum, cū in lege alioue scripto unde ius quærat, uerbum est aliquod, quod multiplicē sensum accipiat. id accidit, uel in singulis uocibus uel coniunctis. Ex singulis ambigitur: Primo scriptione, ut ex notulis illis forensibus quas iuris interpunctiones antiqui nominarunt, quales ex lege XII tabularū, Qui iniuriam alteri faxit, V. Q. A. L. C. E. quod significet, Viginti quinque asses legitime cōdemnatus esto. etsi per aliam quandam *ὀρθοῦ* in alias dictiones contorqueri possit, uelut in iure pōrificio L. N. ferias, quasi luces nefastas describebant: cum tamen apud iudices iisdem literis, N. L. interlocutio, non liquet, designaretur. Sic P. Rutilium Rufum celebrem iurisconsultum cum ambitus accusaret Aemilius Scaurus, repulsam passus, cum Cōsul Rutilius factus esset, ex illius tabulis. A. F. P. R. actor interpretabatur, actū fide Publij Rutilij. Defensor autem, ante factum post relatum exponebat. qua in re status iuridicialis ex amphibolia fuit. meritoq; dictionū illa breuiacula, tanquam litigiosa syllabarum aucupia fuisse damnata: quæ tamen si accidant, uoluntatis coniectura ex usu scribendi, similibusq; suspicionis rationibus explicanda erunt. Secūdo quæstio ambiguitatis ex singulis nascitur dictionibus, per aquinoculationem, quum homonyma dictio proponitur, quæ uoce pluribus communis sit, non significatione. ut si quis taurum promittat, utrum enim quadrupedem, an hominem, an radicem, an mōtem, an auem, an signum cæleste designare uoluerit, ambigi potest. cum tot rebus tauri dictio cōueniat. Quocirca ut Celsus cōcludit, in ambigua uoce legis, alteriusue dicti, ea potius est accipiēda significatio, quæ uitio caret: ne absurdus, ne peregrinus, ne

UNIUS

l. 2. paragr. si
quid uero am
biguū. de ue
te. iu.

l. uni. paragr.
si. de emē. co.

Gl. l. quoties.
de uerb. obli.
l. ambigua.
de legib.

minus æquus, aut insolitus inducatur intellectus. tū uero quoniā
 (ut Theophrastus ait) iura cōstitui oportet in his quæ ἰκ πλεῖστοι
 accidunt, id est q̄ plurimum: non in his quæ ἰκ παρὰ λόγῳ, id est L. antiqui de
 petit. here.
 præter opinatum: quod enim admodū raro contingit, contemnere
 solent legislatores. Tertio, in uocibus uniuersalibus ac generali-
 bus ambiguitas accidit: ut si quis promittat animal, & uelit in-
 terpretari se muscam debere: aut si fundum spondeat, & glebulā
 intelligendum contendat. Quocirca concludunt iurisperiti, in No. l. quoties
 in stipulatio-
 nib. amb. de
 uerb. oblig.
 generibus subalternis, quod minimum sit, deberi: in summis uero
 generibus, cum ad nihilum reduci possint, irritum fieri dictum.
 eademq; penè forma amphibologiae, in his quæ specie sunt simi-
 lia. ut si quinque talenta legata sint, quaeraturq; qualia legētur, l. numis. de
 leg. 3.
 Attica uel Euboica, Romana uel Babylonica, equidem conijciē-
 dum ex phrasi loquentis, usūque regionis erit. In amphibologijs
 autem maxime sententia legis eiusue spectāda est, qui eas protu-
 lit, ut Metianus ait. Sic quum stipuler equum Carthagine dari:
 in consultationem uenit, quæ sit accipiēda Carthago, cū duæ sint
 Carthagines, illa uetus Africana, & altera in Hispania ab As- l. ubi. de reb.
 dubijs.
 drubale condita. Sed istæc interpretari conueniet secundum quod
 credible sit actum, & in contrahēdo cogitatum. ut quia hæc ui-
 cinior, aut nostræ iurisdictionis, & si quæ similia suppetent sen-
 sus iudicia. Qui enim ambigue loquitur (inquit Flavius Procu-
 lus) id loquitur, quod ex his significatur sensit. itaque consultus,
 cum quis ita promississet, Cum potero, tibi erūt doti centum. quo l. nepos pro-
 culo. de uerb.
 sign.
 modo id sit interpretandum, ære alieno deducto, an extante: Re-
 spondit interpretationem ad id quod actum esset redigendam,
 propius autem hoc sensisse deducto ære. Postremo fit amphilogū
 quasi per ἰφει καὶ ἀσολῶ, id est dictionum subunionem, aut
 distinctionē, cum alia integro uerbo significatio est, alia diuiso,
 ut in—iustū, inhonestum, testa—mentum, quam uis. quod genus

ex coniecturis est explicandum, ut omnis quidem ambiguitas.

Si quis inter-
est. de iudi. l.
ueteribus. de
pact.

Etiam si ueteribus distinctio quaedam placuit, ut in legibus, actionibus, exceptionibus ac testamentis, ambiguitatem secundum proferentis intentionem exponendam esse, ne qui in actis adeo grauibus ac solennibus locutus sit perturbatus, spe sua fraudetur: at in commercijs in quibus libere quisque profatur, atque in pactis & contractibus contra proferentem interpretandam esse. dolum enim praestare debet, qui non tantum in eo est qui obscure loquitur, in cuius fuit potestate legem aperitius conscribere, sed etiam qui captiose dissimulat. nam in omnibus iuris quaestionibus, res ex bono & aequo interpretationem recipiunt, ut ait Caius, quamuis nonnullae sint iuris partes, in quibus tantus benignitatis & humanitatis odor aspirat, tantus fauor indulgetur, ut pro illis omnis ambigui ratio uideatur inclinare. ut pro dote respondere in ambiguis potius statuitur: & pro libertate similibusque pietatis causis omnesensus aut uocis aenigma resoluendum uenit. Sed hoc in uniuersum magis laudatur, quod ait Valerius Maximus, ut in sanctis iustitiae penetralibus semper aequi, probique respectus cum religiosa obseruatione uersari debeat.

l. in his. de
cond. & de.

l. cum pater do-
tem. de pact.
dotal.

l. si. de com.
seru. C.

SECVNDVS amphiboliae articulus est, quum ex coniunctis uocibus & oratione plura significante dubietas, errorque obijcitur. quod quidem varijs procedit ex causis. aut enim ex casuum confusione, aut implicatione, adiectione, aut uitiosa uerborum collocatione, relatione, uel transmutatione, modisque similibus fieri solet. Casuum confusio plurium coniunctione ac concursu paritur, ut in testificatione: Clodium Milonem inuasisse uidi. & is te fecit seruum existentem liberum. Ambigitur enim an Milo Clodium, an Milonem Clodius inuaserit, & an fecerit e libero seruum, an contra: quaestio fit ex dubia adiectione. ut in XII tabulis,

ob cermen.
de testib.

lis, qui malū carmen in quenquam incantasset. hic enim malū car-
mē pro indocto poēmate sumebat C. Cæsar, ut est apud Flaccū:

Si mala condiderit in quenquam carmina, ius est,
Iudiciūq; esto si quis mala, sed bona si quis
Iudice condiderit, laudatur Cæsare, si quis
Opprobrijs dignum latrauerit, integer ipse.

Sed cum legis fuerit intentio contumeliosum poēma punire, uer-
satur Cæsarea est expositio. Soluendarum autem interpretan- l. Titia. §. 1.
darūque eius generis quæstionum, facultas est ex præceden- de uerb. obli.
tibus uel sequentibus, ex quibus aut dubie colligitur cuiuscunq;
uoluntas orationis. Ut in lege: A quibus petita erit hæreditas, si l. utrū. de pea
aduersus eos iudicatum sit, pretia rerum quæ ex hæreditate, ad tit. hered.
eos peruenerint: & si ea ante petitionem perisset, restituito.
Qui causas habent existimandi res ad se pertinere, quo ad locu-
pletior factus sit, damnas esto. uerbū hic peruenisse, dicitur, quū
non perstiterit: etsi sit ἀμειβολόν, quid enim si acceptum pretium
perdidit, cōsumpsit, donauit? an peruenisse dicatur, cū non persti-
terit? At qui sequentem clausulā sequendā esse clarum est, ut intel-
ligamus si locupletior factus sit. Relatione, uitiosāque locatione
fit ambiguitas, ut in illo iuris respōso. A. Cassellij qui de cōmuni
diuidundo cōsultus, consultori dicēti nauē diuidere uolo: Perdes,
inquit: bicipitem enim relationem capit, uel causam perdat, uel
nauē scilicet destruēdo. Sic sæpius in his uocibus quis quæ quod,
& suus sua suū accidit ambiguum, ut in elogio. Hæres meus l. cūctos quos
Terentiæ uxori XXX pondo uasorum argenteorum dato quæ de sum. trinit.
uolet: illa uasa pretiosa & magnifice celata petit: Hæres se, quæ l. pupillus. de
ipse uolet debere dicit. Hinc legalis ambigui fit constitutio, an uerb. sign.
quæ uolet hæres, an uxor, sentiendū sit? quam speciē à iuris au-
thoribus decisam, quæadmodū & plerisque alijs in dubijs consti-
tutum quid sit iudicandū scimus. Trāsmutatione fit ambiguum,

T ij

ut cum in eum dictum est, qui antea stultissimus esset habitus, & post amplam hereditatem acceptam primus sententiã rogabatur, cuius hereditas est, quam uocant sapientiam, pro illo facultas est. Sed ambages ista coniectura dissoluuntur, ut est quæq; uoluntas ambigua elicienda, ac enucleãda omni probabilium iudiciorum commentatione, quemadmodum Constantini lege præceptum est. Implicatione quoque fit hæc quæstio, quam ἀντισπένθητος iurisconsulti cognominarunt, ut quadraginta possidens, trecenta legat, ac tibi fundum centum aureis dignum sub conditione reliquit, si legi Falciidæ locus non sit. utrumlibet enim cõstituas, uerum esse falsum uidebitur: si legatum ualere dicas, Falciidæ locus erit. ideo non debetur: si legatum ualiturum non est, Falciidæ non erit locus. hæc argumenta Latini reciproca uocant, uelut & de Prothagoræ discipulo statuta mercede tradunt, cuius dimidium statim soluit, reliquum dare pactus, quo primo die causam apud iudices orando uicisset: cum uero doctus causas non reciperet ne persolueret, Ex pacto magister egit inquiring, utroque modo fiet ut soluas, si contra te sit iudicatum, ex pacto debebitur: Cõtra discipulus, si pro me iudicatum sit, nihil debetur, quia uicero: si contra me, ex pacto nihil debeo. quæ captiones æquitatis uoto sunt dirimendæ, quo dispositio potius ualeat quàm pereat. Huius prope tractatus est quod Greci dixerunt ἀπόρον, ambigui nempe genus ex facti perplexitate, cuius solutio perdifficilis & inextricabilis sit, ut in capite legis centesimo primo fuit: Quod iudicum maior pars iudicassit, ratum est. Ex septem cognitoribus duo pecunia, totidem exilio multandum, tres capite plectendum pronunciarunt. petitur reus ad supplicium, & contradicitur. quæstionis est, quæ sit maior pars multantium an plectentium: & quidem in pari iuris ambiguitate benignior pars obtinuit. Sicque testamento

Titius

l. si. famil. cr
cisc. C. & s.
1. in auth. de
testa. imp.

l. qui quadrin
genta. ad leg.
Falcid.

l. cum in testa
mẽto. de reb.
dub.

Titius ex duabus uncis, Caius ex parte una, Menius ex parte una, Seius ex duabus partibus heredes sunt. in dubium venit partium ratio, nec enim ad assem formata est institutio, sed vero similis æquusque videtur, ut Titius duas uncias habeat, ceteri cœu sine partibus instituti inter se diuidant: ita ut Seius quincuncem, & alterum ceteri habeant. ut quadam uia partiamur, atque ex sequentibus antecedentibusque singula momenta per comparationem adaptemus, omnesque contentiones & ambages expellantur: est enim id legum auctoribus enixe curandum, ne lites legibus nutriantur, ut ad Nicoclem scribit Isocrates, sed potius ut omnes dirimantur controuersia: itaque præcipuam istam esse legislatorum curam prædicat esse Iustinianus litium dirimendarum consilium dare. Nec uero prætereundum est in iure questionis genus *ἀναίδητον* quoddam esse, ubi uariae traduntur iurisconsultorum opiniones, nec ulla fixo pede sit commedata. quocirca postremam se quedam **IURISCONS.** monent, quoniam ut in hyppolito coronato Euripides ait, *Ἐφείθε αἱ ἀντιρροαὶ πρὸς φρονίους καὶ ἄφρονες*, id est apud prudētes homines posteriores sententiæ sapientiores habentur. Ita ambiguum dissoluenti uaria sunt sensuum iudicia disquirēda, uidendaque; repugnantia, sequentia certēda, potissimum uero dispositionis causæ ponderandæ, & uter sensus rectius, honestius, lege, more, natura, æquo, bonoque cōueniat, considerandū, & si quæ causarum, rationū & circumstantiarum, quas *ὑποθέσεις* Græci dicunt, assumptione præstentur.

l. si pars de
in offi. testa.

l. si ita de hæ
red. institu.

s. item uerborum
de inutil.
stip.

arg. l. si. de cō
stitu. pri.

De statu antinomico.

Cap. XIII.

IAM subdifficilis & scopulosus, auditor optime, sequitur locus questionum, quæ ex pluribus legibus, scriptisque procedunt: imprimisque; ex legum contrariarum constitutione, quam armonias Græci dixerunt, nempe cum uterque; litigantium suam legem ha-

T ij

bet, uel quoddam ex lege aut alio dicto ius quo negotium suum tueatur. Ex facti namq; qualitate casuq; perplexo collisio ac pugna legum contrapositarum oritur. Quocirca plerosque scimus eleganter hallucinatos, qui antinomiam usurpent legum à facto abstractarum discrepantiam, & quandam ex textu ipsarum

Paranomia.

ἀντινόμος: qua quidem acceptione nihil ineptius, ut Quintilianus perhibuit: hæc enim παράνοια potius esset dicenda, ab eo quod Greci παράνοια dicunt legem aduersam legi ferre. Si quidem nunquam lex est legi contraria ipso iure, alioquin si extra factum aduersa & ex diametro sint oppositæ, alteram abrogatam esse, de mortuamque necessum est, atq; ideo nomen amittere legis. hinc L. Valerius Flaccus mortales leges cognominat, quæ rerum ac fortunæ quibusdam quasi fluctibus, alijs nempe moribus, subindeq; legibus euariantibus obruantur: ac Q. Hortensius mortuas solitus est dicere, leges antiquatas. Atqui, teste

Antinomia.

Fabio, antinomia dicenda est legum ex euentu causarum complicatarum negotiorumque (ut solet accidere) perplexitate conflictatio. Sic dudum apud Athenienses querebatur aduersus Leptinæ legem Demosthenes, quod tot essent inter se reluctantes leges, ut etiam ea de re creati magistratus, qui eam conciliarent repugnantiæ, ob infinita casuum dissidia, certum quid constituere nequiverint: sic enim traditur à Plutarcho. Solon cum leges tulisset quæ contrarios ita sensus multos reciperent, uim auxisse iudiciorum: omnem namq; controuersiam ad iudices deferre necessum fuit, qui legibus quodammodo interpretandis præesse uiderentur, quod & illis carminibus significauit:

Ast ualida amborum munium pectora parma,
Vincier & neutrum uincere neue tuli.

L. 2. de uete.
iure. enu. §.

Quod ut omnibus popolorum legibus, ita Romano iuri fatetur accidisse Iustinianus, qui se Romani iuris sanctionem comperisse intestinis

se intestinis uacillantem praelijs attestatur. Varijs itaque modis leges aliaue iura collidi solent. cum autem iura iuribus, leges legibus expediat concordari, sciendum est aut pares inter se colligere leges, aut secum ipsas, aut impares, diuersas, aut similes, & si quae sint aliae diuersi iuris figurae. Pares inter se colluctantur leges, ueluti lex illa: Dotis causa semper & ubique praecipua esto. & altera lex: Summa quae pro religione facit, ratio esto. in quibus cum dignitatis & praerogatiuae collatio uersetur, obseruandum erit utra lex ad maiores res, idest meliores, aequiores & honestiores pertineat. illa enim potentior est, quae ad diuina uel publica spectet, quam quae ad humana uel priuata. ideo si cum dotali hypotheca funeraria concurrat actio, aequius sane sit ut impensas funeris etiam dos sentiat. utra quoque causas magis necessarias habeat, respiciendum. ut si testator reliquerit alicui res quas uendiderit, aut sine quibus non sit unde funeretur. ut quidem urgentius, ita potius est testatorem de suo funerari, quam alios legata consequi. rursumque; si legatarius indemnis ab haerede reddi non possit, satius est legatarium non lucrari, quam emptorem damno affici: urgentior namque; ratio est quae de damno uitando certet, quam de lucro captando, ut in pari causa potior est conditio possidentis. Secum ipsae confligunt leges, cum ex singulis utrimque nascitur contentio, ut cum ex lege dotem cunctis praeferebat duae nuptiae agunt, nec dos ambabus integra possit esse, aut ex illa lege: Stuprator quam decepit dotato, ac si pater uolet uxorem ducito. patres duarum stupratarum nuptias petunt, cum legibus Romanorum duas uxores habere uetitum sit, quamuis quatuor Thracas duxerint, & Mauris, Numidis, & Caetheis Indiae quam plurimas habere licuerit. quocirca statuitur, ut quae prior sit tempore, potior sit iure: & utra sit iustior petitio, utri maior fuerit iniuria, quae nobilior aut obscurior, quae ius

l. unica de in
off. dot.

l. i. solumat.
l. i. sunt persona
de religiof.

l. neratius &
l. si mulier de
religiof.

l. Verum pa-
rag. fi. de mi-
nor.

c. i. de adult.
& sup.

l. et qui duas
ad Leg. lu. de
adult. C.

ALBANI POLIT.

expressius habeat. & si quæ sunt similes qualitates, perpendendum. Impares conflictantur leges, cum multa sunt quæ earum alteri possint opponi, alteri nihil nisi quod in lite est, ut lex XII Tabularum. Vti quis legasset, ita rei suæ ius esto. & lex Falcidia: Ne minus quam partem quartam hæres capito. testator filiū hæredem instituit, & omnem hæreditatē legatis exhausit. queritur an quod latissima dandi potestate cautum est, falcidiā subuertat. equidem contra legem testandi multa possunt obijci. quid enim si leget alicui, ut nudus in foro salter? aut ut M. Feruus Mediolanensis præmia legarit ei, à quo fuerit peregræ regie uituperatus? at de quarta scripta nõ potest: nisi testatoris dispositione tolli. Ideo attendendū est, ut monent iurisperiti, utra lex aliæ dispositio generalis, utra specialis, utra uniuersaliter in omnes scripta uideatur, utra in res singulas certas & particulares: nam in toto iure, ut Papinianus qui legalis scientiæ Thesaurus Spartiano uocatur, ait, generi per speciem derogatur, & illud potissimum habetur, quod ad speciem directum est, præferendumq; incerto, quod plus certitudinis habebit. ut si quis tibi duas statuas marmoreas leget, & deinde marmor omne relinquat, præter duas, nulla statua marmorea legata tibi est. Quod si marmor omne uicino legauerit, & tibi statuam marmoream, detracta statua specialiter legata, reliquum uicino debetur. Quocirca etiam uidentur utra lex posterius lata sit: nam ut Herennius iuriconsultus scribit, *ἡ τὰ μεταγενέστερα ἐπιπέσει*, id est posteriores constitutiones sunt potentiores. ut lex Domitiani: Vites plantatæ excinduntor, neue in posterum plantator. Dein Aurelij Probi lex fuit, Vineas habere uinumq; sibi facere, Gallis, Hispanis, Britannis atque Pannonijs ius esto. hac plane superiorē abrogari constat, sed speciatim apud certos tantum populos. Generatim uero Lege Valentiniani, qua si quis uitem succiderit sancitū fuit,

ut

l. uerbis legis de uerb. sig.

l. 1. ad leg. Fal.

l. Sanctio de poen. l. in toto de reg. iu.

l. 1. de auro & arg. leg.

l. si. de consti. princip.

l. 2. de cens. & censor. lib. xi. c.

ut ultimo afficiatur supplicio. Sed an Valentiniani lege pristini ius sacrificandi ex lege Numæ restituitur, qua Dijs libare ex uite imputata nefas fuit? Et quidem Numæ Pompilij legē cum in res particulares & diffinitas directa sit generali seu uniuersali non imminui certum, est quod species generi deroget: eoque magis quod uetusto legum capite cautum est: Si quid sacrisancti est quod non iure sit rogatum, eius hac lege nihil rogatur. cum autē sacrificandi ius expressim non fuerit abrogatum, illa sum restituisse uidetur. Eadem uero in priuatorum pactis ac contractibus est accommodata, ut posteriora ac nouissima prioribus, uelut obiecta fuligine derogent, ut puta: Cum uenderes fundum legem ita dixisti, uti optimus maximus est. liberum Q. Scauola præstandum interpretatur: optimo enim iure ea sunt prædia, quæ optima cõditione sunt: libera meliore iure quam serua sunt: immunia quam obligata. Sed quid cum post adiecta sit clausula: Ius fundi per dominum deterius factum non esse. quæstionis est, quid præstandum sit, quum posterior pars priorem restringere uideatur? & uerius est ne quid aliud præstare debeas, quam ius fundi per te deterius factum non esse. priorem. n. scripturam sequens limitauit. Ita multifariam à contrarijs argumentari, controuersasque iuris quæstiones licet dissoluere. Fit etiam legum caterarumque dispositionum similium aut diuersarum conflictatio. Similium, contra quas nihil opponi potest, nisi lex altera de re simili. quocirca est animaduertendum, quæ magis sit comprobanda, utra ad res (ut supradictum) maiores, magisque necessarias pertineat. Et quoniam (ut ait Herennius) Lex aut iubet, aut uetat, aut permittit, aut punit: considerandum utra permissiua uel prohibitiua, pœnaria uel imperatiua: quod enim permittitur, spontaneum: quod prohibetur uel imperatur, est necessarium. Lex fuit, Qui in agone uicerit, fortiter uic

l. Cum uenderes. de contra. emp. l. pe. de euictio.

l. si cum fundū de uerb. sig.

l. legis uirtus de legib.

ALBANIPOLIT.

pro Rep. fecerit, coronator. altera: Reliquator ne magistratus
 esto. nec nisi relatis ratioibus coronator. Qui à Senatu *τεταγομένος*
 1. de debitor. ciuita. *est* creatus erat; idest curator muris reficiendis, pecunia sua eos re-
 fecit. pro isto quia fortiter pro Republ. fecisset, Cthesiphon in
 Theatro coronam petijt: huic aduersatus est Aeschines, quòd nec
 redditis rationibus satisfecisset, nec concionis locus ex lege ser-
 uatus esset. ex legibus est cõtrouersia, quæ inde diluitur, quòd ma-
 ior sit ratio singularis in Rẽp. meriti decoradi, quã rationũ repe-
 tendarum ab eo qui ære proprio muros refecisset. Itidẽque lex,
 1. si quis uio- lauerit de re. diu. Minus audiẽtem dicto, liceat abdicare filium. & altera, Muros
 ne transcendito, aut capitale esto. pater iussit ut aliquo muros
 transilires: recusasti, abdicauit: in consultationem uenit, an iure
 1. si non lex de sit abdicatus? at cum grauioris authoritatis sit sanctio, concessio-
 hered. inst. l. si ne pœnariam legem præpollere dicendum est. nã quæ uetat, quasi
 lius fa. §. si. de per *παρρησια* quam Græci uocant, id est exceptionẽ, restringe-
 dona. l. aliena- tum de uerb. te uidetur illam quæ iubeat. Cum autẽ leges pœnam exposcunt,
 sign. gl. l. hoc si non paritum sit, ultra maiorem quærat, obseruandum. nam quæ
 genus de con- di. & demon. diligentissima, præsertim sequenda uenit. ut Lex Pontificia: Stu-
 prator deceptam dotato, ac si pater uolet, uxorem ducito. Cæsæ-
 Paragr. 2. de rea: Stuprator non uilis dimidium bonorum luito, uilior uerbe-
 publ. iudic. ratus, relegator. Cæsærea quia acrior & consultior, obtinebit.
 Par quoque in pactis & conuentionibus priuatorum accidit cõ-
 certatio, ut si duo instrumenta eodem die confecta reluctantia
 1. no. l. 1. solu. matri. proferantur, utrum obtineat? duo pacta de eadem re inita, utrum
 uincat? Itidem quod diligentius, quod promptius, & expressius,
 quod æquiori & honestiori de causa conceptũ erit, solet præpol-
 lere, tanquã certius, consultius atq; probatius. quoniam incerto
 quod plus certitudinis habeat, præferendum est. Diuersæ dis-
 crepant leges, quibus etiam citra legem nominatim oppositam
 1. l. §. si conue- niat. de posi. contradici possit: ut, Contractus ex partium conuentione legẽ
 accipiunt.

accipiunt. quid si flagitium pactus sis, aut quempiam stipulatus sis hostem & insidiatorem cuiusdam innoſcentis fore? ut Amilcar Annibalem obſtrinxiffe iureiurando fertur, ſempiternum Romanorum hoſtem fore. aut alia id genus infinita, quæ non ſolum legibus, ſed bonis moribus etiam improbata ſint. nam quæ facta lædunt, exiſtimationem, uerecundiam, honeſtatem, pro nõ conuentis habenda ſunt, cœu abſurda & impoſſibilia. Sic in lege: Parag. diſpo. nat de nupt. in auth. l. qui dam de conditio. inſt. Teſtator diſponito, & erit lex. quid ſi teſtator diſpoſuerit ut ſe inſepultum Hircanorum mōre beſtjjs abijciant, aut Pæonum inſtar in ſtagna uel mare proijciant hæredes? aut ſi ſub conditione, ſi homicidium patrarint, inſtituat? enimuero præter multas leges uirtus & honeſtas reſiſtunt, quum ut Iſidorus ait, omnis lex eſſe debeat honeſta, iuſta, poſſibilis, naturæ moribꝯſq; congruës: C. erit. 4. diſtin. aliàs tanquam lex illegitima, & à ſe diuerſa alienaque cenſetur. In ſtatu quoque antinomico conſyderatur ius conſeſſum, quæ diſpoſitio magis ſit comprobata quæ ratio præponderet ut ante monuimus. Si dubium, aut alteri, aut inuicem utrique de iure ſit quæſtio, ut Rheginorum lex eſt: Teſtator coniugi quicquam relinquere ne potis eſto. Romana lex: Vti quis legaſſit, ita rei ſuæ ius eſto: pro parte ne inteſtatus eſto. Rheginus qui Rhegij ac Romæ patrimonium haberet, uxore hæredem Romæ inſtituit: hinc legalis altercatio inter agnatam proximum & uxore. Lex enim ne p parte teſtatus ſit, utriq; quod aiunt, oculos cõfixit. Sed quia dubiũ, ad æquitatis amuſſim examinandum ſit, ut monet poſtremo libro Quintilianus, conſentitque Iulius Paulus: l. in omnibus de reg. iur. Cum uero is hæredem uxorem inſtituit, iure Romano teſtari uiſus eſt uoluiffe: idcirco elementius eſt morientium uoluntates, uotãque tueri, quàm oppugnare. qua in re ſummos Iuriſconſultos ſemper nobilitauit antiquitas, quod iuris diſciplinam nunquã ab æquitate ſeiungerent: & (ut ſuperiores mittam) Flauius Proculus, à quo

parag. si. de
orig. iii.
l. chorus de
lega. 2.

Proculiani quarundā aetate classici iureconsulti denominati sunt, adeo fuisse ωλιπίδης à suis discipulis commendatur, ut in hisce iuris nodis & intricacionibus sæpe quid senes rustici sentirent, aduerteret, eorumque iudicium sequi non erubesceret. quod, ut M. Fabius dicebat, æquitas optimo cuique notissima sit, & illa naturæ simplicitas legibus ac rationi sit amicissima. qui uero pertinacius quibusdam legū scribiginibus meriq; iuris distortis tendiculis inhæreat, difficile iuris animā æquitatē seruare possit.

De statu iuris ratiocinatio. Cap. XIII.

POSTREMVS Constitutionis Iuridicialis tractatus est, quem statum ratiocinatio dicunt, totius artis profecto cāpus ingeniosissimus, in quo summus iuris athletarū labor & honor uersetur, & quo in genere, inquit P. Celsus, sæpe sub auctoritate Iuris sciētia perniciose erratur. sicuti lapsum P. Crassum, Mutianum summum iurisconsultum P. Scaeuolæ Pontificis fratrem ferūt, cum accessisset ad eum rusticanus quidā consulendi causa: atque ad eum negotium suum retulisset, responsumq; ab eo uerū magis quā ad rem suam accommodatum abstulisset: ut illum tristem Q. Galba qui prope aderat uidit, nomine appellauit: quæsiuit que qua de re ad Mutianum retulisset: ex quo ut audiuit, commotumq; ut uidit hominem, suspensio inquit & occupato animo, Mutianum tibi respondisse uideo. deinde manu Mutianū præbendit, heus tu inquit, quid tibi in mentem uenit ita respondere? tum ille ita se rem habere ut respondisset, auctoritatēque multorum confirmasse, id in S. Cati tripartitis, & in P. Mutij commentarijs, scriptum protulisse. Galba autem alludens, uarie & copiose multas similitudines colligere, multa pro pari æquitate læce cōferre: eademq; Publium concessisse Galbæ disputationē sibi probabilem uideri. Ita iuris quæstio ex ratiocinatione cōstat, cum his

sine

Publiū Cras-
sum restitue.

sine propria lege uenit in iudicium, quæ tamē ab alijs legibus similitudinem quādam rationis & æquitatis aucupatur. & ex eo quod scriptum est, id quod incertum est, ducit: & rationis collectione, quam συλλογισμὸς Græci uocant, super scriptum extendit ac ampliat. Quin hanc tertiā iuris partem orator ad Trebatium statuit, post legitimam nimirū & morum æquitatem hanc quam conuenientem appellat, disponit: quæ nec lege, nec more uideatur expressa, sed parili ad aliam legem ratione cōstetur & effingatur. non enim omnes articuli legibus comprehendi possunt, ut ait Iulianus, cum plura sint negotia quàm rerum uocabula. sed cum in aliquo sententia illarum est manifestā, ad similes quoque causas extendi conuenientius est. Iuris autem ratiocinatio quinquepartito cernitur. Nam quæritur, an quod semel ius est, idem & sæpius? an quod in uno, idem in pluribus? an quod ante ius fuit, etiam post? an quod in toto, idem in parte? an quod in parte, idem in toto? Primo quæritur, an quod semel ius est, idem sit sæpius? Lex: famosos latrones in locis ubi grassati sunt, furca suspenditor. Harpalus insignis latro suspēsus est, sed rupto fune elapsus. an ad suspendium repetendus? Lex: Quominus in loco in quem est ius mortuū inferre, liceat ædificare, uim fieri ueto. Sed an monumentum nouum tantum facere sanciat, an & collapsum reficere? Quocirca perspiciendum eadē ubique legis sit ratio, quid uerisimile sit legislatorem, si de ea specie rogatus fuisset, responsurum fuisse? an non leges si uobiscum loqui possent, pariter ad interrogata responderent? ita ex eo quod scriptum est, ad id quod scriptum non sit, æqua coniectura perueniendū. nemo enim res omnes quæ possunt accidere per scripturam, amplecti potest: sed is commodissime scribit, qui curat, ut quædam ex quibusdam intelligatur: ideo & ad furcam reducendus ille. & quia eadē est ratio, reficere monumentum licebit. est enim, ut ait iurisconsultus,

ab his de orig. iuris p. Lucio. ex lib. 1. de orato. C.

Conueniens æquitas.

l. non possunt. delegib.

l. Capitalium. paragr. famo-
sos depen.

l. 1. paragr. si.
de mort. inf.

l. cum ratio.
de bon. dam.

ALBANIPOLIT.

Lex à mente dicta.

ratio tacita quædam lex: indèque rōmus lex dicitur, quod rōs rationalis sensus sit, ut ait Plato. & quoniam legem cōmendat ratio, ait Isidorus, cum lex ratione consistat, iam lex erit dūtaxat, omne quod ratione cōstiterit. Lex Oppia: Ne plus semuncia auri mulier habeto, neu ueste uersicolori utitor. Rogata lex ardore belli Punici cum defecissent socij, urbē obsessurus uideretur Annibal, summa esset publicæ pecuniæ penuria: undique ad ciuitatis subsidia colligendæ essent pecuniæ: quid florente pace, beatæque Repub. cum omnium ordinum status felicissimus sit? num & cultiores esse decebit mulieres? equidē tandiu lex mansura est, quādiu causa scribendæ legis mansisset. Sic testamento cum decē annuli legati essent uxori, & si eos perdidisset, alij rursus legati: consultationis est, an si sæpius perdiderit, sæpius ei sarciatur fideicommissum? sed cum ratio deficiat in infinitum efflagitandi, cessabit, & facultas plus quàm semel perditos expetendi. Hinc & argumentum à pari ratione ducitur. Quoniam iudicij defectu impubes testari nequit, sic nec maior factus, furiosus, aut delirio repuerascens. Quoniam usus authoritas fundi bienniu lege est, sit etiam ædium. uerum ædes in lege nō appellantur: at quū cæterarum legum, quarum annuus est usus par sit ratio, ualeat æquitas, quæ paribus i causis paria iura desiderat atq; requirit.

c. cum cessante. extra de appel.

& arg. l. bone. §. hoc. de uerb. sign.

l. adigere. paragr. quāuis. de petit. here dit. l. quod dictum. de pac.

l. si ita scriptū. de lib. posthu.

Not. in. l. 2. de priua. delic.

SECVNDO ratiocinationis mouetur quæstio, an quod in uno ius, idem sit in pluribus. Lex Licinia: Ne quis agri plus quàm quingēta iugera possideto. C. Stolo filium emancipauit, ut cum illo mille possideret, accusatur: an quod in solo patre idem & in illo & emancipato filio? plane cum eadem personā sint patet & filius, eadem ratio atque dispositio uidetur. Sic lege Selybriana atque Cornelia sumptuaria certum fuit rebus pretium impositum, ueluti, Ne quis frumenti modiu pluris quinque assibus uēdat, sub pœna cētum. Quidam eodem die pluribus plures modios

modios uendidit. supra statutum pretium. *Questionis est, An quemadmodum unius modij una multa esset, ita pluriū modiorum plures sunt multæ? uel in lege Fannia: Ne quid uolucrū ad cibum proponitor, præter gallinam unam quæ non sit altilis. Quid? à delicatis inuentum est, in fraudem legis diuerticulum: ut pullos ac capones addito etiam lacte, quo cibus essent gratiores, adipatos haberent: num lege Fannia teneantur? & sane uisosa legum est ratio, quæ quicquid contingat amplectatur, & per extensionem quandã obstringat. Sic in elogio: Quisquis alius filius, filiue filius, sit hæres. ex hac uerborū figura questio inter Labeonem & Flauium Proculū fuit, an filia cõtineatur: & Labeone quidem negante, Proculiana obtinuit sententia: quòd eadem sit ratio, mēnsque disponentis. Sed si pluribus hæredibus institutis scriptum sit, hæres meus dato quinque aureos. non quilibet hæres, sed omnes uidentur damnari, ut unà quina dent: quoniam in usu iuris frequenter uti nos singulari appellatione A. Cassellius ait, cum plura eiusdem generis significare uolumus. nam & multum militem uenisse, & piscē uilem haberi dicimus. Itaque cum non æqualis & ut ita dicã, similis sit ratio, mēnsque pronunciantis, nec erit dispositionis ampliatio facienda, cœn hac in lege: Quisque obolum nauulo luat. mulierem uebendam nauta suscepit, deinde infans in nauis natus est, an pro infante alter debeatur obolus? ipsa ratio loquitur, nihil deberi: quia nec uectura eius maior est nati, quàm nascituri, nec omnibus ijs puellus utatur, quæ ad nauigantium parantur usum.*

TERTIO ratiocinationis r̄t̄m̄a fit, An quod ante ius sit, idem postea sit. ut in lege: Qui bona inuasit, cum ad se non pertinere sciat, & si ante contestationem fecerit quominus possideat, perinde ac si possideret: hæredi damnas esto. Lex de eo tantum loquitur, qui mente prædonis initio res hereditarias in-

l. cum unus. de bon. ant. iud.

Arg. l. nō tantū. de re iud.

l. quisquis. de uerb. sign. & l. iusta.

l. si pluribus. de lega. 2.

l. in usu. de uerb. sign.

l. sed addes. ff. locat.

litem ueniūt. paragr. pretor. l. sedet, si lege. paragr. de eo. de pet. heredit.

ALBANI POLIT.

uasit. quid si iustam quidē initio causam adipiscendæ possessionis habuit, postea gnarus hæreditatē nihil ad se pertinere, prædonis instar uersari cœperit? Quamuis nihil de eo loqui lex uideatur, tamen ad eam mētem legis pertinere uidetur: quoniam parui refert initio quis in dolo sit, an deinde sicut parum interest aliàs, quid ante uel post sit nocitum. Eademq; ratio in priuatorum negotijs: ceu hac in specie quidam equum promisit, & mora soluēdi culpa debitoris interuenit: perpetuatur obligatio, etiam si equus interierit. Quid si moratus tantum postea offerat? & quidem conuenientius est ex æquo bonoq; culpam emēdare posse, ac protelatum hinc soluēdi fuisse ius. pariterque in dispositionibus hæreditarijs substitutio in unum casum facta trahitur ad alium ex rationis paritate. E diuerso autē refragrāte ratione, lex quoque ceu Lesbia illa plumbi norma obsecratur atque reprimitur. Lex est, Parētes patronos, eorūmue liberos, parentēsue ne in ius uocato. In ius uocatus à iuuenē litem contestatus eram, quem deinde adoptaui in filium, an ius id primo agitatū permaneat? sed cum ratio paternæ reuerentiæ intercesserit, conueniētius est cessare iudicium. Ita testamento quæ uoles; uestimenta triclinaria legata sunt. dixisti primum quæ uelles: deinde priusquam ea sumeres, alia te uelle dixisti, an ius optandi legali prima testatione consumptum sit, cum res adhuc integræ sint, & quamuis res integræ sint, cum tamen absurdum sit, palinodiam canere, ius superiore electione consumptum & exhaustum est, nisi forte non omnia uestimenta fuerint exhibita: tum enim integra tibi maneret optio, cum id æquitatis ratio suggerat.

QVARTVS est ratiocinandi topus, num quod in toto idem in parte ius sit? Quocirca, ut iuris est regula in toto, & pars cōtinetur. Lex est: Nullus mutuans, agricolæ fundum eius detineat. quid fœnerator molas, præla, doliāue solo fixa uel pa-

sua

l. si seruū. pa-
rag. sequitur.
de uerb. obli.

l. fin. in quib.
ca. resti. in in-
tegr. non est
nec. C.

l. si à me. de
iudic.

l. apud Aufi-
dium. de opt.
lega.

In authē. nul.
mutu. agr.

sua occupare, & executione detinere contendit: & quidem cum
 similis ratio sit quæ de tota re dicta sunt, eadem & de parte per
 synecdochen intelligenda sunt. quemadmodum uendita uel le- l. quæ de tota
de rei uend.
 gata nauis, si quaeritur an & malus, antenna, gubernaculaq; de-
 beantur, tanquam enim membra corpori censentur accessoria: &
 uti quidem si totum fundum alienum quis possideat sciens, nulla l. qui scit. de
rel uendic.
 ex parte fructus suos facit: ita qui communem fundum possidet,
 non facit fructus suos pro ea parte, qua fundus ad socium perti-
 net per simili ratione. Sic enim cuiusque legis ac dispositionis ius
 ratione tanquam spiritu uigescit. hinc à simili ualet argumenta- L. adigere. §.
quamuis.
 tio. ueluti socius in societate partem habet. sic cohæres in hæredi-
 tate partem habet. Sicut hæres sibi soli non cohæredibus petit,
 sic socius sibi non socijs: Ideo quemadmodum uterq; pro sua par-
 te petit, sic pro sua parte dissoluit, hæres ex sua parte, qua hæ-
 reditatem adiit, socius ex qua societatem coijt. Ideo quemadmo-
 dum suam partem Q. Comædus suo nomine condonare potuit
 Q. Flauio, ut eam socius non peteret: sic cum exegit suam par-
 tem, & socio integram petitionem reliquit, exactum partiri non
 debet. Hinc à maiori ad minus ratiocinamur. Lege XII tabu- l. cui ius. de
reg. iur.
 larum, furem nocturnum occidere, ergo & uerberare licet. Cui
 donare licet, & uendere ius est.

VLTIMVM ζήτημα νόμιμον ἐστὶν, an quod in parte ius sit,
 idem & in toto statuatur? quod quidem ratione uel producitur, l. 2. quæ res
expor. C.
 uel reprimitur. Lege sancitum est: ad Barbaros ne quis gladium,
 loricam, aliæue arma exportato plurimum æris, metalli ac plumbi
 quidam transuexit, an eadem poena tenetur, qua qui fabricata
 transportet arma? sane cum eadem insit ratio, qua perniciosum
 sit quamlibet hosti opem ferre, & idem ius uidetur statuendum.
 nam & uirilil appellatione, alioquin totum contineri Iuriscōsul- l. uirilil. de
uerb. sig.
 tis receptū fertur: ut si testamento quis uxori legauit eam partē

*l. luxori. de
leg. 3*

*l. cum. de neg.
gest. l. quæ re
ligiosis. de rei
uend.*

*l. ficui lana.
de leg. 3.*

*l. relegatorum.
§. si. de inter-
dic. et releg.*

*l. nam. ut ait
de leg. ib.*

tem domus, in qua morari consueuisset. *Questionis sit, cum tam testamenti tempore, quàm mortis totam domum in usum habuerit, nec ex ea quicquam locatum sit, an ea tantum cubicula legata sint in quibus discumberent, an omnis domus legata sit? Et cõuenientius uidetur cum præter eius familiam nemo domum inhabitasset, uniuersam legatam uideri. cohærentium namq; ac cõnexorum, Et alioquin idem ius, idemq; iudiciũ haberetur. Itidemque Et per *μικτωνύμια* sæpe contentum pro continente sumitur, ut tectum, atrium, uestibulum, pro domo: caput pro homine. Ideo si testamento lana legata sit, Et queratur an pelles lanatae contineantur, inferimus pelles lanigeras cedere, atque deberi lanam siue facta Et neta, siue infecta sit, per quandam mētis Et æquitatis comprehensionem. Quapropter Et comparationem à minori ad maius in iure ualere tradunt. Si furem aut mœchum licet occidere, ergo Et latronē Et raptorē. Si cui uno honore, ut Aedilitate sit interdictum, non tantum eum honorem petere non potest, uerum nec eos quoque qui sunt illo honore maiores, uidelicet Præturam aut Consulatum: ita quoties lege aliquid unũ uel alterum introductum est, bona occasio est: Et cætera quæ tendunt ad eandem utilitatē uarijs rationibus, argumentis que suppleri. Sed ne prolixiores quàm par est uideamur, Et tanquam pictor ille Callimachus *μικτρυός*, id est artis interpolator cognominatus, qui nunquam curæ, diligentia que finem haberet in picturis suis perficiendis, atque ideo curiositate omnem operis gratiam auferret, reprehendamur: plura iuris professoribus cõmentada linquamus artis summa delibasse capita contenti, quæ cuique faciliora plane fient, si rationes præceptionis diligentia consequetur Et exercitatione.*

De iure

De iure non scripto.

Cap. XV.

CIVIS.

VNUM restare uideo quale ius sit, quod moribus constet. tertiã enim iuris partem istam fecisse uideris post legitimum & cõueniens, de quo quid sentias, ne graueris differere. AVLIC.

Tu uero partem iuris inquiris quæ nulla præceptiõe diffiniri, nulla scriptiõne percipi queat: nam & hoc ius ideo ἀγραφορ, idest §. constat. de iur. nat. gen.

omnium uoluntate recepit. Quæ tamen iuris species plerisque rebus publicis sola iustissima utilissimãque uisa est. nam Lacedæmonijs hoc in primis à Lycurgo institutum traditũ est, ne descriptis legibus unquã uterentur. Cuius instituti quenã esset ratio,

legislator interrogatus: quoniam, inquit, qui recte educati, eruditi & morati sint, probant quid pro temporis ratione magis expediat: significans scripturam manere semper eandem, neque mutari, quum tamen probus uir etiam mutare nonnunquam consili-

um pro uarietate occasionum debeat, atque cogatur. Quin etiã Zeuxidamus Lacedæmonius quenam illius præcepti causa fuisset rogatus, & cur non descriptas leges iuuenibus legendas preberet: respondit, quia melius est fortibus gestis assuescere, quàm scripturis studere. Idcirco ciuitatem Atheniensium, ut ait Plato,

qui ea quæ in legibus scripta comprehendissent, custodirent: ut philologam, idest uarie doctrinæ, ita polylogam, idest garrulam Græci omnes existimarunt. Lacedæmoniam uero quæ magis ea quæ pro legibus obseruabat, memoriæ mandaret, Polynomam,

idest multarum legum magis quàm polylogam: unde graui pecuniæ pœna multabantur apud Aeginetas, qui legis instituendæ dedissent occasionem. Qua de re & Imperator Ro. Opilius Ma-

crinus iurisperitissimus, quiq; prius Orator fisci fuerat, omnia decreta, rescriptaque ueterum principum Romanis abolere sta-

tuit, ut uero iure, non scripturis uiueretur: dicitans nefas esse improborum aut imperitorum hominum uoluntates omnibus haberi leges: cum Traianus princeps omnium calculis iustissimus, ne libellis quidem unquam respondiſſet, ne acta quæ unius cause gratia (ut dicebat) composita uiderentur, ad alia facta nunquam non dissimilia traducentur. Itaque ista uiuendi ratione etiam num Aethiopes illi Christicolæ degunt: institutis enim sola consuetudine usque longinquo probatis, ciuium negotia, tribunalia, uniuersamque Remp. curant et administrant. nullum ciuile ius descriptum, digestumque nouerunt, corde ac mente, non tabellis scriptisque tenendam uiuendi legem sentientes. Verum cum prauitate quadam morum et nequitia quam Græci proprie *νενομία* nominant, mortales omnes laborent, adhibenda quedam uidetur medicina. quemadmodum enim ait Plautus in Trinummo,

l. et quædam de edil. edict. sic enim restituendum ex Gellio.

— Morbus

Mores inuasit bonos: ita plerumque omnes sunt intermotui.

Sed dum illi ægrotant, interim mali mores quasi herba irrigua Succreuerunt uberrime.

Idcirco ne pro uirtutibus uitia colamus, prudenter maiores nostri constituerunt, ut sapientum hominum consilijs, publica que deliberatione ius certum queratur ac comprobetur, quod populo ut obseruet, scripto, literisque præmonstratur. Ita tripartitam æquitatem ueteres ut dicebamus, tradiderunt legitimam, conuenientem, et moris uetustate confirmatam. ut quæ nec certo legis scripto præfigi, nec ratiocinatione comprehendi possint, cuidam morum iurisdictioni relinquatur inducenda. Hoc igitur ius, quod diuturnis moribus receptum sit, quod et Græcis *νόμος* dicitur, et si sub artem uix redigi possit, quoniam scribi nequeat, ad iuris tamen scripti regulas rationesque poterit collineari. Tribus autem generibus constare traditur, pari, pacto et iudicato. Par est,

νόμος.

est, quod in omnes æquabile, alicui alteri rationi comprobatur. Pactum est, quod inter aliquos cōuenit, quod iam ita iustum putatur, ut iure præstare dicatur. Iudicatum, de quo iam alicuius, aut aliquorum sententys ante constitutum est. Cum uero queritur, quomodo, quantōue temporis interuallo hoc consuetudinis ius inducatur: inualefcere quidē decēnio constat, si contra aliam consuetudinem recipiatur. Si uero contra ius scriptum quædam increbrescat consuetudo, ad illam confirmandā anni triginta requiruntur, ut Iurisperitorum est sententia. Ad morum autem & consuetudinis uim & authoritatem, cuilibet horum spatiorum necessum aiunt tres ad minus actus, triāue ad eum modum obseruata esse negotia: si plura in contrarium appareat non contigisse. Iam uero cum tanta sit morum potestās, ut consuetudine non solum legum obliterentur iussa, sed etiam uanitati exemplis cōfirmatæ naturalis ueritas cedat: aded, ut teste Hieronymo, cōfessa plerisque uitia placeant: enixe curandum est, ut P. Celsus ait, ut si quid non ratione primum, sed errore quodam obrepserit, legū fulcris extirpetur: ita ex malis moribus bonæ procreantur leges, ueteri prouerbio. Qua de re cum tutius ac fidelius sit certis fixisque legibus uti, melius quoque statuendum est moribus leges esse duces, magistras atque custodes. Summum igitur circa leges studium iurisperiti uersari debet, unde Iuuenalis hortatus est:

Scribe puer, uigila, causas age, perlege rubras.

Maiorum leges.

Hinc siquidem multis iurisperitorum ac pragmaticorum literis, uoluminibusque ferme perscriptum est, quid cuique uiro, aut fœminæ de quaque dubitatione responsum sit, eadem etiam tanquam recocta crambe à pluribus relata. quin & plerunque leges ac rescripta principum ipsas uoxas quæstiones solēt præ-

X ij

No. I. de quibus. de legib. arg. l. si cum fidei cōmissa. q. & à quib.

I. quod non ratione. de leg.

ALBANI POLIT.

surrere: et quibus ex causis ius quodq; dubium esse non possit, statutum ac notatum existit. Verumtamen ut in alijs aliarum legum ac negotiorum speciebus, controuersijsq; dissoluendis, artis quosdam numeros regulasque teneremus, certissima facillimaq; proposuisse uidemur themata. Quae quidem ueterum auctoritatem secuti, quantum licuit, ad communem sensum applicuimus. Haec autem quae quum impulsu tuo, tum eximio Reip. studio, Cuius optime, de iuris artificio perstrinximus, aequi bonique consulas. iam feliciter Vale.

EXPLICIT SVNT I. ALBANI SPINASATI A QVITANI IVRIS VTRIVSQUE DOCTORIS POLITICA.

1710

LABORATORIO RESE URO

A. Lombardi

VIA V. ... n. 125-127

10121 ...

1974

